

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

SAMSUN'DA TÜRK İSLAM DÖNEMİ MEZAR ANITLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazel Mısra KARALI

Danışman
Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

SAMSUN
2023

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

SAMSUN'DA TÜRK İSLAM DÖNEMİ MEZAR ANITLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazel Mısra KARALI

Danışman

Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Hazel Mısra KARALI tarafından, **Prof. Dr. Kemal ÖZKURT** danışmanlığında hazırlanan **SAMSUN'DA TÜRK İSLAM DÖNEMİ MEZAR ANITLARI** başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 25.8.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Kemal ÖZKURT Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk İslam Sanatları Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk İslam Sanatı Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mehmet TOP Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk İslam Sanatları Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☐

Hayır ☒

04/07/2023

Hazel Mısra KARALI

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : SAMSUN'DA TÜRK İSLAM DÖNEMİ MEZAR ANITLARI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 04/07/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 7

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

04/07/2023

Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

ÖZET

SAMSUN'DA TÜRK İSLAM DÖNEMİ MEZAR ANITLARI

Hazel Mısra KARALI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Mayıs/2023
Danışman: Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

İslam öncesi Türklerde de farklı şekillerde mezar anıtları bulunmakla birlikte, Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra, günümüzde türbe olarak adlandırdığımız yapılarda hem sayısal bir artış hem de form olarak bir farklılık görüldüğü kabul edilir.

İran üzerinden Anadolu'ya gelen Müslüman Türkler, önceki yurtlarından getirdikleri mezar anıtı geleneğini geliştirerek sürdürmüşlerdir. Bu durum Anadolu'da erken dönemden Türklerin bir yaşadığı birçok yerde görülmektedir.

Bu tezde Samsun'da İslam dönemi mezar anıtları olan türbeler incelenmektedir. Vezirköprü gibi geleneksel mimari örneklerinin çokça bulunduğu bazı ilçeleri hariç tutulursa Samsun ve ilçelerinde bu yapı türünün örnekleri oldukça sınırlıdır. Ancak özellikle Ahşap malzeme ile inşa edilen türbeler, Anadolu Türbe mimarisine çok önemli bir katkı olarak varlığını sürdürmektedir.

Yapıların inşa tarihleri Selçuklu-Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine tekabül etmektedir. Bazı türbelerin kitabeleri bulunmadığı için mimari özelliklerine bakılarak tarihlendirme yapılmasına dikkat edilmiştir.

Taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen türbe örneklerinin başta yakın çevre (Doğu ve Batı Karadeniz) olmak üzere, inşa edildikleri Selçuklu ve Osmanlı dönemi Türbe mimarisi örnekleri ile plan şeması, malzeme ve süsleme gibi özellikleri bakımından mukayese edilecektir.

Cumhuriyet döneminde inşa edilen ve belli bir estetik değer taşıyan mezar yapılarına da bu çalışmada yer verilmiştir. Çoğunlukla beton malzeme kullanılan bu örneklerde mekan anlayışı, süsleme vb. özellikler bakımından incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türbe, Osmanlı, Selçuklu, İnanç, Kültür

ABSTRACT

TURKISH ISLAMIC PERIOD TOMB MONUMENTS IN SAMSUN

Hazel Mısra Karali
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of art history
Master, February/2023
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Kemal ÖZKURT

Although there were burial monuments in different forms among the pre-Islamic Turks, it is accepted that after the Turks accepted Islam, there was both a numerical increase and a difference in form in the structures we call tombs today.

The Muslim Turks who came to Anatolia via Iran continued the tradition of grave monuments they brought from their previous homeland. This situation is seen in many places in Anatolia where Turks lived in the early period.

In this thesis, the tombs, which are the burial monuments of the Islamic period in Samsun, are examined. Excluding some districts such as Vezirköprü, where traditional architectural examples are abundant, examples of this type of building are quite limited in Samsun and its districts. However, especially the tombs built with wooden materials continue to exist as a very important contribution to the Anatolian Tomb architecture.

The construction dates of the buildings correspond to the Seljuk-Ottoman and Republican periods. Since some tombs do not have inscriptions, attention was paid to date them by looking at their architectural features.

Examples of tombs built with stone and brick materials will be compared with examples of tomb architecture from the Seljuk and Ottoman periods, especially in the immediate surroundings (East and West Black Sea), in terms of features such as plan scheme, material and decoration.

The tomb structures, which were built in the Republican period and have a certain aesthetic value, are also included in this study. In these examples, where mostly concrete material is used, the concept of space, decoration, etc. analyzed for features.

Keywords: Tomb, Ottoman, Seljuk, Religion Tradition

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Türbe konusunu çalışmamdaki açıkçası en büyük etken ölüm kavramından korkmam ve korkumun üzerine gitmek istememle oldu. Tez çalışmamı hazırlarken hayata dair unuttuğum ölüm kavramını çok kez hatırladım. Biz insanlar her zaman bir sandukanın parçası olduk. Çalışma boyunca türbe geleneğinin farklı yörelerde inançsal değişikliklerini bizzat gözlemledim. Samsun'un farklı köylerinde ki insanlarla iletişime geçip onların türbeye karşı bakış açılarını deneyimleme fırsatım oldu. Tez boyunca her konuda danıştığım sevgili Doç. Dr. Kemal ÖZKURT hocama, büyük ölçüde kaynaklarından yararlandığım Sevgili Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR hocama, Teze katkılarından dolayı Samsun İl Kültür Müdürlüğü Kültür ve Turizm Bakanlığına, benimle birlikte sahaya çıkan kardeşime, tez süreci boyunca beni yalnız bırakmayan maddi ve manevi desteğini esirgemeyen canım annem ve babama teşekkür ediyorum.

Hazel Mısra KARALI

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi	3
1.4. Kaynakların Değerlendirilmesi	4
2. SAMSUN İLİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFYASI.....	7
2.1. Samsun'un Coğrafyası	7
2.2. Samsun'un Tarihi	7
3. KATALOG.....	9
3.1. Özgünlüğü Bozulmayan Yapılar	9
3.1.1. Bafra Emirza Bey Türbesi	9
3.1.2. Havza Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi.....	12
3.1.3. Bafra Hızır Bey Türbesi (Kümbet Dede).....	15
3.1.4. Lâdik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	17
3.1.5. Lâdik Sunullah Paşa Türbesi	21
3.1.6. İlkadım Şeyh Seyyid Kutbüddin Türbesi	24
3.1.7. Ladik Seyyid Zeynel Abidin Rubai Türbesi	26
3.1.8. Alaçam Soğukçam Türbesi.....	27
3.1.9. Ayvacık Baba Türbesi	29
3.1.10. Bafra Paşa Şeyh Türbesi.....	31
3.1.11. Çarşamba Dalbahçe Türbesi	33
3.1.12. Havza Sarılık Türbesi	35
3.1.13. Salıpazarı Samsama Türbesi.....	37
3.1.14. Salıpazarı Ahmet Dede Türbesi.....	39
3.1.15. Terme Şakir Zorlu (Şakircuk) Türbesi	41
3.1.16. Terme Dağdıralı Köyü Türbesi.....	43
3.1.17. Terme Hüseyinoğlu Türbesi	45
3.1.18. Terme Kazım Karabekir Türbesi	47
3.1.19. Terme Hacı Aliko Türbesi.....	49
3.1.20. Terme Pazar Camii Türbesi	51
3.1.21. Terme Üfü Türbesi	53
3.1.22. İlkadım Hacı Hatun Camii Türbesi.....	55
3.2. Özgünlüğü Bozulan Yapılar	57
3.2.1. Ladik Seyfi Dede Türbesi	57
3.2.2. Tekkeköy Şeyh Yusuf Zeynüddin Türbesi	59
3.2.3. Çarşamba Gazi Hasan Türbesi.....	61
3.2.4. Ladik Gülabdal Er-Rufai Türbesi	63
3.1.5. Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi.....	66
3.2.6. Kavak Şeyh Hamza Türbesi	68

3.2.7. Terme Küçük Türbesi	70
3.2.8. İlkadım Kılıçdede Türbesi	72
3.2.9. Ladik Karaabdal Türbesi	74
3.2.10. Terme Karabey Türbesi	76
3.2.11. Terme Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi	78
3.2.12. Alaçam Ummai Hüseyin Dede Türbesi	80
3.2.13. Alaçam Geyik Koşan Türbesi	82
3.2.14. Atakum Akalan Türbesi	84
3.2.15. Bafra Emir Efendi Türbesi	86
3.2.16. Bafra Şeyh Mahmut Türbesi	88
3.2.17. Çarşamba Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi	90
3.2.18. Çarşamba Seyyid Ömer Abdullah Türbesi	92
3.2.19. Havza Yahya Dede Türbesi	94
3.2.20. Havza Şeyh Savcı Türbesi	96
3.2.21. Ondokuz Mayıs Musa Tepesi Türbesi	98
3.2.22. Ondokuz Mayıs Şeyh Beğ Türbesi	100
3.2.23. Terme İnebel Türbesi	102
3.2.24. Terme Emrullah Nurullah Türbesi	104
3.2.25. Vezirköprü Şehit Müftü Türbesi	106
3.2.26. Terme Kabalı Türbesi	108
3.2.27. Vezirköprü Ahmet Baba Türbesi	110
3.2.28. Ladik Dikilitaş Türbesi	112
3.2.29. Vezirköprü Sarı Alan Türbesi	114
4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	116
4.1. Dönemsel Analiz	116
4.2. Bağlı Yapılar	119
4.3. Konum	119
4.4. Mekân Anlayışı ve Plan	120
4.5. Mimari Elamanlar	121
4.5.1. Revak	121
4.5.2. Cenazelik katı	121
4.6. Yapısal Elemanlar	122
4.6.1. Sandukalar	122
4.6.2. Işıklandırma	123
4.7. Strüktürel Elemanlar	123
4.7.1. Temel	123
4.7.2. Duvarlar	123
4.7.3. Örtü Sistemi	123
4.8. Süsleme	124
4.8.1. Kalemîşi	124
4.8.2. Geometrik Süsleme	124
4.8.3. Mozaik Süsleme	125
4.8.4. Çini	125
4.8.5. Taş Süsleme	125
4.9. Tefrişat Elemanları	125
4.9.1. Puşideler	125
4.9.2. Levhalar	125
4.9.3. Geyik Boynuzu	126
4.10. Malzeme ve Teknik	126
5. SONUÇ	129

KAYNAKLAR	130
ÖZ GEÇMİŞ.....	132

SİMGELER VE KISALTMALAR

m	:Santimetre
m	:Metre
OMÜ	:Ondokuz Mayıs Üniversitesi
M.Ö.	:Milattan Önce
yy.	:Yüzyıl
Km.	:Kilometre
C.	:Cilt
Ed.	:Editör
H.	:Hicri
M.	:Miladi
Sn.	:Sayın
s.	:Sayfa

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Türbelerin yer aldığı ilçeler	4
Şekil 3.2. Bafra Türbe Köyü Emirza Bey Türbesi plan çizimi	11
Şekil 3.3. Türbe giriş cephesi	11
Şekil 3.4. İç mekan doğu duvardaki sandukalar	12
Şekil 3.5. Kapı mermer kitabeler	12
Şekil 3.6. Türbe batı duvarındaki sandukalar	12
Şekil 3.7. Hacı Velîyüddin Camii Türbesi	14
Şekil 3.8. Türbe detay görüntü	14
Şekil 3.9. Türbenin iç mekanındaki ahşap kapısı	14
Şekil 3.10. İç mekandaki sandukalar	14
Şekil 3.11. Hızır Bey Türbe planı	16
Şekil 3.12. Hızır Bey Türbe girişi güney cephesi	16
Şekil 3.13. Hızır Bey Türbesi batı cephesi	16
Şekil 3.14. Türbe iç mekan	16
Şekil 3.15. Seyyid Ahmed-i Kebir planı	20
Şekil 3.16. Türbe doğu cephesi	20
Şekil 3.17. İç mekan tavandaki figüratif kalemîşi süsleme	20
Şekil 3.18. İç mekandaki yedi adet sanduka	20
Şekil 3.19. Sunullah Paşa Türbesi planı	23
Şekil 3.20. Türbenin cenazelik katı	23
Şekil 3.21. Türbenin kuzey cephesi	23
Şekil 3.22. İç mekan sanduka görüntüsü	23
Şekil 3.23. Seyyid Kutbiddin Camii ve türbesi dış mekân	25
Şekil 3.24. Türbenin tarihçesiyle ilgili pano	25
Şekil 3.25. Türbe iç mekândaki sanduka	25
Şekil 3.26. Zeynel Abidin er Rufai Türbesi	26
Şekil 3.27. Zeynep Abidin er Rufai Türbesi genel görüntüsü	26
Şekil 3.28. Soğukçam Türbesi planı	28
Şekil 3.29. Soğukçam Türbesi doğu cephesi	28
Şekil 3.30. Türbenin ahşap kapısı	28
Şekil 3.31. İç mekan sandukanın görünümü	28
Şekil 3.32. Hacı Sofu Yazıcı Türbesi giriş cephesi	30
Şekil 3.33. Türbenin iç mekanı	30
Şekil 3.34. Hacı Sofu Türbesi planı	30
Şekil 3.35. Paşa Şeyh Türbesi planı	32
Şekil 3.36. Paşa Şeyh Türbesi doğu cephesi	32
Şekil 3.37. Türbenin batı cephesi	32
Şekil 3.38. İç mekan sanduka görünümü	32
Şekil 3.39. Dalbahçe Türbesi planı	34
Şekil 3.40. Dalbahçe Türbesi doğu cephe	34
Şekil 3.41. Türbe doğu cephesi	34
Şekil 3.42. İç mekan sandukanın görünümü	34
Şekil 3.43. Sarılık Türbesi planı	36
Şekil 3.44. Havza Sarılık Türbesi uzaktan görünümü	36
Şekil 3.45. Havza Sarılık Türbesi ön cephe	36
Şekil 3.46. Türbenin ön cephesindeki tek açıklık	36
Şekil 3.47. Samsama Türbesi planı	38
Şekil 3.48. Samsama Türbesi kuzey giriş cephesi	38
Şekil 3.49. Türbenin batı cephesi	38

Şekil 3.50. İç mekân.....	38
Şekil 3.51. Ahmet Dede Türbesi planı	40
Şekil 3.52. Ahmet Dede Türbesi kuzey giriş	40
Şekil 3.53. Türbenin üst örtü detayı.....	40
Şekil 3.54. İç mekân.....	40
Şekil 3.55. Şakir Zorlu Türbesi planı.....	42
Şekil 3.56. Şakırcuk Türbesi batı giriş cephesi	42
Şekil 3.57. Türbenin güney cephesi	42
Şekil 3.58. Türbenin iç mekânı	42
Şekil 3.59. Dağdıralı Köyü Türbesi planı	44
Şekil 3.60. Dağdıralı Köyü türbesinin doğu girişi	44
Şekil 3.61. Türbenin ahşap kapı sövesinden detay	44
Şekil 3.62. Türbe iç mekân	44
Şekil 3.63. Hüseyinoğlu Türbesinin planı.....	46
Şekil 3.64. Hüseyinoğlu Türbesinin kuzey giriş cephesi	46
Şekil 3.65. Türbe içindeki ahşap bölme	46
Şekil 3.66. Türbe iç mekândaki sanduka	46
Şekil 3.67. Kazım Karabekir Türbesinin planı.....	48
Şekil 3.68. Kazım Karabekir Türbesinin batı cephesi.....	48
Şekil 3.69. Türbe iç mekân	48
Şekil 3.70. Hacı Aliko Türbesi batı cephesi.....	50
Şekil 3.71. Türbe içi mekan	50
Şekil 3.72. Türbe plan çizimi	50
Şekil 3.73. Türbenin kuzey cephesi	50
Şekil 3.74. Türbe güney cephe.....	52
Şekil 3.75. Türbenin doğu ve güney cepheleri.....	52
Şekil 3.76. İç mekân sanduka görünümü	52
Şekil 3.77. Üfü Türbesi planı	54
Şekil 3.78. Üfü Türbesi doğu giriş cephesi	54
Şekil 3.79. Türbe iç mekân	54
Şekil 3.80. Türbenin batı cephesi.....	54
Şekil 3.81. Hacı Hatun Camii kuzey giriş cephesi.....	56
Şekil 3.82. Hacı Hatun Camii tarihçesinin yazılı olduğu pano	56
Şekil 3.83. Caminin içerisindeki sanduka	56
Şekil 3.84. Seyfi Dede Türbesi planı	58
Şekil 3.85. Türbenin kuzey cephesi	58
Şekil 3.86. Türbenin iç mekânındaki sandukalar	58
Şekil 3.87. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi planı	60
Şekil 3.88. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi doğu giriş cephesi.....	60
Şekil 3.89. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi tarihçesini içeren pano	60
Şekil 3.90. İç mekân.....	60
Şekil 3.91. Gazi Hasan Türbesi planı.....	62
Şekil 3.92. Türbenin doğu cephesi.....	62
Şekil 3.93. Türbe iç mekândaki sanduka	62
Şekil 3.94. Gülabdal Er-Rufai Türbesi planı.....	65
Şekil 3.95. Gülabdal Er-Rufai Türbesi giriş cephesi.....	65
Şekil 3.96. İç mekândaki sanduka.....	65
Şekil 3.97. İç mekândaki duvar süsleme ve yazısından detay	65
Şekil 3.98. Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi plan çizimi.....	67
Şekil 3.99. Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi doğu cephesi	67

Şekil 3.100. Türbenin Kuzeydoğu cephesi	68
Şekil 3.101. İç mekandaki sandukalar.....	68
Şekil 3.102. Şeyh Hamza Türbesi planı	69
Şekil 3.103. Şeyh Hamza Türbesi kuzey cephe	69
Şekil 3.104. Şeyh Hamza Türbesi doğu cephesi	69
Şekil 3.105. Küçük Türbe planı	71
Şekil 3.106. Küçük Türbe kuzey giriş cephesi.....	71
Şekil 3.107. Türbe iç mekân	71
Şekil 3.108. Kılıçdede Türbesi plan çizimi.....	73
Şekil 3.109. Türbe giriş cephesi.....	73
Şekil 3.110. Türbe içi sanduka.....	73
Şekil 3.111. Kılıçdede Camiinin bitişiğinde ki Kılıçdede Türbesi	73
Şekil 3.112. Karaabdal Türbesi planı.....	75
Şekil 3.113. Karaabdal Türbesi doğu cephesi.....	75
Şekil 3.114. Türbe içerisindeki tarihçeye ait pano.....	75
Şekil 3.115. Türbe iç mekândaki sandukalar	75
Şekil 3.116. Mescitli Köyü Camii.....	77
Şekil 3.117. Mescitli Köyü Cami ve Türbesinin tarihçesini içeren pano.....	77
Şekil 3.118. Cami iç mekândaki sanduka	77
Şekil 3.119. Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi kuzey cephesi	79
Şekil 3.120. Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi kuzey batı cephesi	79
Şekil 3.121. Türbe iç mekândaki sanduka	79
Şekil 3.122. Akçagün türbesi planı	79
Şekil 3.123. Hüseyin Dede Türbe 1. kat planı	81
Şekil 3.124. Hüseyin Dede Türbe 2. kat planı	81
Şekil 3.125. Türbenin giriş cephesi.....	81
Şekil 3.126. Türbe iç mekânında sandukalar	81
Şekil 3.127. Geyik Koşan Türbe planı	83
Şekil 3.128. Geyik Koşan Türbesi batı cephesi	83
Şekil 3.129. Türbenin kuzeybatı cephesi	83
Şekil 3.130. İç mekân sanduka.....	83
Şekil 3.131. Akalan Türbe planının çizimi	85
Şekil 3.132. Türbe doğu cephesi.....	85
Şekil 3.133. Akalan Türbesi batı cephesi.....	85
Şekil 3.134. İç mekan mermer sanduka	85
Şekil 3.135. Bafra Emir Efendi Türbesi planı.....	87
Şekil 3.136. Türbenin kuzeybatı cephesi	87
Şekil 3.137. Türbe kuzey giriş cephesi	87
Şekil 3.138. Türbe iç mekândaki sanduka	87
Şekil 3.139. Şeyh Mahmud Türbesi planı.....	89
Şekil 3.140. Şeyh Mahmud Türbesi doğu giriş cephesi.....	89
Şekil 3.141. Türbe iç mekandaki sandukalar	89
Şekil 3.142. İç mekandaki geyik boynuzu	89
Şekil 3.143. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi planı	91
Şekil 3.144. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi giriş cephesi.....	91
Şekil 3.145. Türbe iç mekândaki sanduka	91
Şekil 3.146. Seyyid Ömer Türbesi planı	93
Şekil 3.147. Türbe doğu giriş cephesi.....	93
Şekil 3.148. Türbenin güney doğu cephesi	93
Şekil 3.149. İç mekân.....	93

Şekil 3.150. Yahya Dede Türbe planı	95
Şekil 3.151. Yahya Dede Türbesi	95
Şekil 3.152. Türbe iç mekândaki sanduka	95
Şekil 3.153. Şeyh Savcı Türbe planı	97
Şekil 3.154. Şeyh Savcı Türbesi kuzey cephesi	97
Şekil 3.155. İç mekândaki Şeyh Savcı Hazretleri ile ilgili tarihçe	97
Şekil 3.156. İç mekândaki sanduka	97
Şekil 3.157. Musa Tepesi Türbesi planı	99
Şekil 3.158. Musa Tepesi Türbesi doğu cephesi	99
Şekil 3.159. Türbe iç mekânındaki sanduka	99
Şekil 3.160. Şeyh Beğ Türbesi planı	101
Şekil 3.161. Şeyh Beğ Türbesi doğu giriş cephesi	101
Şekil 3.162. Şeyh Beğ türbesi iç mekândaki tarihçe içerikli pano	101
Şekil 3.163. Türbe iç mekân	101
Şekil 3.164. İnebel Türbesi batı giriş cephesi	103
Şekil 3.165. İnebel Türbesi güney cephesi	103
Şekil 3.166. Türbe iç mekândaki sanduka	103
Şekil 3.167. İnebel Türbesi planı	103
Şekil 3.168. Emrullah Nurullah Türbesi planı	105
Şekil 3.169. Emrullah Nurullah Türbesi doğu giriş cephesi	105
Şekil 3.170. Türbenin ahşap kapısı	105
Şekil 3.171. Türbe iç mekândaki sandukalar	105
Şekil 3.172. Şehit Müftü Türbesi	107
Şekil 3.173. Şehit Müftü Mustafa'nın biyografisini içeren pano	107
Şekil 3.174. İç mekândaki taş sanduka	107
Şekil 3.175. Kabalı Türbesi planı	109
Şekil 3.176. Kabalı Türbesi kuzey batı cephesi	109
Şekil 3.177. İç mekânda yer alan mezar taşı	109
Şekil 3.178. İç mekândaki sanduka	109
Şekil 3.179. Ahmet Baba Türbesi planı	111
Şekil 3.180. Ahmet Baba Türbesi kuzey cephesi	111
Şekil 3.181. İç mekândaki sanduka	111
Şekil 3.182. Dikilitaş Türbesi planı	113
Şekil 3.183. Dikilitaş Türbesi batı cephesi	113
Şekil 3.184. Türbe kuzey cephesi	113
Şekil 3.185. Türbe iç mekân	113
Şekil 3.186. Sarı Alan türbesi planı	115
Şekil 3.187. Sarı Alan Türbesi kuzey cephe	115
Şekil 3.188. Türbenin kuzey giriş cephesi	115
Şekil 3.189. İç mekan	115
Şekil 3.190. Özgün türbelerin dönemlerini gösteren dizinsel tablo	117
Şekil 3.191. Özgün olmayan türbelerin dönemlerini gösteren dizinsel tablo	119
Şekil 3.192. Türbelerin malzemelere göre ayrılımı	128

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu

Ölüm insanın kaçınılmaz sonudur. Dünya hayatının devam ettiği, anıların çoğaldığı insanın kendini bulmuşken kâinattan ayrılmasıdır. Dünyanın bir sınır çizgisi olan ölüm, Müslümanlık için sonsuzluk demektir. Ölüm, yeni ve sonsuz bir hayata başlangıçtır. Mevlana'nın şu sözleriyle anlatıldığı gibi:

“Ölüm günü tabutum yürüyünce şu dünyanın derdiyle dertleniyorum sanma. Bana ağlama, yazık yazık deme. Şeytanın tuzağına düşersen işte hayıflanmanın sırası o zamandır. Cenazemi görünce ayrılık ayrılık deme. Buluşma görüşme zamanım o vakittir benim. Beni toprağa tapşırınca elveda elveda deme sakın; mezar cennetler topluluğunun perdesidir.” (Rumi, 1957, s. 25)

Tüm insanlık boyunca tanrı tarafından gönderilen kutsal kitaplarda ölümün gerçeği için net ifadeler yer alır. İnsanların inançlarının, kültürlerin hatta coğrafyalarının farklı olması ölüm gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Hz. Adem ve Hz. Havva'nın yasak elmayı yemeleriyle Allah tarafından dünyaya gönderilmeleri ölümün bir başlangıcı olmuştur. “Ruhum insanda sonsuza dek kalmayacak, çünkü o ölümlüdür” dedi, “İnsanın ömrü yüz yirmi yıl olacak.” (Çıkış, 6/3). Tevrat'ta geçen bu ifadelerde insanın dünyada yaşantısının son bulacağına işaret etmektedir. Kuran-ı Kerim'de Ankebut suresinde ise “Her can ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp Bize getirileceksiniz.” Ayeti yer almaktadır. Ayette insanlardan her birine kaçınılmaz son olarak yaşanılacak kesin bir durum anlatılmaktadır.

Ölümün farkındalığı gibi ölü bir bedene verilen değer ve ritüeller de toplum için her daim önemli olmuştur. Ölen kişi, bizzat özenle hazırlanıp çeşitli törenlerle uğurlanmaktadır.

Her medeniyetin kültürünü ve inançlarını bilmek onların asıl anlamlandırmak istediklerini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Eski medeniyetlerin inançlarına göre şekillenen ölü bedene karşı birtakım yaklaşımlar bulunmaktadır. Ölü bir bedenin nereye ait olduğunu bilmek, mezar kavramının oluşmasına sebep olmuştur. Mezar, ölü bir bedenin evi ve dünyadaki son yeri olmuştur.

Bugünkü mezar kavramının nasıl oluştuğuna kısaca değinmek konuyu ve çağları ortak noktada buluşturan faktörleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Paleolitik çağda

Skhul ve Qafzeh mağaralarında mezarlar tespit edilmiştir (Karakoç, 2016, s. 177). Mısır'da Taramasa bölgesinde 80,000 yıl öncesine ait çocuk mezarı bulunmuştur. Avusturya'da en erken kremasyon türüyle gömülen 'Mungo Man' ve 'Mungo Lady' isimlerinde gömüler görülmüştür (Karakoç, 2016, s. 177). Rusya'daki Sungir yerleşiminde 28,000 yıl öncesine tarihlendirilen önemli bulgulardan biri de ailelerin bir arada yanlarında çok sayıda süs eşyası bulunarak gömülmesidir (Petit, 2011, s. 201). Mezarların oluşumu çağların hangi noktalarında bulunduğu konu itibariyle bizlere kronolojik bir izlenim vermektedir. İnsanın varoluşundan itibaren, yaşam ve ölüm arasında dönen çemberin ilk zamanlarından bu yana öldükten sonra bedeni gömme arzusu görülmektedir. Bu arzu, kentleşmeyle birlikte kültürel değişkenlik sonucunda çeşitli ölü gömme türleri doğurmuştur.

M.Ö. 2000 yıllarında Tunç Çağında yaşayan insanlar için elde edilen bilgilerde ölü bedenler için İnhumasyon ve kremasyon gömme türleri kullanıldığı bilinmektedir (Özfırat, 2004, s. 104). Bu ölü bedene karşı davranış, paralel olarak Tunç Çağında insanların sonraki hayata inançlarını temsil etmektedir. Şöyle ki insanlar yanlarında yiyecek, içecek ve değerli birtakım eşyalar ile birlikte gömülmekteydi. Bu durum ölüm sonrası hayata bir inanç konusu haline gelmiştir. Bu çeşitlilik, tüm çağlarda görülen yaşayış ve inanış biçimlerinin yansıması olarak görülmektedir.

Bugün hala benzer noktalarda çocukların korkutulduğu ölü bir bedenin ruhunun dünyada olabileceği inancı, Eski Türk inancından gelmektedir. Bu inanca göre Şamanlarda ölen kişinin aklının dünya yaşantısında kaldığı ve özlem duyduğu sebebiyle ruhunun dünyadan gitmediğine sevdiği şeyleri alana kadar orada kaldığına inanılmaktaydı. Daha sonra törenlerle birlikte üç ya da kırk gün içerisinde artık daha dönmeyecek şekilde ölüleri gömdüklerine inancı bulunmaktaydı (Çoruhlu, 2000, s. 123).

Müslümanlar ilk olarak Hz. Muhammed döneminde ölü bedenlerin kefene sarılıp gömülmesiyle bir gelenek başlatılmıştır. Bu dönemde iki çeşit gömülme biçimi vardı. İlki şakk olan gömme çeşidinde ölü için yer açılır gömüldükten sonra çevresi kerpiçe kapatılırdı. İkincisi olan lahd ise, gömülen kişinin boyutu kadar yer açılarak kibleye karşı beden gömülmekteydi (Öztürk, 2004, s.138). Daha sonraki Müslüman devletlerde bu durum devam etmiştir.

Mezardan sonra zamanla gelişen türbe mimarisi bugün hala dikkat çeken bir yapı türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türbe, toprak anlamına gelen Arapça'da (تربة)

“turb” kökünden gelmiştir (Önkal, 2015, s. 13). Türbe aynı zamanda kubbe, künbed, meşhed, makbere veya ravza gibi isimlerle de anılmaktadır. İnsanlara yaşamın noktalanacağını somut bir mimari form halinde gösterilmesidir. İnsanlar, toplumda yaşayış şekillerine, inançlarına ve sınıf farklılıklarına göre kendilerine ait türbe yaptırmışlardır. Bu tarihin ilk çağlarından beri ölümün farkındalığı ve ölen kişiye sunulan saygının bir sembolü olmuştur.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada türbe mimarisi geleneğinin yok olmaması için, Samsun ilindeki türbeler güncel olarak kayıt altına alınıp katalog haline getirilecektir. Samsun’da yer alan türbelere ilişkin yapılan çalışmada, yapıların 2022 yılına ait fotoğrafları çekilerek arşivlenmiştir. Türbeler arasında ahşap malzemeli ve yoğun olarak betonarme, taş ve tuğla malzemeden inşa edilen yapıların dönemleri hakkında bilgiler verilecektir. Henüz Samsun’da türbeleri akademik çalışan bir yayın olmadığından dolayı bu çalışma Samsun için önem arz etmektedir. Türbelere karşı doğrudan bilgiler ile geçmişten günümüze gelen kültürün gelişmesi amaçlarımız arasındadır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada yararlanılan tüm kaynaklar başta Samsun İl Halk Kütüphanesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi olmak üzere; Dergipark, Academia, İSAM, üzerinden elde edilmiştir. Çalışma konusu türbeler olan tezde ilk çağ ve Müslümanlık öncesi medeniyetlerdeki ölü gömme inanışlarına da kısaca değinilmiştir. Samsun’un yukarıda belirtilen ilçelerindeki müftülükleri, köylerin muhtarları ve imamlarına imkanlar dahilinde ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya öncelikle türbelerin tespitiyle başlanıp, daha sonra tespit edilen türbelerle ilgili gerekli bilgiler edindikten sonra sahaya çıkılmıştır. Toplamda 20 gün süren bu saha çalışmasında; türbelerin mimari özellikleri, mimari elamanları, örtüleri, tipolojileri sınıflandırılarak, yapılar fotoğraflanmıştır. Yapıların içerisinde yer aldıkları hazireler ve mezarlıklar da incelenip, türbelerin ölçüleri alınmıştır. Saha araştırması sonunda çalışmayla ilgili tüm kaynaklar taranmış ve arşivlenmiştir.

Tezin yazım aşamasında literatür çalışmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda ilerlemeye gayret edilmiştir. Köy merkezinden uzakta bulunan yapıların ulaşılabilirliği zor olduğu için bakımlarının olmadığını, özellikle ahşap

yapıların zeminlerde kaçak kazılar dolayısıyla tahriplerden kaynaklı dökülmeler olduğunu ve ziyaret esnasında zorluk yaşanıldığını belirtmek isteriz.

Türbelerin çoğunluğunun kitabesi bulunmadığı için tarihlendirme konusunda kaynaklardan ve yapıların mimari özelliklerden yola çıkılarak belli kararlar verilmiştir.

Şekil 3.1. Türbelerin yer aldığı ilçeler

1.4. Kaynakların Değerlendirilmesi

Ölüm, mezar, mezar taşları ve türbe konuları üzerine yoğun olarak tez ve makale yazıldığı görülmüştür. Bu verileri toplarken başta ilk çağdaki insanların yaşayış ve inanış şekilleri araştırılmıştır. Bu anlamda Murat Karakoç'un Paleolitik Çağda Mezarlar ve Ölüm Kavramı makalesi dönemin inanış ve ölü gömme uygulamalarını anlatan bilinmeyenlerini yansıtan ilk kaynaklardan olmuştur. Sevin Özfirat'ın, Doğu Anadolu Orta ve Son Tunç Çağı makalesinde ilk uygarlıkların inanış ve uygulamaları hakkında kısa bilgilere yer vermektedir. Yaşar Çoruhlu'un "*Eski Türklerde Ölüm*" kitabında Türklerin ölen insanları inanışları açısından, farklı uygulamalarla gömdüklerini anlatmış ve Çin kaynaklarıyla da desteklemiştir. (Çoruhlu, 2002, s. 121). İslam'dan önce Türk toplumunun türbe ve mezar taşı kavramlarına paralellik gösterdiği ölü gömme anlayışı bulunduğu anlaşılmıştır. İslam mimarisine bakıldığında ölü gömme geleneğinin devam ettiğini ancak ölü bedeninin üzerine özel olarak bir mimari alan inşa edildiği söylenilebilir. Büyük Selçuklulardan Anadolu'ya uzanan türbe tipolojisinin değişmediği yalnızca eklentilerle dönemine has bir üslup oluşturduğu görülmektedir. Hakkı Önkal'ın *Anadolu Selçuklu Türbeleri* adlı kitabı Selçuklu döneminin türbe tiplerine derinden değinen bir kitap olmuştur. Önkal kitabında türbe mimarisini sınıflandırmış ve çeşitli örneklerle desteklemiştir (Önkal,

2015, s. 18). Bu dönem için türbe tiplerine bakıldığında poligonal gövdeli türbe çeşitlerinden Erzurum'daki Emir Saltuk Türbesi dikkat çekmektedir. Yapı dıştan ve içten sekizgen planlıdır. Silindirik gövdeli türbe formuna sahip olarak Ahlat'taki Hasan Padişah Kümbeti örnek gösterilmektedir. Kübik gövdeli türbe tipinde Kayseri'de bulunan Melik Gazi Türbesi dönem özelliklerini bünyesinde barındıran türbelerden olmuştur.

Osmanlı döneminden önce türbe gelişiminin sınırlarını belirleyen kitap, Hakkı Önkal'ın *Beylikler Devri Bey Türbeleri*'dir. Önkal kitabında Beylikler dönemi türbelerinin tipolojisini belirlemiş ve türbeleri genel olarak anlatmıştır. Yine Selçuklu ve Osmanlı dönemleri arasında türbelerin çalışıldığı bir diğer yayın Hakkı Önkal'ın *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*dir. Önkal, Selçuklu dönemi içerisindeki kadın erkek sultanların türbelerini bir arada göstermiştir. Yüzeysel olarak anlatılan türbe mimarisinde plan açısından gruplandırma yapılmıştır. Osmanlı sultanlarının türbelerinin de önemli bir kısmı kitabın içinde yer almıştır. Selçuklulardan sonra Osmanlı döneminin alınması dönemsel geçişlerdeki farklılık ve değişikliğini de yansıtmıştır. Önkal'ın türbeleri konu ettiği bir diğer yayını da *Osmanlı Hanedan Türbeleri* adlı kitabı olmuştur. Kitabın içerisinde türbe mimarisi, planı, süslemesi üzerine geniş anlamda durulmuştur.

Birgül Çakıroğlu'nun *İslam Dinindeki Temel Kavramların Osmanlı Dönemi Türbe Mimarisine Yansımaları* adlı makalesinde İslam dinindeki kudret, adalet, ahiret vb. kavramların türbe mimarisini nasıl etkilediğinden ve bu kelimelerin yansımadaki vurgulardan bahsedilmiştir (Çakıroğlu, 2022, s. 63). Çalışmanın büyük ölçüdeki kaynağı konusu itibariyle Kur'an-ı Kerim olmuştur.

Osmanlı türbelerinin genel itibariyle erken dönemden ele alıp tüm dönemlerini türbelerle örneklediren Oktay Aslanapa'nın *Osmanlı Devri Mimarisi* adlı kitabında 14. Yüzyılın 2. yarısında İznik ve Bursa'da kubbeli ve açık türbe gelişimi açıklanmıştır. Aziz Doğanay'ın Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat adlı yüksek lisans tezinde; türbelerin malzeme ve tekniklerinden büyük ölçüde bahsedilmiştir. Yine Doğanay'ın, *Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbelerinde Tezyinat* adlı doktora tezinde incelenen türbelerin; mimari özelliklerine, elamanlarına, geçiş ve örtü sistemlerine, malzeme ve teknikleri tanıtılmıştır. İznik'teki Yakup Çelebi türbesi ve Saltuk Dede türbesi açık türbelerin başlangıcı olarak ele alınmıştır (Aslanapa, 2004, s. 34). Yapıları plan, malzeme, süsleme açısından değerlendirmiştir.

Turgut Saner'in, *19. Yüzyıl İstanbul'unda Oryantalizm* adlı kitabında Osmanlı'nın oryantalizm üslubunun etkisinde inşa ettirdiği türbelerin görüntüsüne yer vererek bu üslubun getirdiği mimari özellikleri, süslemeleri, planları bakımından ele alınmıştır. Ahsen Vakfının yayınladığı *Evliya Atlası* kitabından türbelerin konumu ve yapı adları hakkında büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Samsun'da türbeyle bizzat ilgili araştırmalar sınırlıdır. M. Tunçel'in Ladik'te İki Türbe makalesinde, Ladik'teki Sunullah Paşa Türbesi ve Seyyid Ahmed-i Kebir geniş ölçüde sanat tarihi açısından tanıtılmıştır. M. Zeki Oral'ın Durağan ve Bafra'da İki Türbe makalesinde Bafra Türbesi başlığı altında Bafra Türbe Köyü Emirza Bey Türbesini tanıtmıştır. Kitabeleri Arapça'dan Türkçeye çevirerek sanat tarihi kapsamında türbeyi değerlendirmiştir. Doç. Dr. Sami Bayraktar'ın Türk Devri Mimarisi adlı kitabından çalışma boyunca yararlanılmıştır. Tezde yer alan dokuz tane türbe mimarisi incelenip, çizilen planlar kullanılmıştır.

2. SAMSUN İLİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFYASI

2.1. Samsun'un Coğrafyası

Samsun, Türkiye'de deniz kıyısı olan 28, Karadeniz'de ise 11 ilden biridir (Yılmaz ve Zeybek, 2016, s. 2). Karadeniz'in kıyısındaki en büyük denizi olan Samsun'un batısında Sinop, güneyde Tokat ve Amasya, doğusunda da Ordu ili yer almaktadır (Yılmaz, 2007, s. 400). Samsun 9,083 km²'lik yüz ölçümüne sahiptir. Coğrafi konumu 40° 50' - 41° 51' kuzey enlemleri, 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları arasındadır (Demirbaş, 2007, s. 2). Samsun İli, dağlık kesim, yaylalar ve ovalar olarak yeryüzü şekilleri açısından üç ayrı özellik göstermektedir. Karadeniz bölgesinin ekonomik ve kültürel merkezini oluşturan Samsun İli, coğrafi özelliklerinin uygunluğu başta gelmektedir. Deniz kıyısında kurulmuş olan Samsun kıyılardan Anadolu'ya geçişin en kolay olduğu bölgedir. Bu kıyı bölümünde 100-300 m'lerden 250-300 m'lere kadar devam eden aşınım yüzeyi vardır. Aşınım yüzeyi üzerinde kurulan Kurupelit (Öner, 1990, s. 77), akarsular tarafından parçalanmasıyla tepeler oluşmuştur.

2.2. Samsun'un Tarihi

Samsun ili, Karadeniz bölgesinin en büyük şehridir. Samsun ili oluşmadan önce burada üç yerleşme yeri kurulmuştur. Bunlardan ilki uzun zamanlar bağımsız halde yaşayan Gaskalardır (Çakın, 1981). Gaskalar, Samsun'un güney doğu kısmına Mert Irmağı denilen yerlere ilk sitelerini kurmuşlardır (Çakın, 1981, s. 17). Hititler M.Ö. 2000 yıllarında Orta Anadolu bölgesine inerek Gaskalı'ları hakimiyetleri içerisine almışlardır. Daha sonraki yıllarda M.Ö. 1182 Frikler'in gelişiyi birlikte Samsun şehri yağmalanarak Hititler'e de son verilmiştir (Çakın, 1981, s. 18).

Samsun'un batısı bugünkü adıyla Kara Samsun bölgesine site kurulmuş ve sırasıyla burada Asurların, Medlerin, Perslerin hakimiyetine girmiştir (Bilgi, 1990. s. 35).

M.Ö. 562 yılında Miletli Koloniciler İlkadım içinde yer alan Batı Park'ın güneyine yerleşmiş ve buraya Amisos adını vermişlerdir (Uzuneminoğlu, 1992, s. 63). İran ve Perslerin arasında çıkan savaşla birlikte Persler Lidyalıların da yenerek Anadoluyla birlikte Amisos'u da hakimiyetleri altına almışlardır (Uzuneminoğlu, 1992, s. 63). Pers imparatorluğuna M.Ö. 334 yılında son veren Büyük İskender, Amisos'un bağımsız olduğunu duyurmuştur (Şirin, 2017, s. 87).

Amisos M.Ö. 3. yy. Pontus devletinin sınırlarının içerisine girmiş, Pontus kralı II. Mitritad Amisos'u ele geçirmiştir (Şirin, 2017, s. 88). Mitritad'ın ölümünden sonra I. Farnas Sinop'u ele geçirmiş ardından Kral Mitritades Fil Eupator Samsun'u ikinci başkent olarak ilan etmiştir (Yazıcı, 2017, s. 8). Kral Mitritades'in ölümünden sonra karısı Leodike, Ladik'i kurmuştur (Kuzubaş M. , 2010, s. 102). Pontlularla sürekli savaş halinde olan Romalılar M.Ö. 64'de Samsun'u hakimiyetleri altına almışlardır (İpek, 2021, s. 83). 868 yılında Malatya Emiri Abdullah el Akda Amiso'su yağmalamasına rağmen Bizans imparatorunun komutanı olan Petronus tarafından işgaller durdurulmuştur (Tellioğlu, 2020, s. 16). Amisos'un Selçuklu hakimiyetine girmesi II. Kılıçarslanın hakimiyetinin sonlarına rastlamaktadır (Tellioğlu, 2014, s. 1112) II. Kılıçarslanın iki oğlundan biri Tokat'ı merkez olarak seçip, Amisos'u ele geçirmiştir (Tellioğlu, 2014, s. 1112). 1243 Köseadağ Savaşından sonra Samsun, İlhanlılar, Pervaneoğulları ve Candaroğullarının hakimiyeti altına girmiştir (Öz, 1999, s. 18). Selçukluların güç kaybetmesiyle birlikte Canik'te farklı beyliklerinin oluşumu görülmüştür (Tellioğlu, 2020, s. 8). O yıllarda müslüman ve kafir Samsun olarak ikiye ayrılan ilin, Müslüman olarak ayrılan kısmın başında Kubatoğlu Cüneyt Bey'di (Tellioğlu, 2014. S. 1113). Cüneyt Bey'den sonra Samsun'un Candaroğullarının eline geçmesiyle İsfandiyar Bey'in oğlu Hızır Beyi vali olarak atadığı bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1998, s. 358) Sultan II. Murad'ın lalası olan Biçeroğlu Hamza Bey, Candaroğullarıyla mücadele etmeden Samsun'u hakimiyeti altına almıştır (Uzunçarşılı, 1998, s. 358). Bu sırada baştada değindiğimiz ikiye ayrılan diğer kısım olan Kafir Samsun'un Cenevizlilerin elinde olduğu, çok sürmeden buradaki koloni halkı şehri yağmaladıktan sonra kaçmış, Samsun tümüyle Osmanlı'nın hakimiyeti altına girmiştir (Torun, 1954, s. 358). Tanzimat dönemine kadar Sivas'a bağlı olan sancak statüsü devam etmiş, 1847 yılında Sivas'tan alınıp Trabzon vilayetine bağlanmıştır (Yılmaz, 2011, s. 3). Bunun ardından kısa bir dönem müstakil sancak olarak kalan Samsun tekrar Trabzon'a bağlanmıştır (Yılmaz Ö. , 2015, s. 1040). II. Meşrutiyet döneminde tekrar müstakil hale gelen Samsun sancağı Cumhuriyetle birlikte bir vilayete dönüştürülmüş ve il merkezi haline getirilmiştir.

3. KATALOG

3.1. Özgünlüğü Bozulmayan Yapılar

3.1.1. Bafra Emirza Bey Türbesi

Türbe, Samsun'un Bafra ilçesi Türbe Köyü merkezinde tarlalar arasında etrafi korunaklı olarak bulunmaktadır. Türbenin kapısı üzerinde üç parça 1.36x0.32 m ölçülerinde celi sülüs yazılarıyla yazılmış kitabe yer almaktadır. İkinci kısımda yan yana iki bölümden oluşan beşer satırlık Arapça ve Farsça yazılmış kitabeler yer almaktadır. Kitabelerden birinin kayıp olduğunu ancak kaybolan kitabeyle birlikte tüm yazılar 1956 yılında Zeki Oral tarafından yayınlanan kitabe tercümelerine ulaşılmıştır. Kitabenin metni şöyledir (Bayraktar, 2016, s. 177):

لا اله الا الله محمد رسول الله
فى تاريخ المحرم ثلث و ثمانين مايه
ولو نجى من المنون احد نجى النبى الهاشمى احمد حباب هذه العماره مرحوم مغفور
معصوم سعيد شهيد حافظ كالم الله حاجى لطف الله بن امير محترم مكرم
اميرزا بن حسين بك و خواهران مرحوم مذكور مرحومات مغفورات
سعيدات شهيدات حافظات كالم الله پاشا و
خواند خاتون و سلطان جعلهن الله فى بحبوحة الجنة چون حكم ربانى
تاريخ طاعون در رسيد همه دريك لحظه بجوار حق
پيوستند پدر و مادر خون دل ازديده بارانيدند وچو
ن مدت منديده ماتم داشتند و راحت دنيا جمله گذاشتند اما خور
انديشند كى دنيا دنى فنا فنا است هر تحتى را بتخته تابوتى بدل
كند هر شخصى عزيز را لباس كل من عليها فان پوشاند هر صاحب
ذوق را شراب كل نفس ذائقة الموت بخشاند بفروزه نقصان
ضيادادند وطريق تسليم نص ديد و دانستند كه حكم خداى عز و جل جزع
بسيار كردن ويا صبورى نمودن رجوع نتواند بود هر كه
را لباس حيوه پوشانيدند كاس ممات نوشانيدند

“Lâilâhe illallah Muhammedurresulûllah Fî târihi'l-muharremi selâse ve semânine ve seb'a miyeh velev necâ mine'lmenûni ahedûn necâ'n- Nebiyyü'l-Hâsimiyyü Ahmed hibâb (habbâb-ı) (?) hâzihi'l-'imâreti merhûm mağfûr Ma'sûm sa'idd şehîd hâfız ü kelâmüllah Hacı Lütfullah bin Emîr muhterem mükerrer Emirzâ bin Hüseyin Bey ve havâhirân-ı merhûm mezkûr merhûmât mağfûrât sa'idât şehîdât hâfızât Kelâmüllah Paşa ve İlalmış Paşa ve Huand (Hant) Hâtun ve sultan ce'alehüllahü fî bahbûheti'l-cenneti (?) çün hükm-i Rabbânî Târih-i Tâ'ûn der resîd hime der Bey (himederin) (?) lahza bicivâr-ı Hakk. Pibustend peder ve mâder hûn del ez dide bârânîdend ve çün müddet-i medîde mâtem dâşdend ve râhat-ı dünya cümle kezâştend ammâ hûr Endişend ki dünya denî fenâ est her tahti râb i-tahtihi tâbûtî bedel kend Her şahsı azîz re'l-bâs küllü men 'aleyhâ fân pûşând her sâhib-i Zevk râ şarâb küllü nefsin zâikatü'l-mevt bi haşând bifürûze noksân zâdând Ve tarîk-i teslîm-i nass dîd ve dânstend ki hükm-ü Hüdâ-yı “azze ve celle cez'ün Bî seyyâri kerden veya sabûrî nemûden rücû' netvând bûd her ki re'l-bâs-ı hayat pûşânîdend kâs-ı memât-ı nûşânîdend.”

Kitabede yazılana göre türbe mart 1381 yılında inşa edilmiştir. Bu anlamda Samsun'da 1292-1460 yılları arasında Candaroğlu Beyliğinin hüküm sürmesiyle

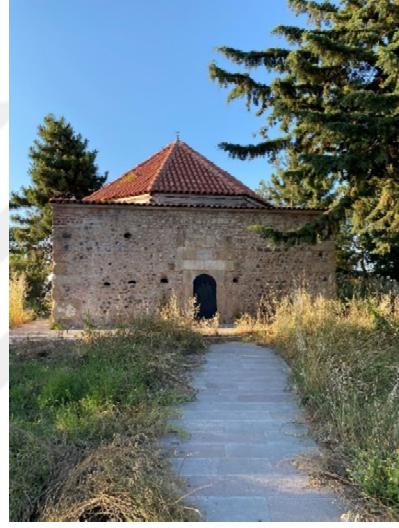
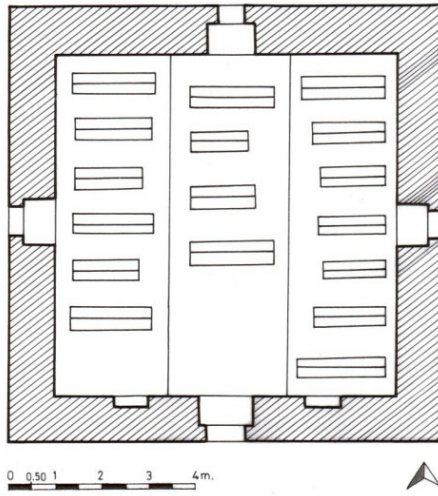
birlikte bu beyliğe uygun tarzda inşa edildiği düşünülmektedir (Danışman, 1986, s. 544). Türbenin içerisinde on yedi sanduka, dış kısımda ise üç mezar varken kaçak kazılardan dolayı, bugün içerisinde on altı sanduka bulunmakta olup dışardaki mezarlıklar ise tahrip edilmiştir.

Türbe, 9.30 m ölçülerinde kare planlıdır. Yapı moloz taş ve harçla birlikte yapılmıştır. Kare planlı yapının üzeri içten çift eğimli kagir kubbe dıştan sivri konik bir külahla örtülmüştür. Örtünün üzeri bugün kiremitle kaplanmıştır. Cephenin girişi 1.50x0.76 m ölçülerinde demir malzemeli kapıdır. Kapı üzerinde stilize palmet görülmektedir. Kapının sövelerinde stilize palmet ve rumi kompozisyonları simetrik bir şekilde devam etmektedir.

İç mekanda zemin fayansla kaplanmıştır. Duvarlarda beyaz renk hakim olmuş bu görüntü iç mekana yalınlık katmaktadır. Sandukaların bulunduğu L şeklinde ki alan zeminden birkaç metre yükseltilmiştir. Merkezi alanda ise geometrik formda bir halıyla zemin örtülmüştür. Daha belirgin kubbe geçişleri iç mekanı hareketlendirmeye etkili olmuştur. Batı ve kuzey duvarda toplamda on tane 1.20 m ölçülerinde dış cepheye kadar giden delikler yer almaktadır. Bu deliklerin iç mekânın havalandırması için etkili olduğu düşünülmektedir. Mekândaki üç adet dikdörtgen formdaki pencereler derin nişler içerisine yerleştirilmiştir. Türbe içinde toplamda mermer ve kalker taşından on altı sanduka bulunmaktadır. Sandukaların yedi tanesi doğu duvarın hizasında sıralanmış, dört tanesi kuzey beş tanesinde batı duvar önünde yer almaktadır. Türbe içerisinde bağımsız halde duran on iki adet mezar taşı bulunmaktadır.

Sandukaların üzerlerinde Arapçayla yazılmış ayetler ve sanduka sahibinin bilgilerini içeren yazılar mevcuttur. Bu yazılar Zeki Oral tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Doğu duvarda kapı hizasına yakın 1 nolu sandukanın tarihi ve kime ait olduğu belli değildir. Bu sıradan 2 nolu sanduka Emirza Bey'in kızı Huant Hatun'undur. 3 nolu sanduka Emirza Bey'in kızı Sultan Hatun'un mezarıdır. 4 nolu sanduka Emirza Bey'in kızı İlalmış Hatun'un sandukasıdır. 5 nolu sanduka Emirza Bey'in oğlu Hacı Lütfullah Bey'in mezarıdır. 6 nolu sanduka, Emirza Bey'in kızı Paşa'nın mezarıdır. 7 nolu sanduka, Mehmet kızı Giçi Hatun'un mezarıdır. 8 nolu sandukanın yazıları olmadığı için herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 9 nolu sanduka, Hüseyin Oğlu Ahmed'in mezarıdır. 10 nolu sanduka, Emirza Bey'in kabridir. Bu sandukanın baş ve ayak şahideleri bulunmamaktadır. 11 nolu sanduka, Ali Bey kızı Şeref Hatun'un mezarıdır. 12 nolu sanduka, Hüseyinoğlu Resul'un mezarıdır. 13 nolu

sandukanın üzerinde isim bilgisi yer almamaktadır. Sandukada yalnızca Allah'ın 99 ismini içerisine alan yazı birliği görülmektedir. 14 nolu sanduka, Gazi oğlu Seyyid'in mezarıdır. 15 nolu sandukada herhangi bir bilgi bulunamamaktadır. 16 nolu sanduka da Baht Hatunun mezarıdır. Günümüzde türbe içerisinde onaltı sanduka yer almaktadır.

Şekil 3.2. Bafra Türbe Köyü Emirza Bey Türbesi plan çizimi (Bayraktar, Samsun'da Türk Devri Mimarisi, 2016)

Şekil 3.3. Türbe giriş cephesi

Şekil 3.4. İç mekan doğu duvardaki sandukalar Şekil 3.5. Kapı mermer kitabeler

Şekil 3.6. Türbe batı duvarındaki sandukalar

3.1.2. Havza Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi

Türbe Havza ilçesi Dereköyü Mahallesi'nde köy merkezinde yer almaktadır. Türbe, kendiyle aynı ismi taşıyan caminin batısına bitişik olarak inşa edilmiştir. Halk

arasında Ak Mescit şeklinde anılmakta olan caminin, türbedeki gibi kitabesi bulunmamaktadır. Türbe içinde cam pano içerisinde Lartin harflerle “Dereköy Camii 1226” yazmaktadır. Bu tarih konusu net olmamakla birlikte, Hüseyin Hüssameddin’in Amasya Tarihi kitabının içerisinde de türbenin ve caminin Emir El-Hac Velîyüddin tarafından 1249-50 yılları arasında yapıldığı söylenmektedir. Araştırmalar ise yapının planı, malzemesi açısından bu tarihlere yakın olduğudur.

Türbe dışarıdan 7.65x7.50 m ölçülerindedir. Yapı büyük ölçüde beton malzemeden inşa edilmiş olup yer yer köşelerde tuğla malzemenin kullanıldığı da görülmektedir. Güney cephesi pahlanan yapının, belli bir plan düzeni yoktur. İçeriden sekizgen, dışarıdan kareye yakın formda yalnızca güneyde kalan köşesi pahlanan yapı, dıştan kubbe içeriden de külahla örtülüdür. Türbenin güney cephesinde; 1.30x0.60 m ölçülerinde iki adet uzunlamasına dikdörtgen formda pencere yer almaktadır. Pencerelerin demir parmaklıklarla muhafaza edildiği görülmektedir. Yine güney duvarda, 0.25x0.28 m ölçülerinde cenazelik katının görülebileceği bir delik bulunmaktadır. Çatı kenarlarında iki sıra kirpi saçaklar cephe hareketliliğini sağlamıştır. Yapının Doğu cephesinde bulunan 0.60x1.24 m ölçülerinde demir kapıyla içeriye girilmektedir. İçeride; iç mekâna ikinci bir girişin bulunduğu ahşap bir kapı daha yer almaktadır. Ahşap kapı üzerinde; geometrik figürlerin kazıma tekniğiyle uygulandığı görülmektedir. Kapının üst ve alt sırasında, eşkenar dörtgen formu içerisinde yer alır. Kapı merkezinde ise stilize bitkiler içinde çiçek tasvirleri; etraflarında yine aynı küçüklükte çiçek desenleri ile bir bütün kompozisyon oluşturmuştur. Ahşap kapı yeşil yağlı boyayla boyanmıştır. Türbe içerisinde halıyla kaplı zeminde taş platform üzerinde yan yana iki adet sanduka yer almaktadır. Sandukalar 1.38x82 m ölçülerinde üzerleri yeşil puşide ile örtülüdür.

Şekil 3.7. Hacı Veliyüddin Camii Türbesi

Şekil 3.8. Türbe detay görüntü

Şekil 3.9. Türbenin iç mekanındaki ahşap kapısı

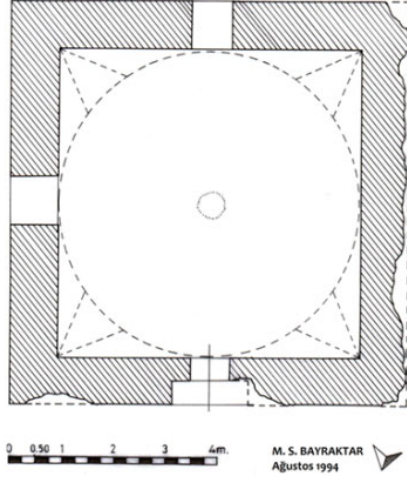
Şekil 3.10. İç mekandaki sandukalar

3.1.3. Bafra Hızır Bey Türbesi (Kümbet Dede)

Türbe Bafra ilçesi Çetinkaya Beldesi Kirazlık Mahallesi'nde boş bir arazi içerisinde yer almaktadır. Halk arasında Kümbet Dede adıyla da anılmaktadır. Türbenin kitabesi bulunmadığından ötürü yapının tarih bilgileri bulunamamaktadır. Kaynaklara göre türbenin 70-80 km. yakınındaki aynı adla Hızır Bey Hamam'ının da türbenin mimarisine oldukça benzer olduğu için aynı tarihler içerisinde yapıldığı söylenmektedir (Yaşar, 1994, s. 78). Bazı kaynaklarda ise içinde yatan medfunun Candaroğlu İsfandiyar Bey'in oğlu Hızır Bey'e ait olduğu söylenmektedir. Kaynaklara göre türbe Hızır Bey tarafından 1411-1420 yıllarında yaptırılmıştır (Bayraktar, 2009, s. 121). Bu görüş ışığında hamamın ve türbeninin Hızır Bey'e ait bir zaviye olduğu düşünülmektedir. Bayraktar'a göre bu görüş; belli bir kaynağa dayanmadığı için net bir şekilde türbenin Hızır Bey'e ait olduğu söylenememektedir.

Türbe beton zeminden dört basamak merdivenle yükseltilmiştir. Yapı 7.60x 7.60 m ölçülerinde kare planlı olup moloz taştan inşa edilmiştir. Dışarıdan üçgenlerle geçilen bir kaide üzerinde yükselen kubbe dâhil kiremit kaplamalıdır. Yapının güney girişinde etrafı daha düzgün taş ile çevrelenmiş kapı girişi bulunmaktadır. Kapı alınlığında içe doğru bir biçimsizlik dikkat çekmektedir. Yapının cephelerinde kare formda pencere açıklıkları iç mekânın aydınlığını sağlamaktadır.

İç mekânı örten kubbenin merkezinde yuvarlak bir delik bulunmaktadır. Bu kubbedeki açıklık kiremitlerle kapatılmıştır. Kubbe eteğinde ve duvarlarda aşınmalar görülmektedir. Zemin çok fazla tahrip olduğu için düzensiz gözükmektedir. Sandukaya dair hiçbir kalıntı bulunmamaktadır. Türbenin ilk zamanlarında iç mekanda bir adet sanduka bulunduğu söylenmektedir (Bayraktar, 2016, s. 230).

Şekil 3.11. Hızır Bey Türbe planı (Bayraktar, Samsun'da Türk Devri Mimarisi, 2016)

Şekil 3.12. Hızır Bey Türbe girişi güney cephesi

Şekil 3.13. Hızır Bey Türbesi batı cephesi

Şekil 3.14. Türbe iç mekan

3.1.4. Lâdik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi

Türbe, Ladik ilçesinde Şehre Üstü Mahallesi'nde hazire içerisinde yer almaktadır. Türbenin ismi başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Zilhicce 1294/ M. 1877 tarihli belgede "Ladik kazasında medfun Seyyid Ahmed el-Ekber Zaviyesi" adıyla geçmektedir (Bayraktar, 2005, s. 190). Hazirenin bulunduğu avluya çıkarken bir çeşme diğeri dış kapının yanında bulunan ikinci bir çeşme de zaviye dâhilinde olduğu düşünülebilir. Sonuç olarak külliye'den geri kalan türbe ve hazire Ladik kazasında geriye kalan tarihi eserlerdir.

Türbenin ilk inşasına ait bir kitabesi bulunmamakla birlikte, kapı üzerinde 1.63x0.67 m boyutlarında tecdid kitabesi yer almaktadır. Kitabe siyah zemin üzerine sülüs hatlarla yazılan 5 satır halinde 14 kartuştan oluşmaktadır. Kitabe satır aralarında gülbezekler bulunmaktadır. Kitabenin alt köşelerinde vazodan çıkan stilize edilmiş çiçekler görülür. Kitabenin metni şöyledir (Bayraktar, 2016, s. 189);

اولياء تاج و تحتك قطبي شاه عبدالحميد / كيم اكا اولمق ديلر اسكندر دارا مرید هم انك باش چوقاداری
سید عبدالله آغا / حضرت نوری افندی زاده اول مرد رشید غوث اعظم شیخ عبدالقدیرندر نسلی هم / سید
احمد حاله اولمشدر نسبده اول حفید شمدی انك توریه سن همتهل تجدید ایلدی / بیت معمور اولدی دیرسمده
صاقن کورمه بعید / اکلین / حضرت شاه جهانك عمرنی قیلسون مزید حق تعالی حرمتیچون اول ول
حاله محتاج اولدی محضاً قال برله ایلمه / بو مجدد تریه نك سریده سن کوفت و شنید زهنیا عریان ثوب
قاله یاز تاریخنی / سید احمد حاله کل نو تربتدیر لیس جدید

Evliyü tac-ü tahtın kutbu Şah Abdülhamid / Kim ana olmak diler İskender-i
dara mürid Hem anın baş çukadarı Seyyid Abdullah Ağa / Hazret-i Nuri
Efendizâde ol merd-i reşid Gavs-ı a'zam Şeyh Abdülkadirindir nesli hem / Seyyid
Ahmed hal'e olmuştur nesebde ol hafid Şimdi anın türbesin himmetle tecdid
eyledi / Beyti ma'mur oldu dirsemde sakın görme ba'id Hak te'ala hürmetiçün ol
veliyy-i ekmelin / Hazret-i şah-ı cihanın 'ömrünü kılson mezid Hale muhtaç oldu
mahza kal birle eyleme / Bu mücedded türbenin seridesin güftü şenid Zihni ya
'uryan-ı sevb kalehu yaz tarihini / Seyyid Ahmed hale gel nev türbedir lebsi cedid.

Kitabeden elde edilen verilere göre I. Abdülhamid döneminde, Nuri Efendi oğlu Seyyid Abdullah Ağa tarafından 1778'de yenilendiği anlaşılmaktadır (Bayraktar, 2016, s. 238). Sadi Bayram'a göre, Seyyid Ahmet'in 1240-1335 yıllarında yaşadığı düşünülrse yapının ilk yapımının 14. yüzyılın başlarına gittiği söylenilebilir (Bayraktar, 2005, s. 190). Seyyid Ahmed-i Kebir'in, Hz. Hüseyin'in soyundan (Tahrallı, 1989, s. 127) gelen Ahmed er Rifai'nin torunlarından veya halifelerinden olabileceği düşünülmektedir (Bayraktar, 2005, s. 135). Amasya Suluova Köyü'nde bulunan Nemeddin Yahya Er Rufai'nin Ahmed-i Er Riafi'nin oğlu olduğu ve Seyyid Ahmed-i Kebir'in sandukasıyla benzerlikleri bu konuyla paralel doğrultudadır

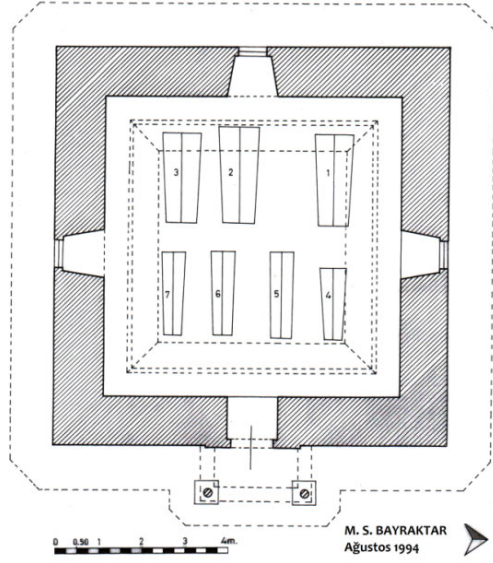
(Bayraktar, 2005, s. 135). Gelibolulu Mustafa Âli ve Evliya Çelebi türbeyi ziyaretleri sırasında Ahmed-i Kebîr adıyla kitaplarında bahsetmişlerdir (Uzunlar, 2020, s. 135).

Yapı, hazire içerisinde yer almaktadır. Kareye yakın planlı olan yapının cephe ölçüleri giriş cephesi 9.11 m olmak üzere diğer cepheler 900 m'dir. Simetrik düzendeki yapının üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Yapının cephelerinde bir sıra tuğla bir sıra düzgün kesme taş kullanılmıştır. Giriş cephesi haricinde 3'er dikdörtgen demir parmaklıklı pencere bulunmaktadır. Pencerenin yuvarlak alınlığı içerisinde simetrik bir tuğla dizisi görülmektedir. Yapının doğusundaki yuvarlak kemerli girişi geometrik şekillerle hareketlendirilmiş ahşap malzemelidir. Kapı 1.88x0.33 m ölçülerinde olup dışarı çıkıntılı yapılmıştır. Kapının üzeri kırma çatılı ve kiremit kaplamalıdır. Kapının etrafında aynı düzene benzer bir şekilde almaşık taş dizileri görülmektedir. Bu dizilerin tam ortasında gülbezek kabartması dikkat çekmektedir. Girişin önünde 188 m mesafe bulunan direklerin üzerinde sundurma çatı bulunmaktadır. Sundurmanın tavanında merkezi yerde iç kısmı yeşil renkli bir dış çerçevesi sarı renkli bir madalyon bulunur. Madalyonun kuzey ve güneyinde simetrik sarı renkli şemslar yerleştirilmiştir. Kalemişi tavanın boyaması yarım kalmış şekilde stilize bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Türbenin 100 m dışa çıkıntılı saçaklarıyla kapı girişinin sundurması cepheye hareketlilik katmaktadır.

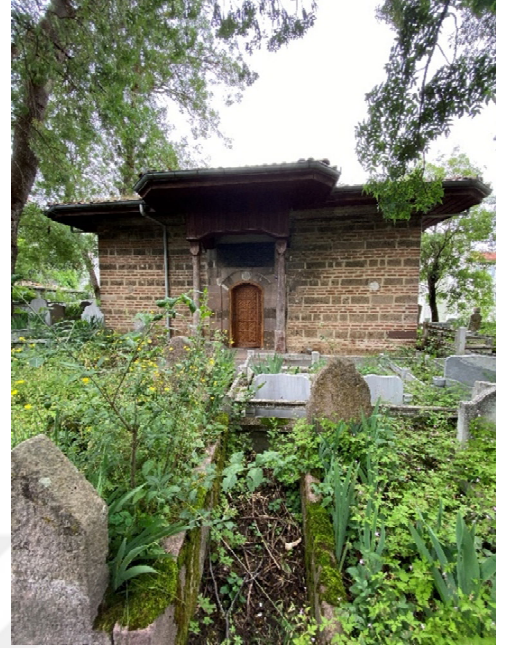
Yapıyı içerden bağdadi tavan örtmektedir. Her duvarda bulunan pencerelerin 0.88x1.17 m olup niş derinliği 90 m'dir. İç mekânda duvarlar sade tutulmuş olsa da tavanda çeşitli kalem işi kompozisyonlar vardır. Kompozisyonların canlılığı tavanın griye boyalı olmasına bağlıdır. Tavanı kare bölmelere ayırıp her bir bölme içerisinde rengârenk süslemeler yer alır. Avizenin de bulunduğu tavanın merkezinde çiçekler, laleler, palmetler, stilize edilmiş yapraklar ve c kıvrımları görülmektedir. Çiçekler kırmızı, sarı, turuncu renklere boyanmış ve yaprakların içi boş kalarak kenarları siyah kontörlenmiştir. Geniş bir süsleme kompozisyonundan sonra karenin dış kenarları kırmızıya çalan bir renkte zincirleme bir örgüyle çerçevelenmiştir. Merkezi karenin dışındaki dört bir kenarına yakın mesafede yeşil madalyon etrafında stilize bitkisel bir şemaya yer verilmiştir. Bu şemanın içerisinde birbirinin büyüklü küçüklü tekrarı kıvrımlar görülmektedir. Kıvrımlar turuncu ve yeşil renge boyanmış kısmen içi boş bırakılmıştır. Burada dört köşeden sarkan dal görülür ve dördünde farklı bir üslupta olduğu görülmektedir. İlk olarak yeşil gür bir dalın her birinde sarı renkte laleler görülür. İkinci köşede yeşil daha ince bir daldan çıkan kırmızı çiçekler stilize

edilmiştir. Bu çiçeğin hemen çaprazındaki beyaz güller yoğun olarak çizilerek renkleri canlı tutulmuştur. Son olarak beyaz ve yeşil tonlardaki dallar arasından kırmızı gül görülmektedir. Başta bahsedildiği üzere birebir içerisine giren bölmelerin üçüncüsünde dört yapraklı çiçek kompozisyonu görülmektedir. Çiçeklerin ardı sıra renk farklılıkları kırmızı, turuncu, beyaz ve sarı olup çiçek ortaları yaprakların renklerinden farklı olarak boyanmıştır. Çiçek kompozisyonun çevresinde yeşil dallarla adeta cennet bahçesi görüntüsü verilmek istenmiştir. Tavanın kavisli kenarında ise siyah renkte kalın harflerle celi sülüs yazı kuşağı görülmektedir. Burada yazılan Kelime-i Tevhid'dir. Son olarak dışa kalan son dar alanda kırmızı kontörle çizilmiş şemslar içerisinde gül, lale, kiraz çiçeği ve papatyalar görülmektedir.

Türbe içerisinde iki sıra halinde sanduka dizilmiştir. Sandukaların numaralandırılması ayrıntıları hakkında bilgi vermek için yararlı olacaktır. Güneydeki 1 nolu sanduka 1.99x 0.56 m ölçülerindedir. Üzerindeki yeşil puşidede altın renkli dallar resmedilmiştir. Güneyden 2 nolu sanduka 2.02x0.55 m'dir. Tavandaki avizenin altı boş kalacak şekilde yerleştirilen sandukalar arasında belli bir simetri bulunur. 3 nolu sanduka 1.97x0.55 m'dir. Kuzey köşede bulunan 4 nolu sanduka 1.93x0.56 m ölçülerindedir. Bu sıradaki sandukalar en olarak benzer ölçülerdedir. Güney doğudaki 5 nolu sanduka 2.08x0.88 m ölçülerindedir. Aynı sıradaki 6 nolu sanduka 2.18x0.94 m ölçülerinde olup diğer sandukaların en uzun ve genişliğinde olan sandukadır. Kuzey doğudaki son sanduka 2.02.5x0.90 m ölçülerindedir. Bu sırada bulunan sandukalar diğerlerine oranla daha büyüktür.

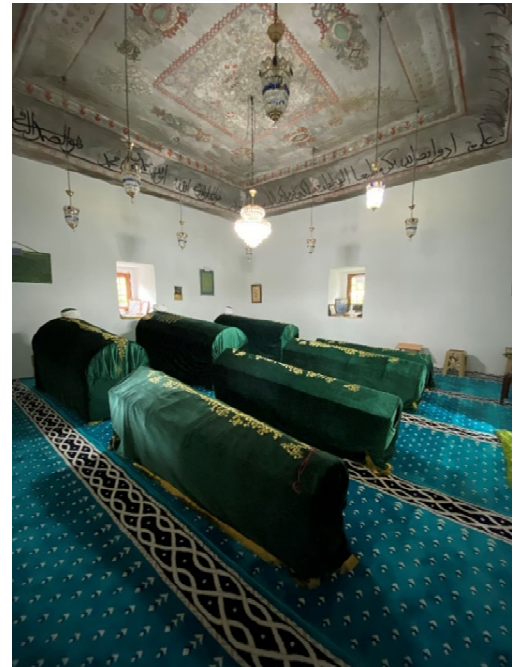
Şekil 3.15. Seyyid Ahmed-i Kebir planı (Bayraktar, Samsun'da Türk Devri Mimarisi, 2016)

Şekil 3.16. Türbe doğu cephesi

Şekil 3.17. İç mekan tavandaki figüratif kalemişi süsleme

Şekil 3.18. İç mekandaki yedi adet sanduka

3.1.5. Lâdik Sunullah Paşa Türbesi

Türbe Ladik ilçe merkezi içerisinde ki Bahşi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Günümüzde türbenin çevresi tamamen sivil konutlarla çevrelenmiştir. Türbe etrafında mezarlık alanı bulunmamaktadır. Yapının ana girişi güney cephede olup, dükkânların bulunduğu caddeye bakmaktadır.

Türbe, 14. yüzyılda Canik bölgesinde paşa olarak görev yapan Sunullah Paşa'ya aittir. Yapının vakfiyesi olmadığı için Sunullah Paşa'ya dair bilgilere rastlanamamıştır. Ancak paşa ibaresinden yola çıkılarak yapının Osmanlı dönemine dayandığı düşünülebilir. Farklı bir bakış açısıyla Osmanlı dönemi içerisinde türbelerin genel itibarıyla cenazelik katının olmaması türbe tarihçesinin netliğini oluşturmamaktadır (Önkal, 1999, s. 87). Türbenin planı, mimarisi ve cephe özelliklerine bakılarak 15. yüzyıl olarak tarihlendirme yapılabilir. Kayıtlara göre 1991 yıllarında Ladik depreminde hasar gören yapının uzun süre restorasyonunun yapılmadığı ancak 1993 yılında restore edildiği öğrenilmiştir (Bayraktar, 1991, s. 184). Son olarak 2022 yılında yaptığımız ziyaret sürecinde, yapı korunaklı olup, kapısı kilitlidir.

Yapı, etrafında sivil mimari ve dükkânların bulunduğu merkezi bir alandadır. İçten ve dıştan sekizgen planlı olan yapının girişi kuzeyde bulunmaktadır. Yapının sekizgen bir kasnak üzerine oturan üst örtüsü kubbe olup, kurşunla kaplanmıştır. Dikdörtgen planlı cenazelik katının üzeri ise tonoz örtülüdür. Cenazelik katı; dıştan sekizgen içerden dikdörtgen planlıdır. Kuzey Cephedeki yuvarlak kemerli giriş portalı 186x88 m'dir. Ahşap kapı, ikinci bir aralıklı demir kapıyla muhafaza edilmiştir. Kapı üzerindeki dilimli kemerli alınlığın sağ ve sol kısımlarında birer madalyon bulunmaktadır. Kapı önünde; aralarında 2.80 m mesafe olan, iki adet sütun bulunmaktadır. Bu sütunların üzerinde birer sundurma vardır. Kapı girişine, dört geniş merdiven basamağı ile çıkılmaktadır. Cenazelik katına dışarıdan bir giriş bulunmamaktadır.

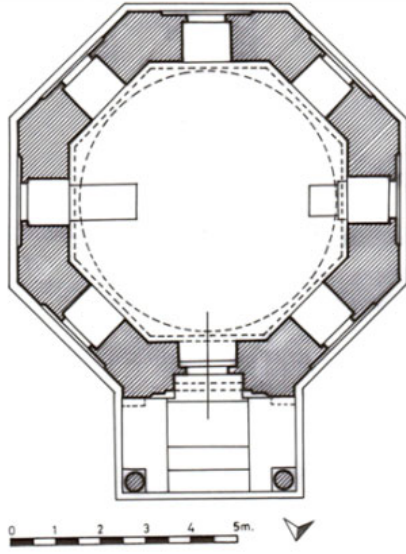
Bu kata, yapının iç kısmında zeminde yer alan demir kapaklı bir açıklık ile inilmektedir. Ziyaret sırasında cenazelik katına girilmediğinden ötürü, M. Tunçel'in çizimlerinden yararlanılarak alt katın dikdörtgen planlı olduğu, doğu ve batı cephelerinde birer mazgal pencere bulunduğunu, üst örtüsününse tonoz olduğu bilgilerine ulaşılmıştır.

Yapının ana malzemesi kesme taştır. Değişiklik olarak kapıda, pencere alınlıklarında ve sütunlarda beyaz mermer malzeme kullanılmıştır. Sekizgen yapının

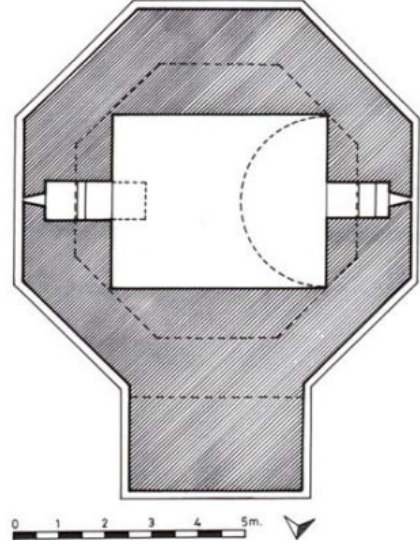
kapı yüzü haricinde diğer cepheleri 3.46 m civarında olup simetrik tutulmuştur. Sekizgen planlı türbenin her cephesinde 0.95 m ölçülerinde pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu pencereler demir parmaklıklarla muhafaza edilmektedir. Pencere etrafında söveler olup sivri kemer görünümlü alınlıklar bulunmaktadır.

İç mekâna girildiğinde zemin bej rengi bir halıyla kaplanmıştır. Pencereler derin bir niş içerisine yerleştirilmiştir. Bu nişlerin etrafı ahşapla çerçevelenmiştir. Nişin kapakları da ahşap olup iç mimariye hareketlilik katmaktadır. Duvarlar beyaz beton olup, sade tutulmuştur. Sanduka; 0.2 m boyunda ve 0.60 m enindedir. Sanduka üzerinde yeşil bir puşide bulunmaktadır. Çevresi ahşap ajurlu bir korkulukla çevrelenmiştir.

Şekil 3.19. Sunullah Paşa Türbesi planı
(Bayraktar, Samsun'da Türk
Devri Mimarisi, 2016)

Şekil 3.20. Türbenin cenazelik katı
(Bayraktar, Samsun'da Türk
Devri Mimarisi, 2016)

Şekil 3.21. Türbenin kuzey cephesi

Şekil 3.22. İç mekan sanduka görüntüsü

3.1.6. İlkadım Şeyh Seyyid Kutbüddin Türbesi

Türbe; Samsun'un ilkadım ilçesi Bulvar Caddesi üzerindeki eski mezarlık içerisinde yer almaktadır. Türbede yatan Şeyh Kutbüddin, Kadiri tarikatına mensup piri Şeyh Abdülkadir Geylani'nin torunu İbrahim Efendi'dir (Köse, 2014, s. 276). Şeyh Kutbüddin, Bağdat'tan Samsun'a İslam'ı yaymak için gelmiş ve bu uğurda büyük mücadeleler vermiştir. 1322 yılında ise burada şehit olmuştur. Türbenin duvarında yer alan Vakıflar Genel Müdürlüğünün hazırlamış olduğu tarihçede; İbrahim Efendi'nin, Samsun'un Ladik kazasında Medfun olan Esseyid Ahmed-i Kebir Hazretleri ve Abdülkadir-i Geylani Hazretlerinin müritlerinden olduğu ve aynı zamanda kardeşleri olduğu da yazmaktadır. Cami ve türbe 1895 yılında, Hazine Dar Süleyman Paşa'nın torunu Mahmud Bey tarafından yaptırılmıştır (Bayraktar, 2016, s. 246). Canik Mutasarrıflığı'nın yazışmalarında, Şeyh Seyyid Kutbüddin caminin 1863 yılındaki tadilatlarından bahsedilmektedir (Köse, 2014, s. 276). Bununla birlikte mimari özellikleriyle inşa tarihi 19. yy. olarak netleştirilebilir. Cami ve türbe, son olarak 1971 yılında belediye tarafından onarılmış bugünkü halini almıştır (Bayraktar, 2005, s. 133).

Türbe, caminin güney cephesine bitişik inşa edilmiştir. Yapının planı kare olup 5.50x5.08 m ölçülerindedir. İçten ahşap beşik tonoz, dışarıdan eğimli çatıyla örtülmektedir. Yapıya doğu cephesinde bulunan, 2.15x1.02 m ölçülerinde kapıdan girilmektedir. İç mekanda merkezde, 2.05x1.24 m ölçülerinde ahşap bir sanduka yer almaktadır. Sandukanın baş kısmında lacivert renkte bir kavuk olup puşidiyle örtülmüştür. İç mekanda önceleri çini kaplama olan duvarlar günümüzde beyaza boyanmıştır. Güney duvarda yer alan 1.10x0.62 m ölçülerinde dikdörtgen formda demir parmaklıklı pencere, iç mekanın aydınlığını sağlamaktadır.

Şekil 3.23. Seyyid Kutbiddin Camii ve türbesi dış mekân

Şekil 3.25. Türbe iç mekândaki sanduka

3.1.7. Ladik Seyyid Zeynel Abidin Rubai Türbesi

Ladik ilçesinin, Ahmet Saray Köyü'nde mezarlık içerisinde bulunmaktadır.

Sadi Bayram'a göre Zeynel Abidin'in, Seyyid Ahmed-i Kebir ile akraba olmasıyla birlikte türbenin inşa tarihi 14. yüzyıl olarak yorumlanabilmektedir. Baldaken formunda olan mezarlar genellikle Osmanlı dönemi içerisinde de çok sayıda mezarda kullanılmıştır.

Türbe baldaken planlı olup 3 taş ayak üzeri kubbe ile örtülüdür. Merkezi kubbe zeminden 300 m yüksekliğindedir. Kubbe altında yer alan mezarlık 3.88x1.07 m ölçülerindedir. Mezarlığın baş ve ayak şahidelerinde taşlar bulunmaktadır. Baş taşı 0.20x0.40 m ölçülerindeyken, ayak taşı 0.50x0.33 m ölçülerindedir. Kubbenin ayakları zeminden 1.24 m yüksekliğindedir. Toplamda eşit ölçülerde üç adet taş direk vardır.

Şekil 3.26. Zeynel Abidin er Rufai Türbesi

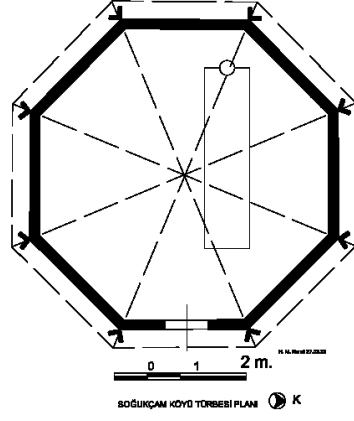
Şekil 3.27. Zeynep Abidin er Rufai Türbesi genel görüntüsü

3.1.8. Alaçam Soğukçam Türbesi

Samsun'un Alaçam ilçesi Yukarı Soğukçam Köyü'nde mezarlık içerisinde yer almaktadır. Türbenin giriş kapısının sövesinde yer alan küfi yazılarla hicri 1316, miladi 1896 tarihi, yapının Osmanlı döneminde ait olduğunu göstermektedir.

Türbe yığma taş kaide üzerinde yükselmektedir. Yapı ahşap malzemeden ahşapların kurtboğaz geçme tekniğiyle sekizgen olarak inşa edilmiştir. Ahşap geçmeler 0. m dışarıya taşmaktadır. Türbenin örtüsü kırma çatı olup üzeri sac ile kapatılmıştır. Yapının ön cephesi 1.96 m olup diğer cepheleri 1.60-1.76 m arasında değişkenlik göstermektedir. Arazinin engelebi olmasıyla cepheler simetrik bir doğrultuda değildir. Doğuda 1.26x0.88 m ölçülerinde ahşap bir kapı bulunmaktadır. Kapının merkezinde çarkıfelek motifi içerisinde beş kollu bir yıldız, sağ ve solunda da daha büyükçe yıldız motifleri kazınmıştır. Kapının çevresinde üç sıra kalın düğüm motifleri yer almaktadır.

İç mekana girildiğinde zemin tahta olup üzeri halıyla örtülmüştür. Yapının doğu ve batı duvarlarında kalın ahşap direkler bulunmaktadır. Duvarlarda yatay altı tane ahşapla köşeler kenetlenmiştir. Türbede bir adet 3 m uzunluğunda 0.75 m genişliğinde ahşap sanduka bulunmaktadır. Sandukanın üzeri yeşil puşideyle örtülü olup yapı içi basit bir düzenleme göstermektedir.

Şekil 3.28. Soğukçam Türbesi planı

Şekil 3.29. Soğukçam Türbesi doğu cephesi

Şekil 3.30. Türbenin ahşap kapısı

Şekil 3.31. İç mekan sandukanın görünümü

3.1.9. Ayvacık Baba Türbesi

Türbe Ayvacık ilçesi Ardıç Köyü tepede yer alan mezarlığının içinde yer almaktadır. Türbeye ait kitabe bulunmasada ahşap işçiliğiyle Osmanlı son dönem yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Köylüler burada yatan zat için kendisinin öldükten sonra üzerine türbe yapılmasını istediği hakkında söylemlerde bulunmaktadır. Yapının yaklaşık 100 yıllık bir geçmişi olabileceği hakkında görüşler vardır.¹ Karadeniz bölgesine özgü ahşap malzemeden inşa edilen türbe yığma taş kaide üzeri 2.93x1.88 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Yapının cephesi beş sıra dikey ahşabın çiviyle birbirine geçirilmesiyle oluşturulmuştur. Türbe üzeri beşik çatıyla örtülü olup çatı marsilya kiremitiyle kaplanmıştır. Türbenin tahtalarına oranla daha yeni duran marsilya kiremitlerinin yakın zamanda yerleştirildiği düşünülmektedir. Türbenin (doğu) cephesinde yalnızca 1.80x0.80 m ölçülerinde ahşap kapı yer almaktadır.

İç mekâna girildiğinde dış cephenin sağlam kalması için zemindeki kalın tahta üzerine, tahta destekler yerleştirilmiştir. Bu destekler yapının formuna göre yatay ve çaprazlama olarak bulunmaktadır. Tavan oluşturan yatay beş adet tahta ve dikey tahtalar görülmektedir. Bu tahtaların yapı malzemesinden daha yeni olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen eskiyen çatı yerine aynı formda yeni bir çatı yapılmıştır. Türbenin iç mekânında sanduka yer almayıp mezar taşı bulunmaktadır. Mezarın baş şahidesinin belli olması için taş yerleştirilmiştir.

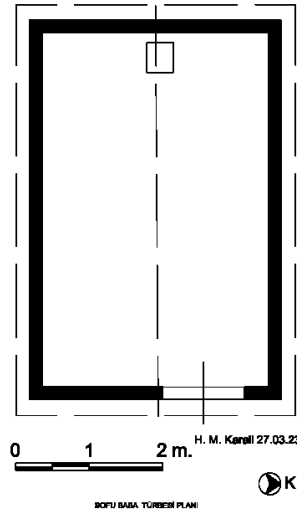
¹ Ardıç Köyü sakinlerinden İsmail Kaya, 80 yaşında olup türbenin çocukluğundan beridir var olduğunu söylemektedir. Tarih atılabilir.

Şekil 3.32. Hacı Sofu Yazıcı Türbesi giriş cephesi

Şekil 3.33. Türbenin iç mekanı

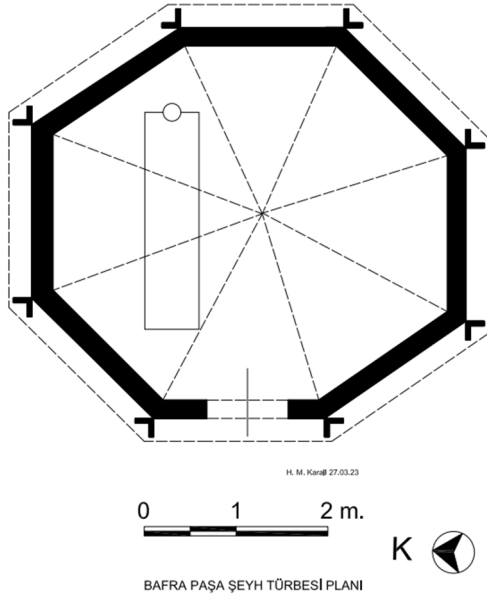
Şekil 3.34. Hacı Sofu Türbesi planı

3.1.10. Bafra Paşa Şeyh Türbesi

Türbe Bafra ilçesi Paşa Şeyh Köyü içerisinde geniş ormanlık bir alanın ortasında eğimli bir alanda inşa edilmiştir. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Yapı Karadeniz bölgesinin ahşap yapılarıyla benzerlik gösterdiği için büyük oranla Osmanlının son döneminde yapıldığı düşünülmektedir.

Türbe, ahşap malzemeden birbirine kurtboğaz geçme tekniğiyle inşa edilmiştir. Tahta geçmeler dışarıya 0.22 m çıkıntısı ile dış cephenin hareketlenmesine yardımcı olmaktadır. Türbe üzeri dört omuzdan kırma çatıyla örtülü olup saç ile kaplanmıştır. Yapı sekizgen planlı olup her kenarının en 1.63 m ölçülerindedir. Yapının temeli çevresini saran sekizgen şekilde zemin üzerinde yükseltilmiştir. Yapıya giriş 0.90x0.54 m ölçülerinde tek kanatlı ahşap malzemeli kapıdan sağlanmaktadır. Ahşap kapı üst ve alt kısımdan menteşelerle yerleştirilmiştir. Kapı üzerinde herhangi bir süsleme detayı bulunmayıp yalın gözükmektedir. İç mekânın aydınlığı için yapı cephelerinde pencere açıklığı bulunmamaktadır.

İç mekânda zemin beton ile kaplanmıştır. Betonda yer yer çatlamlar gözükmektedir. Duvarlarda yatay beş sıra ahşap tahtalarla çevrilen iç mekânın aşınmalardan kaynaklı boşluklar meydana gelmiştir. Yapının örtüsünü oluşturan sekizgenin her köşesinden kalın tahtalarla merkezi noktada buluşan bir görünüm oluşturulmuştur. Mekânın merkezinde ahşap malzemeli 2.40x0.64 m ölçülerinde sanduka bulunmaktadır. Sanduka üzeri yeşil puşideyle örtülüdür. Sandukanın baş kısmını özellikle vurgulamak için zemine oturtulan sarık formunda beton malzemeden başlık bulunmaktadır.

Şekil 3.35. Paşa Şeyh Türbesi planı

Şekil 3.36. Paşa Şeyh Türbesi doğu cephesi

Şekil 3.37. Türbenin batı cephesi

Şekil 3.38. İç mekan sanduka görünümü

3.1.11. arşamba Dalbahçe Türbesi

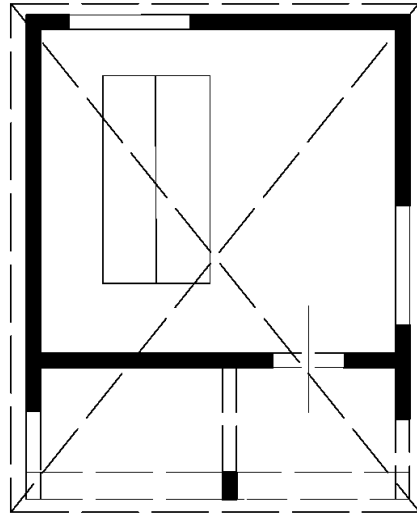
arşamba ilçesinde Dalbahçe Köyü köy mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Aynı yörede bulunan Gğceli Camii 1206 yılında inşa edilmiştir. Özellikle caminin malzeme ve ahşap işçiliğine bakıldığında trbeninde yaklaşık 13. Yıllarda inşa edilebileceğı düşünülmektedir.

Türbe 4.10x3.72 m ölçülerinde kare planlıdır. Yapı Karadeniz bölgesine uygun ahşap malzemeden yapılmıştır. Türbenin zeri yarı alaturka, yarı marsilya kiremitiyle kaplanmış olup dört omuzdan kırma çatı ile örtülüdür.² Giriş kapısı doğı cephesinde 1.40x0.76 m ölçülerinde olup ahşaptır. Kapının zeri dilimli kemerlidir. Türbenin kuzey cephesinde 1.26x0.23 m ölçülerinde bir açıklık batı cephesinde 1.30x0.23 m ölçülerinde ikinci bir ızgara şeklinde açıklık yer almaktadır. Giriş kapısının önünde  gözlü revak girişi bulunmaktadır. Tahriplerden ötürü direklerde oynamalar vardır.

İç mekanda zemin toprak olup alanın ortasında ahşap malzemeden sanduka bulunmaktadır. Sandukanın zeri yarısına kadar yeşil puşide ile örtülüdür.³

² Türbe örtüsündeki marsilya kiremitlerinin, alaturka kiremitlerden daha yeni olmasıyla yakın zamanda yenilendiğı söylenilebilmektedir.

³ 13.06.2022 tarihinde ki ziyaret esnasında yapı içerisinde onarımların yapıldığı grlmştr.

0 1 2 m.
DALBAHÇE TÜRBESİ PLANI

Şekil 3.40. Dalbahçe Türbesi doğu cephe

Şekil 3.41. Türbe doğu cephesi

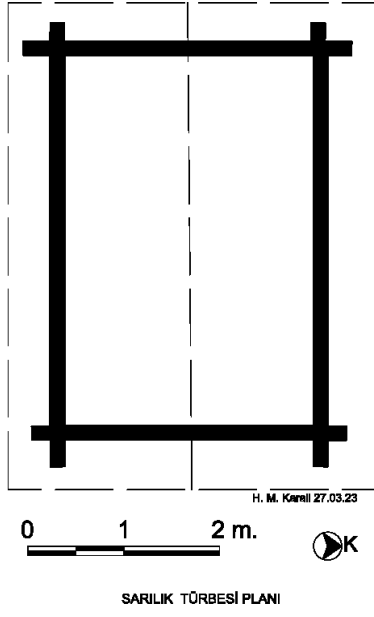

Şekil 3.42. İç mekan sandukanın görünümü

3.1.12. Havza Sarılık Türbesi

Türbe Havza ilçesi, Tekke Köyü'nde boş bir arazinin içerisinde yer almaktadır. Türbenin etrafında konut bulunmamaktadır. Daha önce Havza'da ahşap malzemeli türbe izine rastlanmadığı için yapı, bölgesinde önemli bir yere sahiptir. Türbenin inşaa tarihi malzemesine bakıldığında Osmanlının son dönemleri olarak düşünülmektedir. Türbe Tekke Köy'ü muhtarına göre; köy yakınında bulunan şifalı sarılık suyundan ismini almıştır⁴. Yapı 4.20x 2.90 m Ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Türbe, altı sıra yatay ahşap malzemeden kara boğaz tekniğiyle inşa edilmiştir. Dışarı çıkıntılar 0.40 m uzunluğundadır. Yapının üst örtüsü beşik çatı olup üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır. Dış cephede herhangi bir süsleme unsuru bulunmayan yapının cephesi sade ve gösterişsizdir. Form itibariyle farklılık gösteren türbenin kapısı olmayıp masif halde bulunmaktadır. Yanızca ön cephesinde ki 1.24x0.20 m açıklıkla iç mekan havalandırılmaktadır.

⁴ Tekke Köy muhtarı Emrah Hazar ile 09.03.2023 tarihinde yapılan telefon görüşmesinden edinilen bilgiler.

Şekil 3.43. Sarılık Türbesi planı

Şekil 3.44. Havza Sarılık Türbesi uzaktan görünümü

Şekil 3.45 Havza Sarılık Türbesi ön cephe

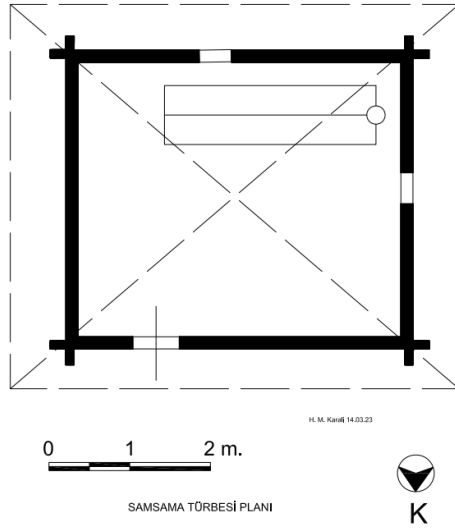
Şekil 3.46. Türbenin ön cephesindeki tek açıklık

3.1.13. Salıpazarı Samsama Türbesi

Türbe, Samsun'un Salıpazarı ilçesindeki Ay Uşağı Mahallesi mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmadığı için türbede medfun kişi hakkında bilgiler bulunmamaktadır. Yapının malzeme ve teknik özelliklerine bakıldığında Osmanlının son dönemlerinde inşa edildiği düşünülmektedir.

Türbe 4.30x3.70 m ölçülerinde kare planlıdır. Türbenin kaidesi yığma moloz taş olup beton kaplamadır. Kaide üzerinde yükselen türbe ahşapların birbirine kurt boğaz tekniğiyle geçmesiyle inşa edilmiştir. Türbenin üst örtüsü kırma çatı olup üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır. Yapının cephesi yeşile boyanarak farklı bir görünüm sağlanmıştır. Yapının güney cephesinde 1.16x0.58 m ölçülerinde kemerli bir adet ahşap kapı yer almaktadır. Kuzey ve batı cephelerinde birer 40x40 m ölçülerinde kare formda pencere açıklığı yer alır.

Türbenin iç mekânına girildiğinde zemin kartonpiyer kaplamalı olup belli kısımları halıyla serilir. İç mekanda duvarlar 4 sıra üst üste ahşap malzemelerin dizilmesiyle oluşmuştur. Batı duvarına yakın 2.62x0.73 m ölçülerinde ahşap bir sanduka yer almaktadır. Bu sandukanın üzeri yeşil renkli puşide ile örtülüdür. Sandukanın baş şahidesi yeşil örtüyle sarılarak sarık görünümü verilmiştir. Türbenin tavanı ahşap düz tavan olup beyaz duvar bantlarıyla şeritler halinde dizayn edilmiştir.

Şekil 3.47. Samsama Türbesi planı

Şekil 3.48. Samsama Türbesi kuzey giriş cephesi

Şekil 3.49. Türbenin batı cephesi

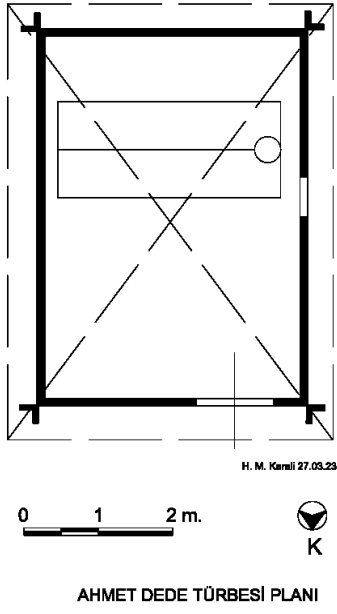
Şekil 3.50. İç mekân

3.1.14. Salıpazarı Ahmet Dede Türbesi

Türbe, Samsun'un Salıpazarı ilçesi Yeşil Köyü'ndeki Kayadibi Mahallesi ormanlık bir alan içerisinde yer almaktadır.

Türbenin kitabesi bulunmadığı için türbede medfun Ahmet Dede'nin hakkında bilgiler bulunmamaktadır. Yapının ahşap malzemesinin zamanla tahrip olmasıyla yapının Osmanlı son döneminde inşa edildiği düşünülmektedir.

Türbe ahşap malzemeden kurt boğazı geçme tekniğiyle yapılmış üzeri kırma çatıyla örtülmüştür. Yapı 1.95x2.87 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kapı türbenin güney cephesinde yer almaktadır. Ahşap malzemeden yapılmış kapı 1.50x0.65 m ölçülerindedir. Türbenin cephesinde kare formda bir açıklık bulunmaktadır. İç mekana girildiğinde zemin tahta olup üzerinde doğu batı duvarına yapışık 1.92x0.81 m ölçülerinde ahşap bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın üzeri yeşil puşideyle örtülüdür.

Şekil 3.51. Ahmet Dede Türbesi planı

Şekil 3.52. Ahmet Dede Türbesi kuzey giriş

Şekil 3.53. Türbenin üst örtü detayı

Şekil 3.54. İç mekân

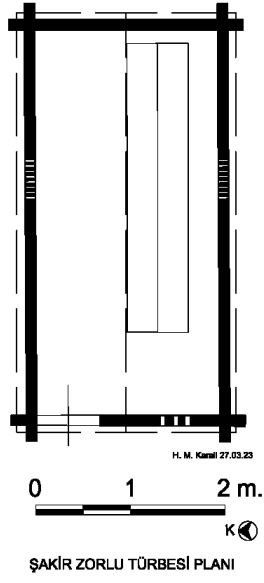
3.1.15. Terme Şakir Zorlu (Şakircuk) Türbesi

Terme ilçesi Dağdıralı Köyü'nde yer almaktadır. İnsanlar arasında Şakircuk adıyla anılan yapı⁵, caminin doğusunda bulunmaktadır. Türbenin camiyle birlikte 15-18. yüzyıl arasında inşa edilmiş olması düşünülmektedir (Bayraktar, 2016, s. 217).

Türbe ahşap malzemeli olup kırma çatıyla örtülmüştür. Yapı 2.00x3.90 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Yapının batısında cephe köşesine bitişik 105x61 m ölçülerinde ahşap kapı bulunmaktadır. Cephelerin kuzey ve güneylerinde 0.91x0.18 m ölçülerinde delikli dikdörtgen havalandırma yer alır. Cephe yalın ve sade tutulmuştur. İç mekana girildiğinde ahşap malzemedan 2.76x0.60 m ölçülerinde bir sanduka yer alır. Sandukanın üzeri yeşil renkli puşideyle örtülmüştür.

⁵ Türbenin Şakir Zorlu adına bir levhası vardır ancak köy halkı tarafından Şakircuk Türbesi olarak anılmaktadır.

Şekil 3.55. Şakir Zorlu Türbesi planı

Şekil 3.56. Şakircuk Türbesi batı giriş cephesi

Şekil 3.57. Türbenin güney cephesi

Şekil 3.58. Türbenin iç mekânı

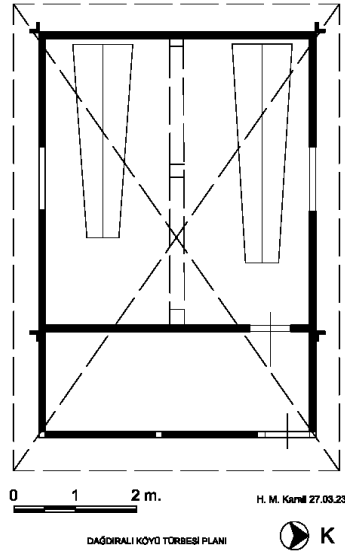
3.1.16. Terme Dağdıralı Köyü Türbesi

Terme ilçesi Dağdıralı Köyü içerisinde yer almaktadır. Köy halkı tarafından yaptırılan türbede iki kişinin sandukası bulunmatadır. Köy halkının anlattığına göre burada yatan kişilerin buraya geldiklerinde bir ağacın altında dinlenmişlerdir. Ertesi sabah ağaç altında ölü olarak bulunurlar, bulundukları yere, köy halkı tarafından türbeleri yaptırılmıştır.⁶ Türbenin 2006 yılına ait tanıtım levhası bulunmaktadır⁷. Türbe boş bir arazi içerisinde etrafı çitlerle çevrili olarak inşa edilmiştir. Yapı ahşap malzemeli olup dört omuzdan kırma çatıyla örtülüdür. Yapının çatısının üzeri sac ile kaplanmıştır. Yapının girişi 4.13x2.34 m ölçülerinde ahşap direklerle ile uzatılmıştır. Sundurmanın içerisinde insanların oturup dinlenebileceği L şeklinde oturaklar bulunmaktadır. Asıl giriş kapısı ahşap malzemedan olup 70x120 ölçülerindedir. Kapı üzerindeki ahşap dikdörtgen alınlıkta el Arapça el yazısıyla yazılmış “Ömer Usta 1294 (1877)” yazılıdır. Yazının üst kısımlarında ise kırmızı renkte bir güneş ve aşk merdiveni bitkisi motifi yer almaktadır. Yapının kuzey cephesine mermer üzerine Kavlağan Ağacı Dikim Tarihi 2006 yazılı olup çiviyle ahşap üzerine sabitlenmiştir.

İç mekâna girildiğinde beton zeminin merkezinde ahşap direk bulunmaktadır. Aynı formda direkler merkeze paralel köşelerde de yer alır. Düz tahta tavan beş adet kalın tahta ile çatıya destek vermektedir. Bu tahtalar duvarı çevreleyen beş adet uzun tahta ile farklılık göstermekte olup son yıllarda yenilendiği düşünülmektedir. İç mekanda bulunan iki adet sandukalardan 1 nolu sanduka 3.13x0.98 m ölçülerinde, 2 nolu sanduka 3.09x0.98 m ölçülerinde olup üzerleri puşide ile örtülmüştür. 1 nolu sandukanın bulunduğu kuzey duvarda 0.25x1.05 m ölçülerinde on dört tahta parçanın oluşturduğu parmaklık yer almaktadır. 2 nolu sandukanın bulunduğu güney duvarda 0.37x1.05 m ölçülerinde benzer parmaklık yer almaktadır. Türbenin içi de dış mekanı gibi sade ve yalın tutulmuştur.

⁶ Dağdıralı Köyü Muhtarı Veysel Zorlu 10.05.2022 yılında türbeyi ziyaret esnasında kendisinden edinilen bilgiler.

⁷ Mermer levhanın üzerine Kavlağan Ağacı dikim tarihi olarak 2006 yılı yazılıdır.

Şekil 3.59. Dağdıralı Köyü Türbesi planı

Şekil 3.60. Dağdıralı Köyü türbesinin doğu girişi

Şekil 3.61. Türbenin ahşap kapı sövesinden detay

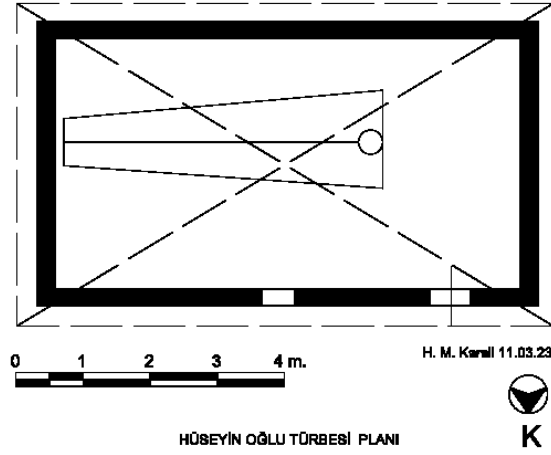
Şekil 3.62. Türbe iç mekân

3.1.17. Terme Hüseyinoğlu Türbesi

Türbe, Terme ilçesi, Bazlamaç Beldesi'nin Hoylan Mahallesi ormanlığının içerisinde yer almaktadır. Yapının kitabesi olmadığı için türbe hakkında bilgi bulunamamaktadır. Türbenin aynı yörede bulunan birçok türbeyle malzeme, plan, teknik olarak benzerlik göstermesiyle yapı tarihinin 13. yüzyıl olduğu düşünülebilir. Yapı 5.96x3.39 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Ahşap malzemelerin kurt boğazı geçme tekniğiyle inşa edilen yapının üstü dört omuzdan kırma çatıyla örtülüdür. Bu örtünün üzeri alaturka kiremitle kaplanmış olup iklim değişimlerinden ötürü üzerleri yosun tutmuştur. Türbenin saçağı 0.55 m dışa taşıntılı olarak yapılmış, saçak ile kaide kısmı arasında 1.70 m mesafe bulunmaktadır. Zeminde 0.80 m kadar yığma taşlarla temeli oluşturulan yapıda kaçak kazılardan dolayı hasarlar mevcuttur. Bu hasardan ötürü yapının bazı cephelerinde dökülmeler görülmektedir.

Türbenin doğu cephesinde 0.50x1.30 m ölçülerinde demir kapı bulunmaktadır. Demir kapının daha sonraki dönemler içerisinde türbenin güvenliği açısından yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapıda iç mekânın aydınlığını sağlamak için batı cephesinde 0.20x0.14 m ölçülerinde, doğu cephesinde kare formda 0.34x0.20 m boyutlarında pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin hiçbir dekoratif özelliği bulunmamakla birlikte yalnızca havalandırma ve ışık ihtiyacının karşılanması için yapıldığı söylenilebilir.

İç mekâna girildiğinde zemin ahşap döşemeden oluşmaktadır. Mekânın sandukaya ait olan kısmının silindirik formda bir dikmeyle ayrıldığı görülmektedir. Bu dikme hem çatıyı taşımak hem de sandukanın bulunduğu alanı sınırlandırmak için koyulmuştur. Dikmenin bulunduğu yerde türbenin merkezinde sekiz aralıktan oluşan parmaklık hemen yanında sandukanın alanına girmek için bir alçak kapı yer almaktadır. Duvarları oluşturan dört sıra yatay düzensiz ahşapların aralarında oluşan boşluklar görülmektedir. Her duvara bitişik olarak zeminden tavana doğru ikişer dikme görülmektedir. Mekânın düz ahşap tavanı daha düzenli olarak sıralanmıştır. Tavanın tahtaları duvarı çerçeveleyen malzemeden daha yeni olduğu görülmektedir. Mekânda bulunan ahşap sanduka 3.80x0.90 m ölçülerinde olup üzeri yeşil renkte sade bir puşideyle örtülüdür. Sandukaya ayrılan kısım haricinde kalan alan mescit olarak kullanılmaktadır. Mescit kısmı sandukaya ayrılan bölümden farklı olarak bakkal tavan ile örtülüdür.

Şekil 3.63. Hüseyinoğlu Türbesinin planı

Şekil 3.64. Hüseyinoğlu Türbesinin kuzey giriş cephesi

Şekil 3.65. Türbe içindeki ahşap bölme

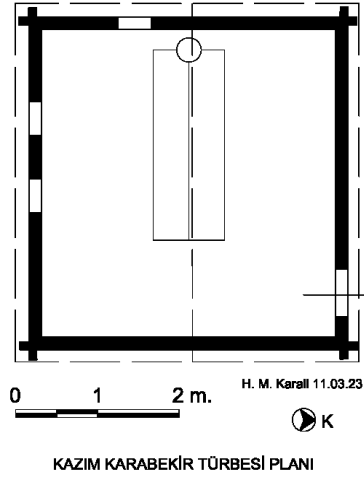

Şekil 3.66. Türbe iç mekândaki sanduka

3.1.18. Terme Kazım Karabekir Türbesi

Terme ilçesi Kazım Karabekir Köyü'nde tepedeki engebeli bir arazide mezarlık içerisinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Terme ilçesinde yer alan benzer türbelerin yapım tarihlerine bakıldığında, türbenin inşasının 13. yüzyıl olduğu düşünülebilir. Ahşap malzemeli olan türbenin üst örtüsü beşik çatılıdır. 3.92x4.10 m ölçülerinde kare planlıdır. Yerden yüksekliği arazinin engebeli olmasıyla birlikte değişkenlik göstermektedir. Yapının giriş kapısı 0.60x1.36 m ölçülerinde ahşap malzemelidir. Yapıda 3 adet 0.42x0.42 m ölçülerinde kare pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephe yalın ve sade tutulmuştur.

İç mekana girildiğinde zemin yeşil renkli bir halıyla kaplanmıştır. Duvarda bir adet siyah üzerinde çiçeklerin yer aldığı duvar halısı bulunur. Merkezde 5.85 m ölçülerinde ahşap malzemeli bir sanduka vardır. Sanduka üzeri yeşil puşide örtülü olup baş şahidesinde sarık yer almaktadır. Türbenin zemini kaçak kazılardan dolayı zarar görmüştür.

Şekil 3.67. Kazım Karabekir Türbesinin planı

Şekil 3.68. Kazım Karabekir Türbesinin batı cephesi

Şekil 3.69. Türbe iç mekân

3.1.19. Terme Hacı Aliko Türbesi

Terme ilçesi Kocaman Beldesi köy mezarlığı içinde yer almaktadır. Mezarlık yolun üst kısmında ormanlık bir alandadır. Türbenin mezar taşı üzerinde mezarın sahibinin ismi ve 1773-1853 yılları yazmaktadır. Mezarın türbe formuna dönüştürülmesi sonraki yıllarda yapıldığı düşünülmektedir.

Türbe 2.76x1.39 m ölçülerinde kareye yakın planlıdır. Asıl haliyle bir mezar olan türbenin üzeri beşik çatıyla örtülmüştür. Ahşap malzemeden yapılan türbenin giriş kapısı bulunmamaktadır. Doğu ve batı yönleri açık olarak düzenlenmiştir. İç kısmında bulunan mezarlık 2x0.80 m ölçülerindedir. Baş mezar taşının üzerinde Latin harflerle “Hacı Aliko Oğullarından Hacı Aliko 1773-1853” yazılıdır.

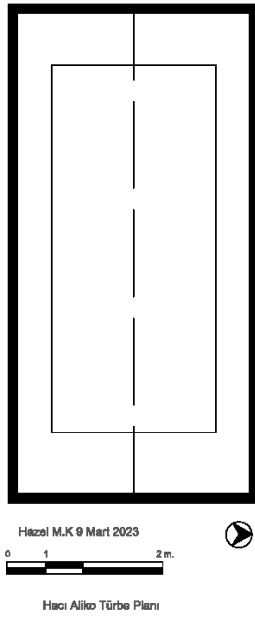

Şekil 3.70. Hacı Aliko Türbesi batı cephesi

Şekil 3.71. Türbe içi mekan

Şekil 3.72. Türbe plan çizimi

Şekil 3.73. Türbenin kuzey cephesi

3.1.20. Terme Pazar Camii Türbesi

Terme ilçe merkezi Fenk Mahallesi'ndeki Pazar Camii'nin doğusuna bitişik olarak bulunmaktadır.

Türbe 4.47x2.80 m boyutlarında kare planlıdır. Üzeri kırma çatıyla örtülü olan türbenin doğu cephesindeki mermer üzerine iki satırlık Arapça kitabe bulunmaktadır. Kitabede şu ifadeler yazılıdır:

خوش زیارتگاه محالدر تکه دن اولمایه بعید / هم توجه ایت خدایه اوله سین دائم سعید صدق ایله داعیی عمریکز اولسون مزین /
واصته ایت تکه سین قل نیاز خدایه چوقن تکه نک تعمیریکی / اولیالار حرمینه برمراد ایت سن انک موجیدیکی نه کوزل ایتیش
مزی نه قدار ایتسن زیارت چوق ایدر همتنی / واصته ایت تکه سین قل دعا یزدانه چوق صاحب الخیرات امام ذاده السید محمود
غفر له سنة / عمل اوسته محمد بن مه میش ارحاوه لی ۱۲۵۶

“Hoş ziyaretgâh mahaldır, tekkeden olmaya ba'id / Hem teveccüh et Hüda'ya olasin daim sa'id Sıdk ile eyle duayı ömrünüz olsun müzeyyen / Vasita et, tekkesin kıl niyaz Hüda'ya çok Ne güzel etmiş müzeyyin tekkenin ta'mirini / Evliyalar hürmetine bir murad et, sen onun mucidini Ne kadar etsen ziyaret, çok eder himmetini / Vasita et, tekkesin kıl du'a Yezdan'a çok Sahibu'l-hayrat İmamzâde Es-Seyyid Mahmud Bin Memiş Arhavili, gafere leh sene 1256”

Kitabeden türbenin 1840 yılında, “İmamzâde Es-Seyyid Mahmud” tarafından “Amele Usta Muhammed bin Memiş Arhavili” tamir ettirildiği anlaşılmaktadır (Bayraktar, 2016, s. 223). Doğu cephesinde (kitabenin yer aldığı cephede) 3.75x0.29 m boyutlarında havalandırma yer almaktadır. Havalandırmanın üçgen alınlıklarla ayrılan kısımlarının içi boş bırakılmıştır. Güney cephede 1.55x0.28 m ebatlarında havalandırma ile batı cephede 2.59x0.27 m ebatlarında üçüncü bir havalandırma bulunmaktadır. 2009 yılında türbenin kaidesi kesme taş iken 2022 yılında mermer ile kaplanmıştır. Yapı kaideden beden duvarına kadar yaklaşık 0.35 m yüksekliğindedir.

İç mekâna 0.63x1.70 m ölçülerinde ahşap kapıyla girilmektedir. İç mekânda aydınlığın sağlanması için ahşap kaset tavandan sarkan sarı renkli, üzerine yıldızlarla şekil verilen bir avize kullanılmıştır. Zemin pembe renkli bir halıyla kaplanmıştır., Eskisinin yerine 1987'de yapılan sanduka, doğu duvara yakın bir yerde bulunmaktadır (Bayraktar, 2016, s. 224). Yeni sanduka ahşap malzemeden yapılmış 1.02x0.62 m ölçülerindedir. Üzeri yeşil renkli bir puşide ile örtülüdür.

Şekil 3.74. Türbe güney cephe

Şekil 3.75. Türbenin doğu ve güney cepheleri

Şekil 3.76. İç mekân sanduka görünümü

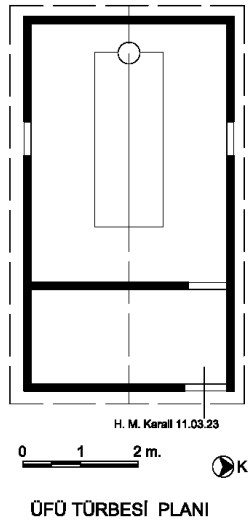
3.1.21. Terme Üfü Türbesi

Türbe, Terme ilçesindeki Çanaklı Köyü'nde köylülerden birinin tarlasının içerisinde, incir ağacının altında yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Terme'de bulunan benzer türbelerle aynı özellikler gösterdiği için, yapının inşası 13. yüzyıl olarak düşünülebilir. Tarla sahibinin ifadesine göre, türbede yatan kişinin alim bir insan olduğu ve insanlara yaşantısı boyunca dua ve iyilik yapmasıyla halk arasında üfü türbesi olarak adlandırıldığını söylemektedir.⁸ Türbenin adının üfü olarak adlandırılması duanın tesirinin yayılması için üfleme eyleminden geldiği düşünülebilmektedir.

Türbe tuğla ve ahşap malzemeden yapılmıştır. Yapı 2.27x5.40 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Türbenin kuzey ve güney cephelerinde 0.40x0.29 m ölçülerinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Türbe girişinin önünde revak bulunmaktadır. Bu revağa giriş 1.67x0.60 m ölçülerinde ahşap kapıyla sağlanmaktadır. Revağı, yatay dizilmiş tuğlalar oluşturmaktadır. Buranın doğu cephesinde geometrik şekillerin oluşturduğu kafes havalandırma yer almaktadır. Asıl türbeye giriş ise 0.61x1.27 m ölçülerinde ahşap kapıyla sağlanmaktadır.

İç mekana girildiğinde dış cephedeki gibi bir görüntüyle karşılaşılır. Duvarlarda tuğlaların aralarına derz koyularak düzensiz bir görüntü görülmektedir. İç mekanda zemin beton olup üzeri boş bırakılmıştır. Türbenin tavanını oluşturan 4 uzun tahta üzerinde sağ ve sol altı sıra tahta göze çarpmaktadır. Bu tahtaların yapının belli kısımlarında kullanılanlardan daha yeni olduğu anlaşılmaktadır. Mekanın merkezine göre yerleştirilen sanduka 0.98x2.52 m ölçülerindedir. Üzeri beyaz bir puşideyle örtülüdür. Sandukanın baş kısmına küçük boyutlarda kavuk yerleştirilmiş olup, sandukanın baş kısmının belirgin olması sağlanmıştır.

⁸ Köy muhtarı Dursun Şahin, 64 yaşında ve 10 yıldır köyün muhtarlığını yapmaktadır. Türbenin bir diğer adında halk arasında tavuk türbesi olarak anıldığını söylemektedir. Türbe 15 yıldır ziyaret edilmemektedir.

Şekil 3.77. Üfû Türbesi planı

Şekil 3.78. Üfû Türbesi doğu giriş cephesi

Şekil 3.79. Türbe iç mekân

Şekil 3.80. Türbenin batı cephesi

3.1.22. İlkadım Hacı Hatun Camii Türbesi

Samsun şehir merkezinde bulunan cami; Kale mahallesinde, dükkânların arasında, Saat hane meydanının 100 m güneyinde yer almaktadır. Caminin kitabesi bulunmamaktadır. Caminin iç kısmında yer alan tarihçede belirtildiği üzere, Meşhur İbrahim kızı Hatice Hanım tarafından yaptırılmıştır. Herhangi bir tarih netliği bulunmayan yapı için 1863-64 yılına ait Osmanlı arşivinde yer alan belgede “Hacı Hatun Mescidi Gelirleri” başlığı altında yapının banisinin Hacı Hatun olduğu netleşmektedir (Beşirli, 2006, s. 476). Başka bir araştırmada ise caminin yapımının 1694 yılı olduğu görüşü bulunmaktadır (Köse, 2014, s. 288). Araştırmalarda Hazinesdarzade Osman Paşa’nın 1841’de vefat etmesi sonucu Hacı Hatun’un camiyi 19. yüzyılın ilk yarsında yaptırmış olduğu söylenmektedir (Bayraktar, 2016, s. 150).

Cami kare planlı, sekizgen bir kasnak üzerine oturan merkezi bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişler trompla sağlanmaktadır. Türbe, öncesinde dışarıdayken cami genişletildikten sonra 1980 yılında caminin içine alınmıştır (Köse, 2014, s. 288). Şu anda iç mekânda, ajurlu bir pencere önünde yer alan ahşap malzemeli sanduka, 0.85.5x 2.05 m ölçülerindedir. Sanduka üzerinde özellikle üçgen figürünün yoğunlukta olduğu, geometrik kompozisyon görülmektedir.

Şekil 3.81. Hacı Hatun Camii kuzey giriş cephesi

Şekil 3.82. Hacı Hatun Camii tarihçesinin yazılı olduğu pano

Şekil 3.83. Caminin içerisindeki sanduka

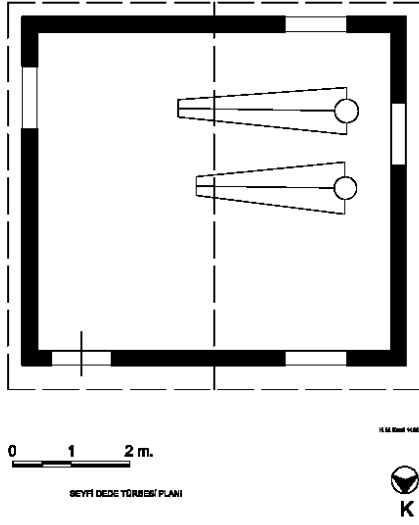
3.2. Özgünlüğü Bozulan Yapılar

3.2.1. Ladik Seyfi Dede Türbesi

Ladik ilçesi Mazlumoğlu Köyü'nde ki mezarlık içerisinde yer almaktadır. Gülabdal Er Rufai'yle kardeş olduğu bilindiği için Cumhuriyet dönemine tekabül edilebilmektedir. Yapının kitabesine bakıldığında 1180 yılında inşa edildiği görülmektedir.

Türbe dikdörtgen planlı olup 656x594 m ölçülerindedir. Yapının üst örtüsü beşik çatılı olup üzeri kiremit kaplamadır. Yapının cephesi yeşile, kapısı sonradan siyaha boyanmıştır. Giriş kapısı; 3 basamaklı merdiven ile yüksek bir platform üzerinde yer almaktadır. Kapı malzemesi plastik olup 2.03x1.05 m ölçülerindedir. Türbenin tüm cephelerinde, birer adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler sivri kemerli olup 1.07x1.07 m ölçülerindedir.

İç mekâna girildiğinde zemin halılarla kaplanmıştır. Kuzey giriş kapısının kuzeybatısında iki adet sanduka bulunur. Bu sandukalardan duvar tarafında olan sanduka 2.85x0.80 m ölçülerinde olup ayak kısmı ölçüsü 0.59 m'dir. İkinci sanduka 2.54x0.59 m ölçülerinde olup ayak kısmı 0.64 m'dir. Sandukaların üzeri koyu yeşil puşide ile örtülüdür. Duvarlar dış cephelerdeki gibi sade tutulmuştur. Duvarlarda Allah ve Muhammed yazılı panolar yer almaktadır.

Şekil 3.84. Seyfi Dede Türbesi planı

Şekil 3.85. Türbenin kuzey cephesi

Şekil 3.86. Türbenin iç mekânındaki sandukalar

3.2.2. Tekkeköy  eyh Yusuf Zeynüddin Türbesi

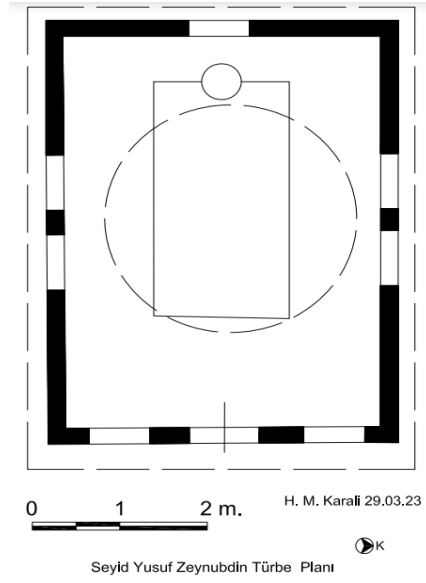
Türbe, Samsun ilinin, Tekkeköy ilçe merkezinde yeralan 23 Nisan Mahallesi'ndeki mezarlık içerisinde inşa edilmiştir.

Selçuklular Anadolu'ya yerleşmeye ba ladıktan sonra,  eyh Zeynuddin, Tekkeköy'e gönderilmiş ve burada bir tekke yapmıştır (Murzio lu, 2015, s. 69). Zeynuddin 1250-1330 yılları arasında ya amı tır (Murzio lu, 2015, s. 69). Tekkeköy İlçe Raporuna göre, Tekkeköy ilçesi ismini,  eyh Zeynuddin'in burada kurduğu tekkeden almaktadır. Şeyh Zeynuddin'in karde lerinden biri Samsun İlkadım mezarlığında medfun  eyh Seyyid Kudbiddin'dir. Diğer kardeşi ise;  ar amba ilçesinde Semayil denilen köyde medfundur.⁹

Türbe, düzgün kesme ta  malzemeden yapılmış olup, 4x5.34 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Türbenin  st örtüsü kubbedir. Yapının doğu cephesinde, mermer basamaklar üzerinde 1.98x0.80 m ölçülerinde demir parmaklıklı bir kapı yer almaktadır. Kapının sa  ve sol cephesinde 0.70x1.24 m ölçülerinde demir parmaklıklı pencere açıklıkları bulunmaktadır. Türbenin batı cephesinde bir tane, güney ve kuzey cephelerinde ise ikişer tane 0.70x1.24 m ölçülerinde demir parmaklıklı pencere açıklıkları yer almaktadır. Yapının doğu cephesinde, diğer cephelerden farklı olarak kare şekilde i e doğru bir girinti bulunmaktadır. Cephe sa aklarındaki kademeli simetrik yükselme ise yapıya hareketlilik katmıştır.

   mek nının zemini fayans kaplanmıştır. Türbenin kubbe merkezinin hemen altında 3.00x1.55 ölçülerinde, mermer platform üzerinde sanduka bulunmaktadır. Sandukanın ba   ahidesinde Latin harflerle "Bu kabirde yatan Tekkeköy' n kurucusu  eyh Yusuf Zeynüddin Hazretlerinin Ruhuna Fatiha" yazmaktadır. Mezarlık ayak kısmında ise hem Latin hem de Arapça harflerle Yunus Suresi 62-63. ayetleri yer alır. Kubbe ete i kırmızı zemin üzerine; sarı renkli, Arapça s l s harflerle Fatiha suresi ile çevrelenmiştir. Aynı kısımda firuze rengi zemin üzerinde kont rs z beyaz boyayla; palmet, rumi, stilize çiçekler yer almaktadır. Bu bitkisel   len genellikle zeminden daha koyu olan mavi ve kırmızı renklerle boyanmıştır. Krem rengi tonlarında olan tavanda ise, büyük küçük yıldızlardan olu mu  bir örüntü bu alanı boydan boya kaplamaktadır.

⁹ Türbenin girişinde bulunan panoda Esseyyid Ahmed-i Kebir'de  eyh Zeynuddin'in karde lerinden olduğu yazılıdır.

Şekil 3.87. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi planı

Şekil 3.88. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi doğu giriş cephesi

Şekil 3.89. Seyid Yusuf Zeynuddin Türbesi tarihçesini içeren pano

Şekil 3.90. İç mekân

3.2.3. Çarşamba Gazi Hasan Türbesi

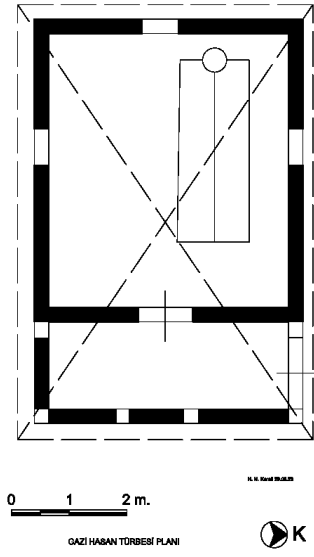
Türbe Çarşamba ilçesi Ordu Köyü, köy mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Türbede medfun Gazi Hasan Bey, Doğanşah soyundan Taceddin Bey oğlu, Alparslan'ın oğludur. Hasan Bey, Osmanlılardan önce Niksar, Ünye, Terme, Çarşamba ve Samsun yöresinde 1348'den 1428'e kadar hüküm sürmüş Taceddinoğulları Beyliğinin son beyidir. Taceddinoğulları İslam'ın yayılmasına öncülük eden beyliklerden olmuştur. Hasan Bey'in beylik merkezi şu an türbesinin bulunduğu köy olmuştur (Yılmaz, 2016, s. 21). Hasan Bey, Sultan II. Murat devrine kadar beyliğini devam ettirmiş, bir süre Rumeli'de Gümülcine Sancak Beyliği yapmış ardından Çarşamba ilçesi'ne tekrar dönerek burada Sancak Beyliği yaparken vefat etmiştir (Yılmaz, 2016, s. 13). Hasan Bey'in adına Çarşamba'da 1424 tarihli cami vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyede şu şekilde yazmaktadır:

“Emir-i Kebir Hüsamedüdevle ve'd-Din Hasan Bey bin el- merhum Alparslan Bey İbnü-l Emir el-Magfûr Taceddin” (Yılmaz, 2016, s. 103)

Türbe 4.56x5.24 m ölçülerinde kare planlıdır. Türbenin doğusu 1.26x4.66 m uzatılarak kırma çatıyla örtülmüştür. Uzatılan bölümün çatıyı taşıması için 1.36 m aralıklı ahşap direkleri yer almaktadır. Direklerin gövdesi sade olup başlık kısımları oval hatlarla mızrak şeklinde çatıya sabitlenmiştir. Türbenin doğusunda bulunan, 1.80x0.83 m ahşap kapısı üzerinde geometrik süslemeler yer almaktadır. Kapının hemen üzerinde kare mermer pano üzerine “Taceddinoğulları Beyliğinden Gazi Hasan Bey Türbesi” yazmaktadır.

Türbenin her cephesinde 0.63x1.20 m ölçülerinde birer pencere bulunmaktadır. Pencere ahşap kanatlı olup içi yine delikli ahşapla kapatılmıştır.

İç mekâna girildiğinde zemin ahşap olup, tüm yüzey halılarla kaplanmıştır. Zeminden duvarın belli bir kısmına kadar lamri olarak düzenlenmiştir. Türbenin merkezinde 3.15x1.20 m ölçülerinde ahşap sanduka yer almaktadır. Ahşap sandukanın üzeri yeşil puşideyle örtülmüştür. Sandukanın başlığında Hasan Gazi'ye ait bir adet kılıç yer alır. Kılıç oldukça sade olup üzerinde işaret veya sembol bulunmamaktadır.

Şekil 3.91. Gazi Hasan Türbesi planı

Şekil 3.92. Türbenin doğu cephesi

Şekil 3.93. Türbe iç mekândaki sanduka

3.2.4. Ladik Gülabdal Er-Rufai Türbesi

Ladik ilçesi Hamit Köyü'nde Tekke Altı Mahallesi'nde köy mezarlığı içerisinde ormanlık alanda yer almaktadır.

Taceddin Muhammed b. Ahmed Er- Rufâî, Anadolu'nun İslamlaşması için önemli ilerlemeler yapmıştır (Öztürk, 2011, s. 61). Taceddin'in tarikatına mensup kişileri Anadolu'ya göndermiştir. Gülabdal Er- Rufai'ninde aynı amelle Anadolu'ya geldiği düşünülmektedir.

Türle T planlı olup moloz taştan inşa edilmiştir. Türbe 11.00x6.60 m ölçülerinde olup giriş kapısının bulunduğu kısım 2.98x2.65 m uzatılmıştır. Kubbeyi örten iki adet kubbe bulunmaktadır. Cephenin her yüzünde 1.35x0.67 m ölçülerinde ikişer dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Giriş kapısı 135x89 m ölçülerinde olup demirdir. Türbenin zeminden yüksekliği 3.20 m'dir. Türbenin kuzey kısmının zemininde kayma olduğu için zeminden örtüye ölçüsü değişebilmektedir.

Giriş kapısından girildiğinde iç kısımda yer alan ayakkabılık ve seccadelerin koyulduğu dolap yer alır. Bulunulan alanın duvarında Arapça harflerle çiçek çizilmiştir. İç mekânda mescit ve sandukanın bulunduğu kısım olarak iki ayrı yer bulunmaktadır. Zemin halılarla kaplanmıştır. İç kısımdaki kubbeden zemine 4.10 m uzunluk vardır. Yapının iç çaprazı 2.50 mdir. Sanduka 2.50x0.73 m olup ayak kısmı 0.53 m genişliğindedir. Sandukanın zeminden yüksekliği 100 m'dir.

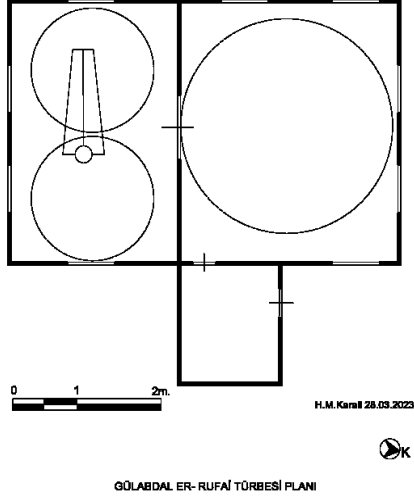
İç mekan dış mekan gibi yalın tutulmamıştır. Duvarlarda çeşitli hatlar ve kalemleri görülmektedir. Sırasıyla kubbe göbeğinde merkezde hatai etrafında palmet, lale ve stilize bitkisel süslemeler vardır. Bu süslemelerin içi sarı, kırmızı ve mavi rengine boyanmıştır. İç mekânın geçişleri türk üçgen olup siyah koyu boyayla ön plana çıkarılmak istenmiştir. Duvarlarda Osmanlıca yazılmış Kanuni Sultan Süleyman'ın şu sözü yer almaktadır.

خلق ایچنده معتبر بر نسنه یوق دولت کبی
اولمیه دولت جهانده بر نفس صحت کبی

Duvardaki süslemelerden devam edersek lila rengi zemin üzeri siyah kontürle çizilmiş şemsin içerisinde Osmanlıca yazılı "Aliyyun radiyallahu 'anhu" yazılmıştır. Bu desenin müsenna ettiği duvarlarda "Hüseyin radiyallahu 'anhu" yazıldığı da

görülmektedir. Siyah kalın kalemle hat sanatının da süslemeye hakim olduğu bir örnek üzerinde; “Bismillahirrahmanirrahim Allahu ekber Ve inneke le‘alâ hulukin ‘azîm” yazarken farklı bir hat çalışmasında da “Kâf ve’l-Kur’âni’l-mecîd Sadakallahu’l-‘azîm.” Kâf Suresi,50/1 yer almıştır.

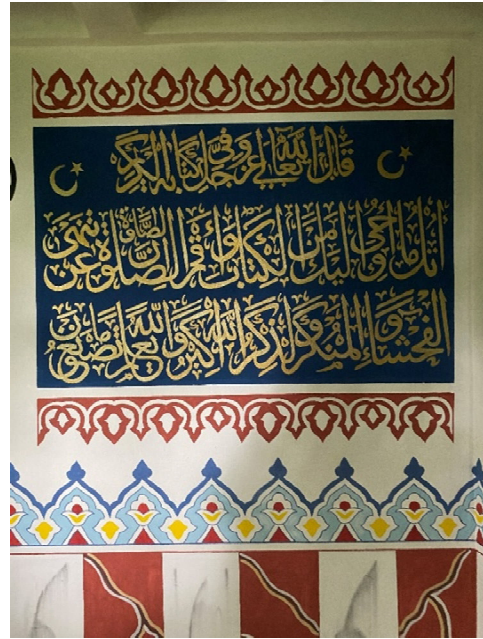
Şekil 3.94. Gülabdal Er-Rufai Türbesi planı

Şekil 3.95. Gülabdal Er-Rufai Türbesi giriş cephesi

Şekil 3.96. İç mekandaki sanduka

Şekil 3.97. İç mekandaki duvar süsleme ve yazısından detay

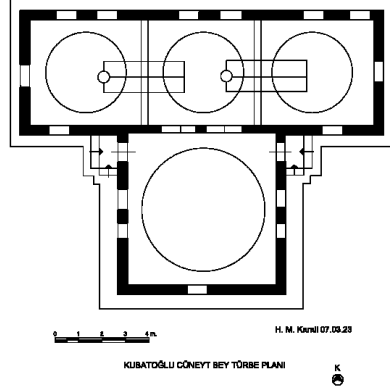
3.1.5. Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi

Terme'nin Dibekli Köyü'ndeki Yukarı Mahallede mezarlık içinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi olmadığı gibi herhangi bir tarih kaydı da bulunmamaktadır. Son Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un torunu, Kubatoğlu Beyliği Kurucusu Taceddin Altunbaş'ın oğlu olan Cüneyt Bey'in mezarının olduğu düşünülmektedir. Terme Kaymakamlığının belgelerinde; 1398 yılında Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Beyazıt, Amasya ve Karadeniz bölgelerindeyken Samsun ise Kubatoğullarından Cüneyt Bey'in elindeydi ibareleri geçmektedir. Bu doğrultuda Kubatoğlu Cüneyt Bey'in 1413 yılında ölmesiyle (Kofoğlu, 2010, s. 345) birlikte türbenin inşasına başlandığı düşünülmektedir. Türbe 1994 yılında ahşap malzemeli iken 2000 yılında restore edilmiştir (Bayraktar, 2017, s. 219).

Ters T planlı bir şemaya sahip olan yapı, mescit ve türbe bölümlerinden oluşmaktadır. Mescit kısmının üzeri, kasnağında pencereler bulunan ve diğerlerinden daha büyük çapta bir kubbe ile örtülüdür. Yapının malzemesi kesme taştır. Sandukaların yer aldığı alanda ise üç tane kubbe bulunmaktadır. Doğu ve batı olmak üzere iki giriş kapısı bulunmaktadır. Doğudaki giriş kapısı üç basamaklı merdivenle zeminden yükseltilmiştir. Kapı ahşap malzemeli olup 0.86x2.02 m ölçülerindedir. Ahşap kapının üzerinde, geometrik şekillerin kazıma tekniğiyle ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Kapının bulunduğu cephede üç adet yuvarlak pencere yer alır. Pencere 0.90x1.50 m olup iç kısımları ahşap kanatlarla ikiye ayrılmıştır. T planının doğu kolu 5.31 m olup bu cephede yuvarlak pencere yer almaktadır. Mezarlığa bakan 7.14x4.10 m ölçülerinde olan cephede bir adet dairesel formda pencere yer almaktadır. Dairesel formda pencere içerisinde beş kollu yıldız, renkli cam işçiliğiyle ön plana çıkarılmıştır. Batı cephesinde 86x202 m ölçülerinde ahşap kapı kanadı doğudaki kapıyla eş değer özellikler göstermektedir. Bu cephede 0.90x1.50 ölçülerinde yuvarlak kemerli üç pencere yer alır. T planının batı kolu 5.13 m uzunluğunda olup bir adet yuvarlak kemerli penceresi bulunmaktadır. Ormanlık alana bakan güney cephe 15.66 m olup altı adet yuvarlak pencereye sahiptir.

Türbenin iç mekânında namaz kılınan mescit alanı ve sandukaların bulunduğu alan 1.80 m bursa kemeri iki açıklıkla ayrılmıştır. Bu kemerler tuğla malzemeli olup 2.41 m yüksekliğindedir. Zemin turkuaz bir halıyla kaplanmıştır. Sandukaların bulunduğu alana girildiğinde üç adet kubbeden sarkıtılan avizeler mekânın aydınlığını sağlamaktadır. Duvarlar dış cephedeki gibi sade ve yalın tutulmuştur. İç mekânda

bulunan iki sandukada damarlı mermer malzemeden olup 1.33x3.43 m boyutlarında, zeminden 0.60 m yüksektedirler. Puşideleri yeşil olup baş şahideleri beyaz sarılı kavukla taçlandırılmıştır.

Şekil 3.98. Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi
plan çizimi

Şekil 3.99. Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi
doğu cephesi

Şekil 3.100. Türbenin Kuzeydoğu cephesi

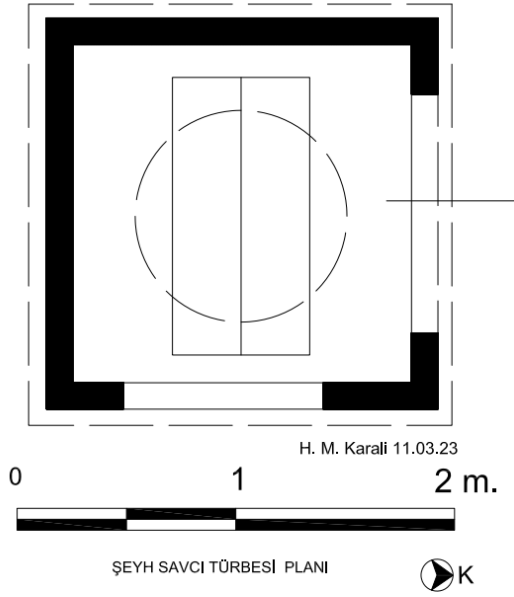

Şekil 3.101. İç mekandaki sandukalar

3.2.6. Kavak Şeyh Hamza Türbesi

Kavak ilçesindeki Soğuksu Mahallesi'nde iki konut arasında yer almaktadır. Türbenin adını alan medfun Şeyh Hamza, Şam'da doğmuştur. 1383 yılında Şam'dan Anadolu'daki Amasya ve Kavak'a ikamet ettiği bilinmektedir (Yılmaz, 2016, s. 17). Şeyh Hamza'nın soyu Hz. Ebu Bekir'e dayanmaktadır. Emir Hüseyin Enisi'nin 16. yy.'da "Menakıb-ı Akşemsü'ddin" adlı eserinde Akşemseddin'in babası Şeyh Hamza'nın kabrinin (ölümü 1456/57) Amasya'nın Kavak nahiyesinde olduğu yazmaktadır. 16 ve 17. yüzyılda Celali isyanları ve medreseli öğrenci olaylarından ötürü tahrip edildiği için 2016 yılında Kavak Belediyesi tarafından yeniden inşa edilmiştir.

Türbe, bulunduğu yerde konuta bitişik olarak inşa edilmiştir. Kubbe kare planlı olup üzeri kurşun kaplama kubbeyeyle örtülüdür. Türbenin giriş cephesi 3.72x2.42 m ölçülerindedir. Giriş açıklığı sivri kemerli olup 2.15x2.00 m ölçülerindedir. Türbenin pencere ve kapı açıklıkları cam ve demirliklerle kaplanmıştır. Doğu cephesinde 3.71x2.42 m ölçülerinde sivri kemerli büyük ölçüde cam pencere bulunmaktadır. Cam pencere tıpkı girişteki cam açıklık gibidir. Kuzey cephe 3.66x2.42 m ölçülerinde olup yalındır. Türbenin etrafı demir çitlerle çevrilip, muhafaza altına alınmıştır.

Şekil 3.102. Şeyh Hamza Türbesi planı

Şekil 3.103. Şeyh Hamza Türbesi kuzey cephe

Şekil 3.104. Şeyh Hamza Türbesi doğu cephesi

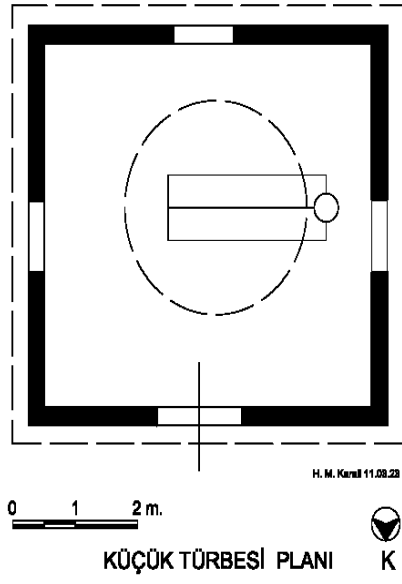
3.2.7. Terme Küçük Türbesi

Samsun'un Terme ilçesindeki Dibekli Köyü'ne bağlı Yukarı Mahallesi'nde bulunan Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesinin yakınlarında yer almaktadır.

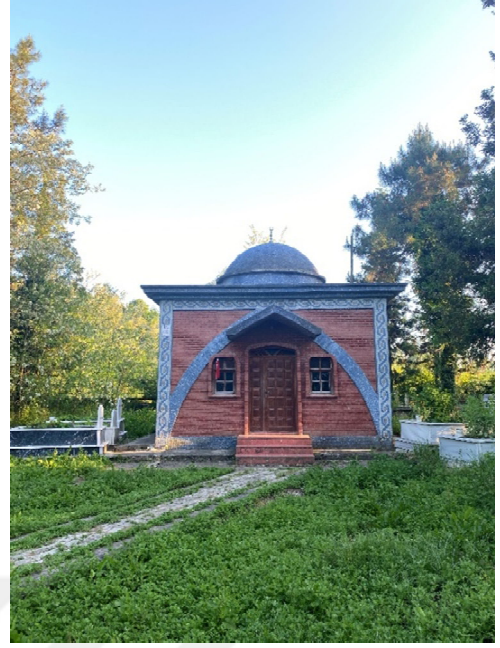
İçeride sandukası bulunan medfunun Osmanlı askerlerinden biri olduğu 1400 yıllarında şehit düştüğü söylenmektedir. Mehmet Sami Bayraktar'ın 1994 yılında fotoğrafladığı yapının ahşap malzemeli kare planlı olduğunu görülmektedir.

Türbe, mezarlık içerisinde yer almaktadır. Yapı 5.80x5.50 m ölçülerinde tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Yapının; zeminden saçağa kadar yüksekliği 360 m olup, saçakla birlikte ölçüldüğünde uzunluğu 400 m'yi bulmaktadır. Yapının güney cephesinde, tuğla kaplama üzerinde, sivri kemer şeklini oluşturan mavi renkte mozaik süslemeler görülmektedir. Bu mozaik dizilim yapının köşelerinde, üst örtüde ve saçaklarda da devam etmiştir. Yapının köşelerinde ise; ortada sarı renkte yuvarlak daire dizilerinin etrafında mavi renkte zincirleme mozaik sırası görülmektedir. Giriş kapısı, üç basamaklı 46 m uzunluktaki merdivenin üzerinde yer alır. Kapı 139x226 m ölçülerinde olup ahşap malzemelidir. Ahşap kapı üzerinde geometrik bir dizilim görülmektedir. Giriş kapısı üzerinde, sivri kemerli bir sundurma yer almaktadır. Güney cephede, iki adet 78x104 m ölçülerinde pencereler bulunur. Kenarları pahlanarak çıkıntı haline getirilmiş pencere kemerleri tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Türbenin her cephesinde 98x122 m ölçülerinde pencereler yer almaktadır. Yapının her cephesi, giriş cephesindeki gibi büyük ölçüde cepheyi kaplayan üçgen mozaiklerle süslenmiştir.

İç mekana girildiğinde zemin halılarıyla kaplanmıştır. Türbe içinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Merkezde 256x90 m ölçülerinde üzeri Türk bayrağı örtülü mermer bir sanduka yer alır. Sandukanın başlığı sarık şeklindedir.

Şekil 3.105. Küçük Türbe planı

Şekil 3.106. Küçük Türbe kuzey giriş cephesi

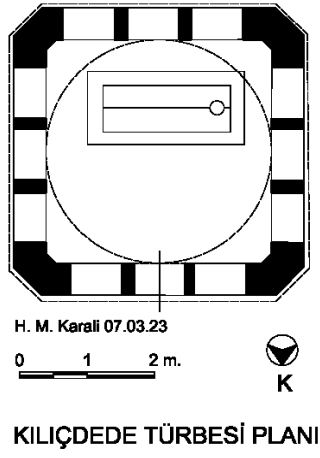
Şekil 3.107. Türbe iç mekân

3.2.8. İlkadım Kılıçdede Türbesi

Türbe, Samsun'un Merkez Kılıçdede Mahallesi'nde caminin yanında yer almaktadır. Samsun'da koruma kararı alınan yapılar içerisinde Kılıçdede Camii'de bulunmaktadır (Yılmaz & Gül, 2018, s. 54). Kılıç Dede, 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Samsun'a gelip buranın İslamlaşması ve Türkleşmesini sağlamak için büyük mücadeleler vermiş, şehit düştükten sonra mezarı üzerine türbe yapılmıştır (Köse, 2014, s. 273). Caminin ve türbenin bulunduğu alan 1877-78 yılı sonrası muhacirlerden satın alınarak 1883 yılında Tatar Muhacirlerden olan Rıza Efendi tarafından cami yaptırılmıştır (Köse, 2014, s. 273). Vaktiye Kılıç Dede Caminin etrafında bulunan mezarlıklar Çerkez muhacirler tarafından 1894 yılında yapılmış ardından ise Kılıç Dede, oğlu ve damadı haricinde tutulan mezarlıklar 1933 yılında kaldırılmıştır (Bayraktar, 2016, s. 5). 27 Aralık 1939 yılında Anadolu Zelzelesi olarak adlandırılan depremde cami büyük ölçüde zarar görerek minaresi yıkılmıştır. Yıkılan minarenin yenisini Hacı Aziz Efendi tekrar yaptırmıştır (Köse, 2014, s. 274).

Türbe 3.47 m. ölçülerinde kare planlı olup köşeleri pahlanmıştır. Türbe mermer malzemeden 2.88 m uzunlukta inşa edilmiştir. Mermer malzeme üzeri şerit halinde altın sarısı dekor türbenin cephesini gösterişli tutmaktadır. Üzeri yeşil bir kubbe ile örtülü olan türbenin giriş cephesinde iki tane olmak üzere diğer üç cephesinde üçer pencere bulunmaktadır. Pencereler üçgeni oluşturacak şekilde eğik tutulmuş uç kısımlar birleştirilmeden uzatılmıştır. Ahşap kanatlı pencereler içerisinde yeşil, mor, sarı, pembe geometrik desenlerin simetri oluşturduğu figüratif renklendirmeler görülmektedir. Güneyde yer alan 2.60x0.75 ölçülerinde form olarak pencereleri andıran kapı ahşaptır.

İç mekanda merkezi alanda mermer kaide üzerinde 2.33x1.10 m ölçülerinde sanduka yer almaktadır. Sanduka üzeri yeşil puşide ile örtülü olup baş kısmında beyaz bir kavuk bulunmaktadır. İç mekanda duvarlar koyu yeşil renge boyanmış olup insanı, gözünü yormayan kubbe içine yönetmektedir. Kubbede zemin beyaz renkte olup içerisinde hatailer, Rumiler ve ters palmetlerden oluşan kırmızı, mavi, beyaz renklerde figüratif kalemişleri görülmektedir.

Şekil 3.108. Kılıçdede Türbesi plan çizimi

Şekil 3.109. Türbe giriş cephesi

Şekil 3.110. Türbe içi sanduka

Şekil 3.111. Kılıçdede Camiinin
bitişğinde ki Kılıçdede Türbesi

3.2.9. Ladik Karaabdal Türbesi

Ladik ilçesi Karaabdal Köyü'ndeki mezarlık içerisinde bulunmaktadır. Evliya Çelebi, Ladik'i anlatırken Selçuklu dönemlerinde yapılan türbeler içerisinde Karaabdal türbesinde bahsetmiştir (Kuzubaş M. , 2010, s. 102). Ayrıca Seyyid Ahmed-i Kebir'in kardeşi olması hakkında da söylemler bulunmaktadır. Karaabdal Hazretleri, 18. yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesi sırasında Ahmet Yesevi'nin Horosan'dan Anadolu'ya gönderdiği erenlerden olmuştur¹⁰. Türbe 2012 yılında dikdörtgen planlı kırma çatılıyken, 2022 yılında restore edilerek daha büyük ebatlarla büyütülmüş ve ziyarete açık hale getirilmiştir.

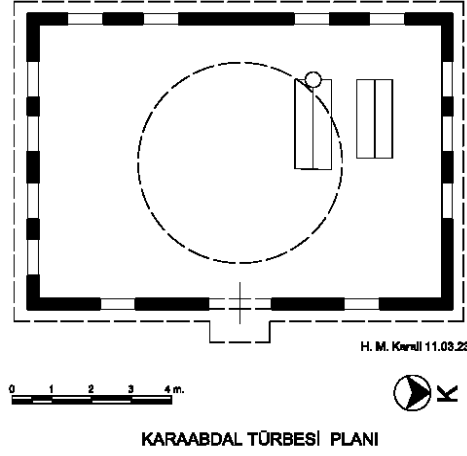
Yapının ön cephesi (doğu) 12.360 m, batı cephesi 12.560 m, kuzey ve güney cepheleri ise 8.15 mdir. Yapı dikdörtgen planlı olup yüksek bir kasnak üzeri kubbe ile örtülüdür. Doğu cephesinde 1.71x1.05 m yuvarlak kemerli pencereler yer almaktadır. Diğer tüm cephelerde 4'er 1.71x0.5 m ölçülerinde pencere düzeni görülmektedir. Doğu cephesinde bulunan giriş kapısı, 1.80x2.25 m olup ahşap malzemelidir. Kapı üzerinde 4 kademeli saçaktan oluşan sundurma yer alır. Giriş; zeminde bir basamak mermer malzemeli merdivenle yükseltilmiştir. Türbe beton malzemeden inşa edilip, gri renge boyanmıştır. Yapının; saçaklarında, silmesinde ve kubbesinde yeşil renk hâkimdir. Kubbenin kasnağında yer alan, 10 adet pencere düzeni; iç kısmın aydınlığını sağlamaktadır. Türbenin batı tarafında ise; mermer malzemeden yapılmış bir çeşme bulunmaktadır¹¹. Çeşmenin üzerinde, yapının Cafer ve Seher Çakıcı hayratı olduğunu anlatan bir levha bulunmaktadır. Türbenin eski fotoğraflarında çeşmeye dair bir iz bulunmamaktadır. Çeşme baldaken tarzda yapılmıştır. Üzeri mermerden düz örtülü olup ana yönlerinde yarım sekizgenlerle süslenmiştir.

Türbe iç mekânında, kubbe eteğinde on adet yuvarlak kemerli vitray pencere yer almaktadır. Kubbenin zemine yüksekliği 6.72 m'dir. Duvarlarda süsleme unsurları görülmemektedir. Pencerelerin arasında içerisinde "Allah", "Muhammed" yazılı, yuvarlak bakır tabaklar yer almaktadır. İç mekânda zemin, turkuaz tonlarda halıyla döşenmiştir. Türbede giriş açıklığının önünde 2.59x1.04 m ölçülerinde Karaabdal'ın sandukası ve hemen yanında 1.00x2.26 m ölçülerinde kızının sandukası bulunmaktadır. Sandukalar ahşap malzemeli olup üzerleri yeşil puşideyle örtülüdür.

¹⁰ Türbenin içerisindeki panoda yazılıdır.

¹¹ Tarihli ziyaretimizde inşaat devam etmekteydi.

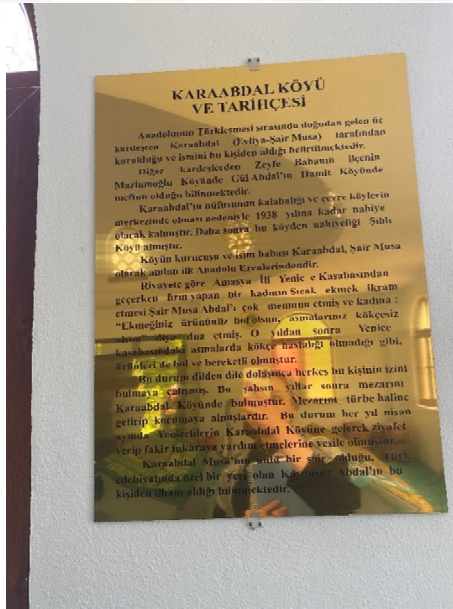
Sandukaların bulunduğu yer; ahşap parmaklıklı bir bölmeyle diğer kısımdan ayrılmıştır.

Şekil 3.112. Karaabdal Türbesi planı

Şekil 3.113. Karaabdal Türbesi doğu cephesi

Şekil 3.114. Türbe içerisindeki tarihçeye ait pano

Şekil 3.115. Türbe iç mekândaki sandukalar

3.2.10. Terme Karabey Türbesi

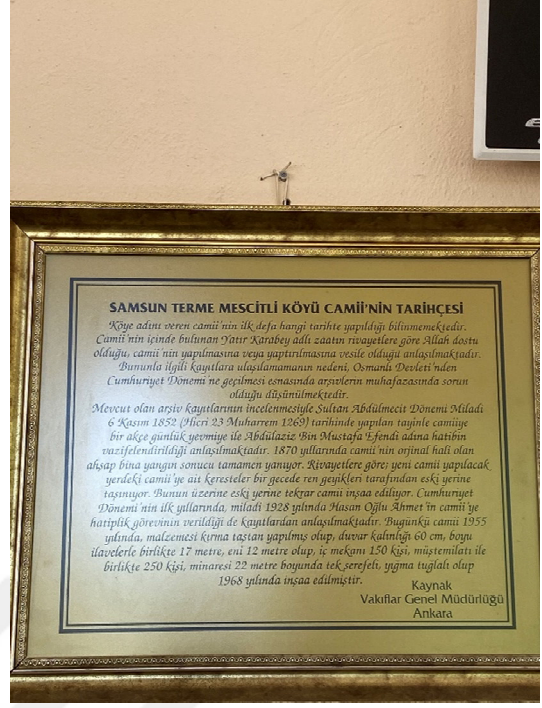
Türbe Mescitli Mahallesinde Mescitli Köyü Camii'nin içerisinde yer almaktadır. Caminin hangi tarihlerde yapıldığı belli olmamaktadır. 1870 yılında cami ahşap malzemedен yapılmış; ancak çıkan yangınla birlikte yanmıştır. Yangından sonra, caminin aynı yerine tekrar bir cami yapılmıştır. Cumhuriyet döneminin kayıtlarında geçen 1928 yılı Hasan Oğlu Ahmet, camiye hatip görevini yapması için tayin olmuştur¹². Bu yılda caminin onarımı bitmiştir. 1968 yılında bugünkü görünümüne ulaşan cami taş malzemedен yapılmış olup minaresinde tuğla kullanılmıştır.

Cami içinde olan medfunun adı Karabey veya Karacabey olarak da anılmaktadır. Harime giriş kapısının hemen yanında bulunan sanduka beyaz damarlı mermer kaide üzerinde yükselmektedir. Boyutları 2.47x0.74 m olup üzeri turkuaz renkte puşideyle örtülüdür. Sandukanın baş kısmında küçük boyutlarda sarık bulunmaktadır. Sanduka etrafı ahşap korkuluklarla çevrelenmiş ve muhafaza edilmiştir.

¹² Cami içerisinde ki tarihçenin yazıldığı panodan alınmıştır.

Şekil 3.116. Mescitli Köyü Camii

Şekil 3.117. Mescitli Köyü Cami ve Türbesinin tarihçesini içeren pano

Şekil 3.118. Cami iç mekândaki sanduka

3.2.11. Terme Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi

Türbe; Samsun'un Terme ilçesine bağlı, Ahmet Bey Köy'ünde ki mezarlığın içinde yer almaktadır. Türbe'nin kitabesi olmadığı için, inşa tarihi belli değildir. Köy halkı tarafından İnebel olarak adlandırılan türbenin, içerisinde yatan kişinin Cüneydi Bağdadi'nin silah arkadaşı olduğu söylenmektedir¹³. 20 sene önce ahşapken, iş adamı Halit Alemdar tarafından betonarme olarak restore edildiği bilinmektedir¹⁴.

Mezarlığın içerisinde bulunan türbenin, beşik çatısı kiremitle örtülüdür. Dikdörtgen planlı yapının; 1.17x0.72 m ölçülerinde batı cephesinde ve 3.60x1.81 m ölçülerinde olmak üzere, güney ve kuzey cephelerinde altışar pencere açıklığı bulunmaktadır.

Orhinalinde ahşap olan türbe, beton malzemeden yeniden inşa edilmiştir. Batı cephesinde 0.87x2.00 m uzunluğunda olan kapı, ahşap malzemeden olup oldukça sade görülmektedir. Batı cephesindeki sahında üç adet ahşap direk bulunmaktadır.

İç mekândaki simetrik açıklıklar, mekânın hava almasını ve aydınlığını sağlamaktadır. Oldukça yalın olan türbe içerisinde, 2.10x0.65 m uzunluğunda ahşap bir adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin tümüyle yakın dönemlerde inşa edilmesinden dolayı sanatsal değerinin olmadığı düşünülmektedir.

¹³ Terme Ahmet Köyü Muhtarı Hasan Demirtaş ile görüşmemiz sırasında kendisi bu bilgileri köylü halkından öğrenerek bizlere aktarmıştır.

¹⁴ Sn. Hasan Demirtaş'la olan görüşmemiz sonucunda elde ettiğimiz bilgilerdir.

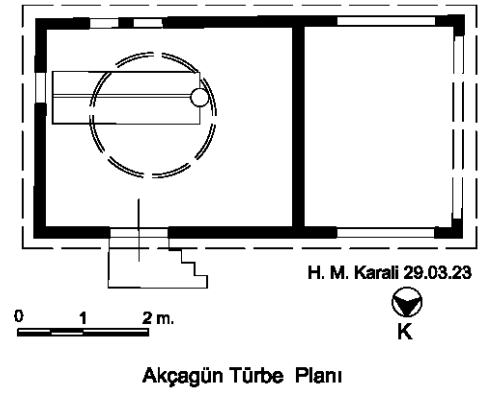
Şekil 3.119. Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi kuzey cephesi

Şekil 3.120. Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi kuzey batı cephesi

Şekil 3.121. Türbe iç mekândaki sanduka

Şekil 3.122. Akçagün türbesi planı

3.2.12. Alaçam Ummi Hüseyin Dede Türbesi

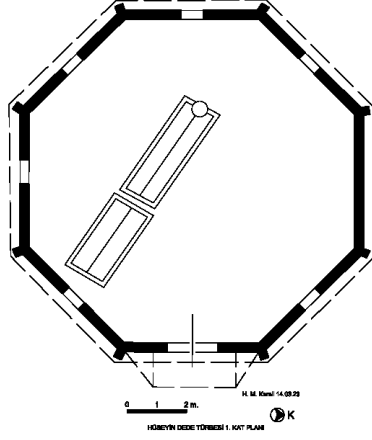
Samsun Alaçam ilçesi Tepebölmesi Köyü'nde Alaçam-Durağan ana yolunun kenarında mezarlık içerisinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi olmadığı için türbede medfun Hüseyin Dede ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Türbe 2009 yılında betonarme malzemeden kare planlıyken 2022 yılında ziyaret sırasında tuğla malzemeden sekizgen planlı olarak yeniden inşa edildiği görülmüştür. Halk tarafından edinilen bilgilere göre Hüseyin Dede, Peygamber Efendimizin soyundan olan Evliyaogulları'na dayanmaktadır. Hüseyin Dede üç kardeşiyle beraber Orta Asya'dan gelerek Ağrı'nın Doğubeyazıt bölgesine yerleşmiştir. Daha sonra Erzurum, Trabzon, Ordu üzerinden Alaçam'a kadar icabet etmişlerdir. Alaçam'da Tepebölmesi Mevkiine geldikten sonra Hüseyin Dede'nin kardeşlerinden her biri ok atarak gidecekleri yönü tespit etmişlerdir. Hüseyin Dede'nin oku Tepebölmesi Mevkiine düştüğünden buraya yerleşmiştir. Hüseyin Dede'nin yakın zamana kadar köye ait Könezli Mahallesi'nde bulunan evinin durduğu da belirtilmektedir¹⁵.

Türbe tuğla malzemeden sekizgen planlı olup üzeri külahla örtülüdür. Türbe iki katlı olup 6.00 m uzunluğundadır. Türbeye giriş için alt katta batı girişi kullanılmaktadır. Türbenin batı cephesi 2.77 m olup demir parmaklıklı kapısı 1.80x2.23 m ölçülerindedir. Kapının bulunduğu alanda kenarlar dışarı çıkıntılı olup üzeri sundurmayla örtülüdür. Kapının bulunduğu cephe dahil tüm cepheler 2.77 m ölçülerindedir. Cephelerin her köşesi 0.28x0.24 m dışarı çıkıntı yapmıştır. Türbenin kapı haricinde her cephesinde alt katta ve üst katta bulunmak üzere sivri kemerli pencereler yer almaktadır. Kapının bulunduğu cephede ise sadece üst katta sivri kemerli bir pencere yer almaktadır.

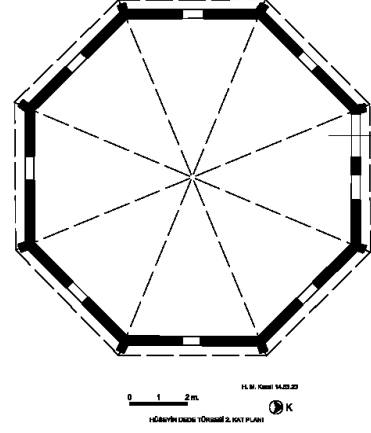
Türbenin iç mekanına girildiğinde zemin fayansla kaplanmıştır. Mekan içerisinde iki adet çini süslemeli sanduka yer almaktadır. Bu sandukalardan duvara bitişik olanı 1.75x0.81.5 m ölçülerindedir hemen bitişikindeki boyutu daha uzun olan sanduka 2.55x0.89 m ölçülerindedir. Sanduka beyaz zemin üzerinde simetrik bir örüntüde hatailer yer almaktadır Hatailer kobalt mavisi ve firuze tonlarındadır. Duvarlarda belli bir kısma kadar firuze renginde dikdörtgen levhalar yerleştirilmiştir. Duvar köşelerinde ise beyaz zemin üzerine kobalt mavisi, firuze ve kırmızı renkte lale

¹⁵ Türbe iç mekanda Alaçam Belediyesi'nin hazırlamış olduğu raporda yazılıdır.

ve yonca çiniler yer almaktadır. Yine aynı düzen pencere kenarlarında da görülmektedir.

Şekil 3.123. Hüseyin Dede Türbe 1. kat planı

Şekil 3.124. Hüseyin Dede Türbe 2. kat planı

Şekil 3.125. Türbenin giriş cephesi

Şekil 3.126. Türbe iç mekânında sandukalar

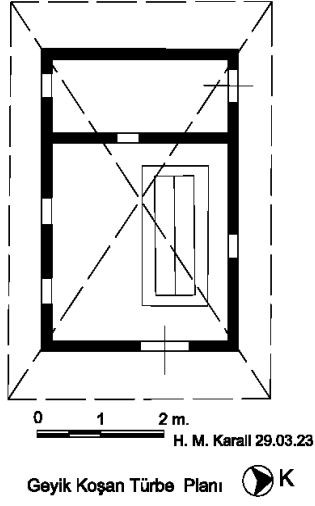
3.2.13. Alaçam Geyik Koşan Türbesi

Türbe, Samsun'un Alaçam ilçesi parkının merkezinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi olmadığı için yapı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Arap ordusu komutanlarından olan Ebu Eyüp El Ensari Hazretleri ordusuyla birlikte bu mevkiden geçerken komutanlarından Geyik Baba isimli komutan 6 mayısta burada öldüğünden aynı yere gömülmüştür.¹⁶

Türbe beton üzeri fayans kaplı kaide üzerinde yükselmektedir. Yapı 3.00x4.55 m ölçülerinde kare planlıdır. Yapıyı inşa ederken beton malzeme kullanılmıştır. Üst örtüsü düz beton olan yapının cephesinin belli kısmına kadar fayans eklenmiştir. Her cephesinde birer tane dilimli kemerli pencere yer almaktadır. Yapının doğusunda 1.56x2.50 m ölçülerinde plastik bir kapı bulunmaktadır. Kapının 1.00 m önünde iki direk üzerine yuvarlak kemer eklenerek cephedeki giriş vurgulanmak istenmiştir. Kapının hemen üzerinde yeşil pano üzerine Latin harflerle “ Geyik Koşan Baba Türbesi” yazmaktadır.

Türbenin iç mekanına girildiğinde duvarlar kahve tonlarında fayanslarla kaplanmıştır. Zemin fayans kaplama olup üzeri halılarla örtülmüştür. İç mekanın merkezinde sanduka yer almaktadır. Sandukanın kaidesi duvarda kullanılan fayansın aynısıdır. Sanduka ahşap malzemeden yapılmış üzeri yeşil puşide ile örtülüdür.

¹⁶ Türbe içindeki Alaçam Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu panoda yazılıdır.

Şekil 3.127. Geyik Koşan Türbe planı

Şekil 3.128. Geyik Koşan Türbesi batı cephesi

Şekil 3.129. Türbenin kuzeybatı cephesi

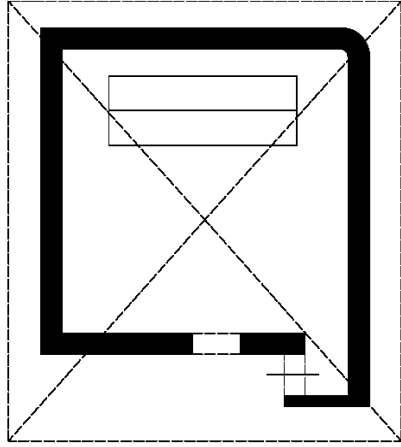
Şekil 3.130. İç mekân sanduka

3.2.14. Atakum Akalan Türbesi

Atakum ilçesi Akalan Köyü Cami'nin karşısında yer alan türbe Akalan köy ezarlığı içerisinde. Türbedeki medfun, köylüler tarafından dede diye anılmaktadır. Dede'nin Akalan Köyü'nde bilinen alim insanlardan olduğundan ötürü köy halkı tarafından türbesi inşa edilmiştir. Ancak kitabesi bulunmadığından ötürü inşa tarihi belli değildir. Türbenin şuanki haline bakıldığında elde edilen malzeme ve tekniklerden ötürü Cumhuriyet döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbe 3.63x3.86 m ölçülerinde kare planlıdır. Türbenin kapı cephesinde 1.00 m ölçüsünde bir çıkıntı bulunmaktadır. Bu çıkıntının güney köşesinde 0.62x1.80 m ölçülerinde bir adet plastik kapı girişi bulunmaktadır. Türbenin güney giriş cephesi çıkıntıya kadar 2.92 m olup 0.70x1.10.5 m ölçülerinde dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Türbenin güney cephesi köşeleri haricinde kuzey cephe köşeleri ovalleştirilmiştir. Yapının cephesi kırmızı renge boyanarak yalın bırakılmıştır.

Türbenin içine girildiğinde kuzey duvara az bir mesafede 0.82x2.21 m ölçülerinde damarlı mermer sanduka bulunmaktadır. İç mekanda yer alan fayans duvarın belli bir yerine kadar devam ettirilmiştir. İç mekan tıpkı dış mekan gibi sade ve yalın bırakılmıştır.

H. M. Karalı 07.03.23

0 1 2 m.

Akalan Türbe Planı

Şekil 3.131. Akalan Türbe planının çizimi

Şekil 3.132. Türbe doğu cephesi

Şekil 3.133. Akalan Türbesi batı cephesi

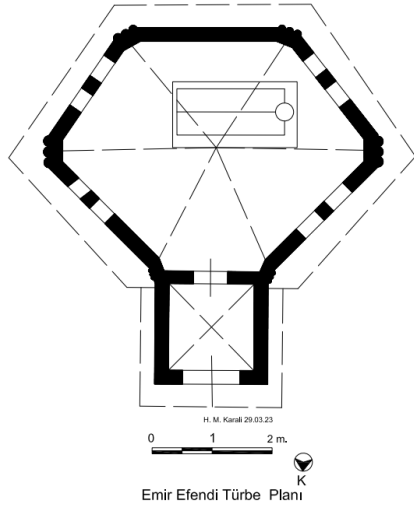
Şekil 3.134. İç mekan mermer sanduka

3.2.15. Bafra Emir Efendi Türbesi

Türbe, Samsun'un Bafra ilçesinin merkezinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Yapının malzemesine ve işçiliğine bakıldığında Cumhuriyet döneminde inşa edildiği düşünülmektedir.

Türbe çini kaplamalı altıgen plan şemasına sahiptir. Üzeri kubbeyle örtülü olan yapının güney girişi dışa taşkındır. Bu alanın üzeri 0.60 m saçaklarla hareketlendirilmiştir. Güneyde, 1.14x2.03 m ölçülerinde demir bir kapı yer almaktadır. Demir kapı üzerinde metal kakma tekniğiyle cami tasviri görülmektedir. Kenarlar 3.25 m ölçülerindedir. Her cephede ikişer 0.64x1.30 m ölçülerinde yuvarlak kemerli pencereler yer almaktadır.

Türbenin iç mekânına girildiğinde zemin fayansla kaplıdır. Zeminin her yerinde olmamak üzere sergiler bulunmaktadır. Mekânın duvarları çini kaplamalıdır. Çiniler kobalt mavisi ve firuze renginin hakim olduğu hatai motifi etrafında, dizi halinde sıralanan lale figürü ile tekrarlanmıştır. Merkezde yüksek bir platform üzerinde, 1.95x0.84 m ölçülerinde çini sandukalar yer almaktadır. Sanduka üzeri yeşil ve kırmızı puşide örtülüdür. Platform üzerindeki çini panolar; kobalt mavisi ve firuze renginin hakim olduğu hatai, yonca, lale ve çarkıfelek motifleri süslenmiştir.

Şekil 3.135. Bafra Emir Efendi Türbesi planı

Şekil 3.136. Türbenin kuzeybatı cephesi

Şekil 3.137. Türbe kuzey giriş cephesi

Şekil 3.138. Türbe iç mekândaki sanduka

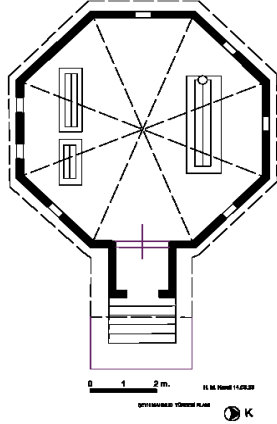
3.2.16. Bafra Şeyh Mahmut Türbesi

Türbe, Bafra'nın İkizpınar beldesi Tekke Mahallesi'nde yer almaktadır. Türbeyle ilgili kayıtlara geçen bilgide 19. yüzyılda Bafra kazasında zarar gören zaviyeler arasında “Şeyh Mahmud Zaviyesi” (İşlek, 2015, s. 3) adı ile geçmektedir. Bundan dolayı türbenin; zaviyenin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Türbede medfun olan Şeyh Mahmud, Nakşî Tarikatına mensuptur.

Türbe beyaz ve yeşil rengin hakim olduğu mozaik kaplamayla süslenmiştir. Sekizgen planlı türbenin üst örtüsü külahtır. Yapının doğu cephesi 0.90 m çıkıntıyla dışarı açılmaktadır. Bu cephenin sağ ve solu 1.67 m uzunluğunda diğer cephelere bağlanmıştır. Giriş kısmına, beş basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Bu cephede (doğu) yer alan kapı, 1.00 m olup demir malzeme üzeri yeşil yağlı boyayla boyanmıştır. Diğer cepheler 3.39 m ölçülerindedir. Her cephede yuvarlak kemerli birer pencere bulunmaktadır.

İç mekâna girildiğinde, zemin fayans kaplıdır. İçeride üç adet mermer kaide üzerinde ahşap malzemeli sanduka bulunmaktadır. Bu sandukaların Şeyh Mahmud'a ait olanı 279x48 m ölçülerindedir. Sanduka ayak taşı üzerinde Arapça harflerle “Bismillahirrahmanirrahim”, Latin harflerle “Nakş-i Tarikatı Şeyhül İslam Şeyh Mahmud Muhammedi”¹⁷ yazmaktadır. Sanduka üzeri yeşil puşideyle örtülü olup baş kısmına yeşil sarık yerleştirilmiştir. Diğer sandukalardan 1 nolu olanı 1.35x0.37 m ölçülerinde ahşap malzemelidir. 2 nolu sanduka 1.08x0.36 m ölçülerinde ahşap malzemelidir. Sandukaların üzeri yeşil puşideyle örtülmüştür. İç mekânda duvarların tüm yüzeyleri geyik boynuzu ile dekore edilmiştir.

¹⁷ Türbe içerisindeki mezar taşı üzerinde Nakş-i olarak geçen kelimenin aslı Nakşi şeklinde yazılmalıdır.

Şekil 3.139. Şeyh Mahmud Türbesi planı

Şekil 3.140. Şeyh Mahmud Türbesi doğu giriş cephesi

Şekil 3.141. Türbe iç mekandaki sandukalar

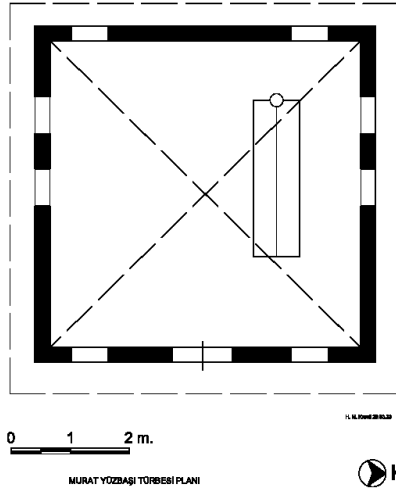
Şekil 3.142. İç mekandaki geyik boynuzu

3.2.17. arşamba Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi

arşamba ilçesi Karaağaç Köyü'ne giden yol kenarında yer almaktadır. Boş bir arazi içerisinde bulunan türbenin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Türbenin malzeme, plan ve teknik üsluplarından ötürü Cumhuriyet döneminde inşa edildiğı düşünülebilir.

Yapı 0.77x5.70 m ölçülerinde kare planlıdır. Yapının üzeri dört omuz kırma çatıyla örtülüdür. Yapıda inşa malzemesi betondur. Türbenin giriş cephesinde 1.93x0.89 m ölçülerinde bir ahşap kapı bulunmaktadır. Kapı üzerinde kare ve dikdörtgen kazımlar ile geometrik bir kompozisyon oluşturulmuştur. Kapının hemen üzerinde üçgen bir sundurma olup üzeri kiremitle kaplanmıştır. Yapının her cephesinde ikişer pencere bulunmaktadır. Türbe yeşil renge boyanmış cephesleri süslemeden uzak tutulmuştur.

İç mekâna girildiğinde, zemin fayansla kaplanmıştır. Merkezde fayansla kaplanmış bir platform üzerinde 2.65x0.78 m ölçülerinde ahşap bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın baş kısmında beyaz sarık yer almaktadır. İç mekân da dış mekân gibi sade ve yalın tutulmuştur.

Şekil 3.143. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı
Türbesi planı

Şekil 3.144. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı
Türbesi giriş cephesi

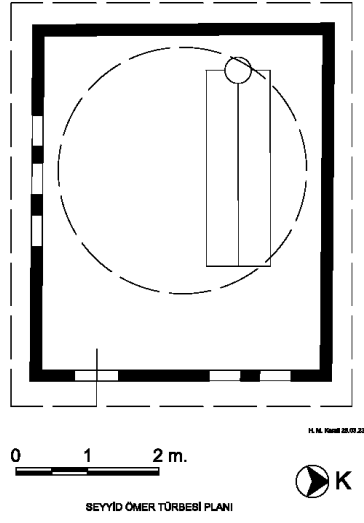
Şekil 3.145. Türbe iç mekândaki sanduka

3.2.18. arşamba Seyyid Ömer Abdullah Türbesi

arşamba ilçesi Yeni Karacaali Köyü’nde mezarlık içerisinde yer almaktadır. Yol kenarında bulunan türbenin içerisinde bulunan medfun Seyyid Abdullah Hazretleri 1112 (Hicri 1700) yılında vefat etmiştir. Türbe 2012 yılında kare planlı kırma çatıyla örtölüyken ziyaret esnasında yeniden restore edildiğı görölmüştür (Tekkeci, 2011, s. 56).

Türbe 5.5x4.22 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Beton malzemeden inşa edilen yapının cepheleri lacivert renkte mozaiklerle kaplanmıştır. Türbenin üst örtüsü kubbe olup yeşil mozaiklerle kaplanmıştır. Yapıda iki ayrı renk kullanılması türbenin cephesini hareketlendirmiştir. Doğı cephede; 1.80x0.80 m ölçülerinde demir bir kapı bulunmaktadır. Kapının yanında yeşil pano üzerine Latin harflerle “Seyyid Ömer Abdullah Hazretlerinin Türbesi Ruhuna Fatiha” yazmaktadır. Yine bu cephede yuvarlak kemerli iki adet pencere yer almaktadır. Güney cephede ise aynı özellikte yuvarlak kemerli üç adet pencere bulunmaktadır.

İç mekâna girildiğinde zemin halıyla kaplı olup, kuzey duvara yakın 2.77x0.90 m ölçülerinde mermer sanduka yerleştirilmiştir. Sandukanın üzeri yeşil renkli puşideyle kaplanmıştır. İ mekândaki kubbenin göbeğı dış cephede kullanılan mavi mozaiklerle kaplanmıştır. Duvarlarda; kırmızı, kobalt mavisi, yeşil renklerle boyanmış çini levhalar yer almaktadır. Çiniler içerisinde zambak, sümböl, lale, gül ve hatai motifleri görölmektedir. Duvarların her levhası birbirini tamamlayacak şekilde aynı düzenle süslenmiştir. Ayrıca duvarlara; keten malzeme üzerine, içlerinde ayetler yazılı olan duvar süslemeleri asılmıştır.

Şekil 3.146. Seyyid Ömer Türbesi planı

Şekil 3.147. Türbe doğu giriş cephesi

Şekil 3.148. Türbenin güney doğu cephesi

Şekil 3.149. İç mekân

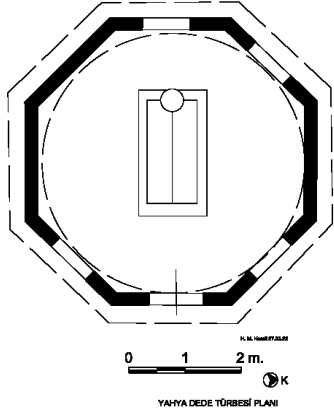
3.2.19. Havza Yahya Dede Türbesi

Türbe Havza ilçesine yakın Mısmılağaç Köyü'nün tepesinde bulunmaktadır. Türbenin kitabesi bulunmadığı için, yapı hakkında bilgiler kısıtlıdır. Edinilen bilgilere göre; köy Müslüman olmadan önce burada çok savaş yapılmıştır, başarıyla sonuçlanan savaş sonrası Müslüman yurdu olmuştur. Savaşlar sırasında bir mücahit buraya gelmiş yaralı şekilde ağaca yaslanmış ve kanı ağaca bulaşmıştır. Burada şehit düşen kişinin isminin Yahya olduğu dilden dile dolaşmış ardından ağacın olduğu yere türbe yaptırılmıştır.¹⁸

Türbe sekizgen planlı olup, betonarme malzemeden inşa edilmiştir. Üzeri kumreni kubbeyeyle örtülmüştür. Yapının doğu giriş cephesi 160 m olup güney doğudan 2. cephesi 1.75 m, 3. cephesi 1.80 m, 4. cephesi 1.70 m, 5. cephesi 1.70 m, 6. cephesi 1.66 m, 7. cephesi 1.80 m, 8. cephesi 1.75 m'dir. Giriş cephesine sonradan eklenen demir bölmenin üzeri sundurma çatıyla kapatılmıştır. Girişin sağ ve solunda pencerelerle toplamda üç adet penceresi vardır.

İç mekâna girildiğinde zemin fayans üzeri halılarla kaplanmıştır. Merkezde damarlı mermerden inşa edilmiş, 1.73x0.83 m ölçülerinde sanduka bulunmaktadır. Sandukanın baş şahidesi ve ayak şahidesi vardır. Duvarlar; beyaz, turkuaz, kırmızı ve lacivert renk boyayla süslenmiş çini levhalarla kaplanmıştır. Levhalarda stilize çiçekler, palmetler, hatailerin yanı sıra; bolca lale, gül ve yaprak motifleri yer almaktadır.

¹⁸ Bu bilgi caminin içerisinde cam pano üzerindeki yazıdan yararlanılmıştır.

Şekil 3.150. Yahya Dede Türbe planı

Şekil 3.151. Yahya Dede Türbesi

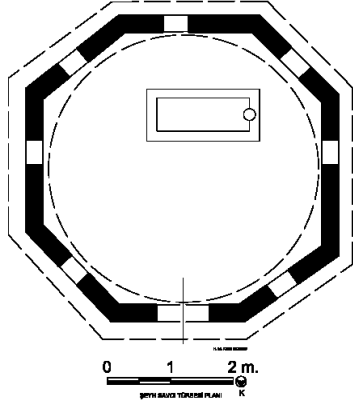
Şekil 3.152. Türbe iç mekândaki sanduka

3.2.20. Havza Şeyh Savcı Türbesi

Türbe; Havza ilçesi Şeyh Savcı Köyü içerisindeki konutların arasında yer almaktadır. Türbenin yapılış tarihiyle ilgili birçok görüş olmak üzere kitabesi olmadığı için bu görüşler net değildir. Yapının içerisinde bulunan tarihçesinin yazdığı panoda; Şeyh Savcı'nın Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olduğu, Anadolu'nun İslamlaşması için faaliyet gösteren kişilerden biri olduğu yazmaktadır. Türbenin ayrıca 20. yüzyılın başlarında onarıldığı, 1989 yılında ise Bölge Müdürü Dölay Şaşıhüseyinoğlu tarafından tekrar yenilettiği bilinmektedir. Türbenin Şeyh Savcı diye anılan Gazi Çelebi'ye ait olduğu hakkında söylentiler varken, daha sonra Gazi Çelebi'nin mezarlığının bulunmasıyla ve 1355 yılında kişinin yaşadığını gösteren belgelerin olmasıyla bu söylentilerin doğru olmadığı anlaşılmıştır. Türbenin; Şeyh Savcı adında başka bir kişiye ait olduğu düşünülmektedir.

Türbe; sekizgen planlı olup betonarme malzemeden inşa edilmiştir. Güney giriş cephesi 2.70 m genişliğinde zeminden 2.00 m uzunluğunda olan yapının diğer tüm cepheleri 2.82 m ölçülerindedir. Yapının üst örtüsü kubbe olup, kurşunla kaplanmıştır. Cepheler; birkaç m iç kısma doğru yuvarlak kemer formundadır. Cephelerin her birinde örtüye yakın yükseklikte tutulmuş yarım daire formunda bir adet pencere yer almaktadır. Giriş; yuvarlak kemerli 1.70x0.75 m ölçülerinde demir bir kapıdan sağlanmaktadır.

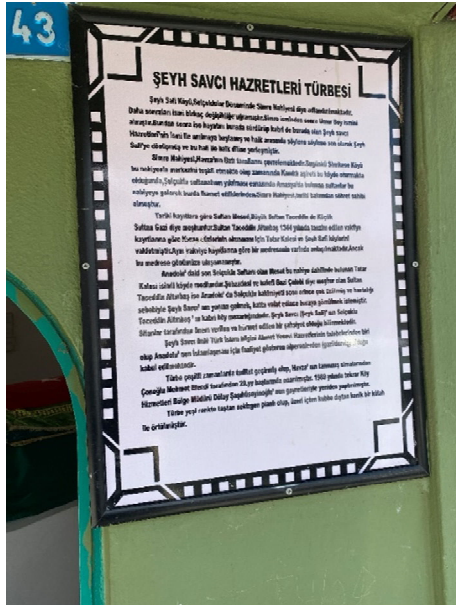
İç mekânda zemin halılarıyla kaplanmış tam merkezde taş kaide üzerinde 2.17x0.78 m ölçülerinde ahşap bir sanduka yer almaktadır. Sanduka üzeri yeşil puşide ve Türk Bayrağı ile örtülmüştür.

Şekil 3.153. Şeyh Savcı Türbe planı

Şekil 3.154. Şeyh Savcı Türbesi kuzey cephesi

Şekil 3.155. İç mekândaki Şeyh Savcı Hazretleri ile ilgili tarihçe

Şekil 3.156. İç mekândaki sanduka

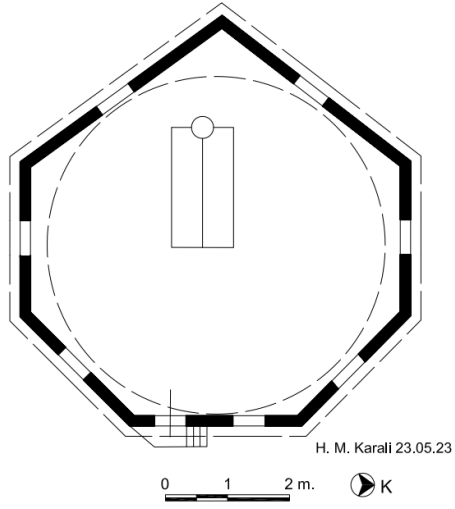
3.2.21. Ondokuz Mayıs Musa Tepesi Türbesi

Ondokuz Mayıs ilçesinde Dağ Köyü'ndeki, Musa tepesinde bulunmaktadır. Türbe tepenin köşesinde yer alıp ıssız bir alanda yer almaktadır.

Musa Dede şeklinde anılan türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Köylüler tarafından 1730- 1825 yılında şehit olan Musa Dede'nin türbesi yaptırılmıştır.

Yedigen planlı olan türbenin cephesi beyaz ve turkuaz renkli mozaiklerle kaplıdır. Giriş cephesi 2.90 m olup diğer yedi cephe 3.04 m ölçülerindedir. Türbenin üstü kırma çatıyla örtülüdür. Giriş cephesinde 0.80 m plastik bir kapı bulunmaktadır. Kapıya beton malzemeli 4 basamaktan çıkılmaktadır. Yapının tüm cephelerinde bir adet yuvarlak kemerli 1.20x0.53 m ölçülerinde pencere yer almaktadır.

İç kısma girildiğinde zemin, yeşil renkli halıyla kaplanmıştır. Zeminin üzerinde yer yer boşluklar vardır. İç mekânda, çatıdan zemine 4 m uzunluk vardır. Çatının merkezine gelecek şekilde zeminde 2.33x1.20 m sanduka yer almaktadır. Sanduka firuze renginde puşideyle örtülüdür. Sanduka etrafında dikdörtgen bir boşluk bulunur. Bu boşluk topraklarla doldurulmuş ve alan kısıtlandırılmıştır. Çatı eteklerinde mozaiklerle geometrik bir süsleme oluşturulmuştur. Sekizgen olan türbenin her köşesinde iç içe girmiş çokgenler bezeme ögesi olarak yer almaktadır. Bu geometrik üslubun içerisinde kareler, üçgenler, altıgenler yer almaktadır. Bazı alanlarında ise yeşil renkteki ok işaretleri dikkat çekmektedir.

Şekil 3.157. Musa Tepesi Türbesi planı

Şekil 3.158. Musa Tepesi Türbesi doğu cephesi

Şekil 3.159. Türbe iç mekânındaki sanduka

3.2.22. Ondokuz Mayıs Şeyh Beğ Türbesi

Ondokuz Mayıs ilçesindeki Fevzi Çakmak Mahallesi'nde geniş bir park alanında yer türbenin etrafı konutlarla çevrilidir.

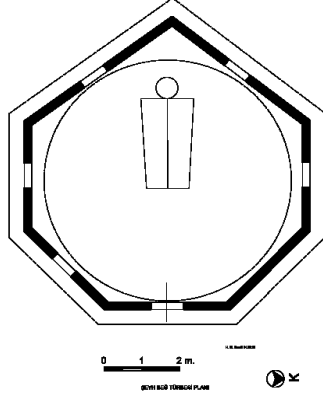
Türbenin orijinal kitabesi bulunmamaktadır. Türbenin ismini alan Şeyh Beğ, Musa Dede'nin kardeşidir. 1730-1825 yıllarında Yörükler beldesinde şehit düşmüştür.¹⁹ Hayır sever bir iş adamı tarafından adına türbe yaptırılmıştır.²⁰

Türbe, çardakların bulunduğu geniş park alanı içerisinde yer almaktadır. Yedigen planlı türbe yüksek bir kaide üzerinde yükselmektedir. Yapının giriş cephesi doğuda yer almaktadır. Giriş cephesi 3.33 m'dir. Diğer cepheleri 3 m olup türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbe ahşap malzemeli kasnak üzerinde yükselmektedir. Yapının ana malzemesi krem rengi betondur. Türbenin pencere kenarlarında, kubbesinde ve saçaklarda altın rengi kullanılmıştır. Doğu cephesinde 0.87x0.72 m ölçülerinde cam kapı bulunmaktadır. Giriş cephesi hariç tüm cephelerde 0.71x1.33 m ölçülerinde dikdörtgen planlı pencereler yer almaktadır.

İç mekânda dış mekân gibi sade tutulmuştur. Duvarlarda turkuaz renkler hâkimdir. Duvarın belli kısmına kadar tahta kaplamalar görülmektedir. Mekânın ortasında 2.44x1.40 m ölçülerinde sanduka yer alır. Sandukanın üzeri yeşil puşideyle örtülü olup köşelerinde ahşap yarım direkler yer alır. İç mekânda zeminden çatıya yükseklik 5.30 m'dir.

¹⁹ Türbe içerisinde ki panodan elde edilmiştir.

²⁰ Bu bilgisi 24.05.2023 tarihinde köy muhtarı Yüksel Karabela ile görüşmemiz esnasında elde edilmiştir.

Şekil 3.160. Şeyh Beğ Türbesi planı

Şekil 3.161. Şeyh Beğ Türbesi doğu giriş cephesi

Şekil 3.162. Şeyh Beğ türbesi iç mekândaki tarihçe içerikli pano

Şekil 3.163. Türbe iç mekân

3.2.23. Terme İnebel Türbesi

Türbe, Terme'nin Ahmet Bey köyündeki mezarlığın içinde yer almaktadır. Türbe'nin kitabesi olmadığı için inşa tarihi belli değildir. Köy halkı tarafından İnebel olarak adlandırılan türbe içerisinde yatan kişinin Cüneydi Bağdadi'nin silah arkadaşı olduğu söylenmektedir²¹. 20 sene önce ahşapken iş adamı Halit Alemdar tarafından betonarme olarak restore edildiği bilinmektedir²².

Mezarlığın içerisinde bulunan türbenin çatısı beşik çatısı kiremitle örtülüdür. Dikdörtgen planlı yapının 1.17x0.72 m batı cephesinde ve 3.60x1.81 m güney ve kuzey cephelerinde altışar pencere açıklığı bulunmaktadır.

Türbe restore edildiğinden dolayı beton malzemeden inşa edilmiştir. Batı cephesinde 0.87 m boyutunda olan kapı, ahşap malzemeden olup oldukça sade görülmektedir. Batı cephesindeki sahında üç adet ahşap direk bulunmaktadır.

İç mekândaki simetrik açıklıklar, mekânın hava almasını ve aydınlığını sağlamaktadır. Oldukça yalın olan türbe içerisinde 2.10x0.65 m uzunluğunda ahşap bir adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin tümüyle yakın dönemlerde inşa edilmesinden dolayı sanat değerinin olmadığı düşünülmektedir.

²¹ Terme Ahmet Köyü Muhtarı Hasan Demirtaş ile görüşmemiz sırasında kendisi bu bilgileri köylü halkından öğrenerek bizlere aktarmıştır.

²² Sn. Hasan Demirtaş'la olan görüşmemiz sonucunda elde ettiğimiz bilgilerdir.

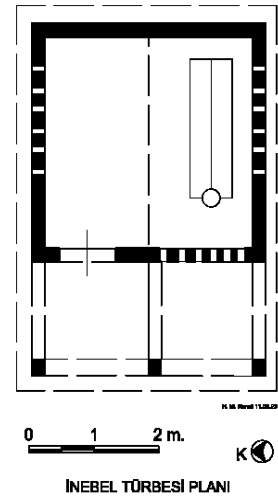
Şekil 3.164. İnebel Türbesi batı giriş cephesi

Şekil 3.165. İnebel Türbesi güney cephesi

Şekil 3.166. Türbe iç mekândaki sanduka

Şekil 3.167. İnebel Türbesi planı

3.2.24. Terme Emrullah Nurullah Türbesi

Türbe, Samsun'un Terme ilçesindeki, Geçmiş Köyü içerisinde, behçenin birinin içinde yer almaktadır.

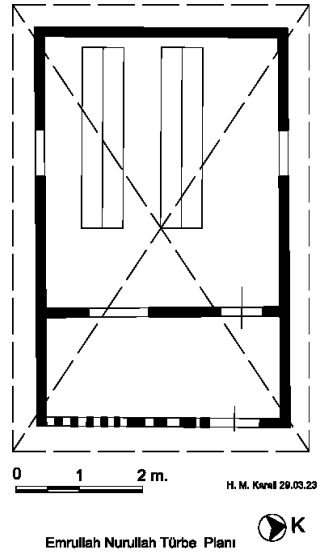
Türbe, 4.26x6.80 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Zeminden çatıya yüksekliği, 1.75 m olan yapının üzeri, dört omuzdan kırma çatıyla örtülüdür. Türbenin doğu cephesinde, 0.84x0.65 m ölçülerinde ahşap bir kapı bulunmaktadır. Kapının bulunduğu alanda 6'şar m uzunlamasına dikdörtgen delikler yer almaktadır. Türbenin asıl kapısı ise; 0.84x1.00 m ölçülerinde olup, ahşap malzemelidir. Yeşil renge boyanan kapının hemen üzerinde, tahta üzerine arapça harflerle şunlar yazmaktadır²³;

”اللهم يا مفتاح الابواب افتح لنا خيرا الباب لا اله الا الله محمد رسول الله”

“Allahume ya meftah anu abeftah kena hayr ebabe la ala alallahu mehamed resullulahu”

İç mekana girildiğinde zemin taştan olup üzeri el dokuma kilimlerle kaplanmıştır. İç mekanın aydınlığını sağlayan kuzey ve güney duvarda 190x24 m havalandırma delikleri yer almaktadır. Türbe içerisi, dış cephe gibi sade ve yalın tutulmuştur. Mekanın içinde iki adet sanduka yer alır. Sandukalar 70x340 m ölçülerinde olup üzerleri yeşil puşide ile örtülüdür.

²³ Arapça yazının Latin harfleriyle tercümesi: “Ey kapılar açan Rabbimiz, bize hayırlı kapılar aç.”

Şekil 3.168. Emrullah Nurullah Türbesi planı

Şekil 3.169. Emrullah Nurullah Türbesi doğu giriş cephesi

Şekil 3.170. Türbenin ahşap kapısı

Şekil 3.171. Türbe iç mekândaki sandukalar

3.2.25. Vezirköprü Şehit Müftü Türbesi

Samsun'un Vezirköprü ilçesindeki Mehmet Paşa Mahallesi'nde, sürücü kursu ve bir fırının ortasında yer almaktadır. Türbenin etrafında dükkanlar dizilidir. Sandukanın bulunduğu yer, kare planlı bir dükkan içerisinde yer almaktadır.

Şehit Müftü olarak bilinen asıl adı Kıldırzade Mustafa Efendi 1800 yılında Vezirköprü'de müftülük yapmıştır.²⁴ Gayri Müslümler tarafından şehit edilmiştir. Türbenin kitabesi olmadığı için 1800 yıllarına tekabül edilebilir. Samsun'un Vezirköprü Gençlik Merkezi'nin yaptığı araştırmalara göre Kıldırzade Mustafa Efendi'nin 20 aralık 1799 yılında camide namaz kılarken katiller Mustafa Efendi'yi kement atarak boğmuştur.²⁵

Yapı 3.46x3.92 m kare planlı olup dükkanlara bitişiktir. Dış mekanı dükkanlarla bitişik olduğundan yapı iç duvarlardan ölçülmüştür. Türbenin üzeri sundurma çatı üzeri sac ile örtülüdür. Yapının güneyinde 2.92 m genişliğinde cam pencere yer almaktadır. Türbenin 0.66x2.00 m ölçülerinde ahşap malzemeden kapısı bulunmaktadır. Kapının belli bir kısmı camdır.

İç mekâna girildiğinde zeminin bir kısmı kartonpiyerlerle bir kısmı taş ile kaplanmıştır. Duvarlar oldukça sade tutulmuş olup yalnızca iki adet kandil görülmektedir. İç mekanda, 1.90x0.85 m ölçülerinde taş sanduka yer almaktadır. Sandukanın üzeri yeşilimsi tonda boyanmıştır. Sandukanın üzerinde taşın belli bir kısmı toprak ile doldurulmuş içine gülfıdanı dikilmiştir. Mezarlığın baş şahidesinde yer alan Osmanlıca yazıda şu ibareler geçmektedir: (Gün, 2017, s. 49)

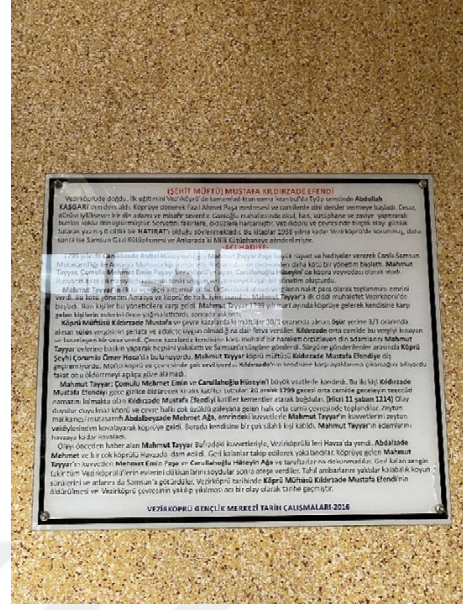
- 1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
- 2- Merhûm ve mağfûr leh
- 3- Eizze-i meşâyihî
- 4- Nakşibendiyyeden Köprü
- 5- Müftisi el-Hâc
- 6- Hâfız Mustafa Efendi
- 7- Kuddise sırruhu'l-azîz
- 8- Rûh-ı şerifleriyçün fâtiha
- 9- Sene 1214

²⁴ Vezirköprü Belediyesi

²⁵ Bilgiler türbe içerisindeki Vezirköprü Belediyesinin hazırlamış olduğu panodan alınmıştır.

Şekil 3.172. Şehit Müftü Türbesi

Şekil 3.173. Şehit Müftü Mustafa'nın biyografisini içeren pano

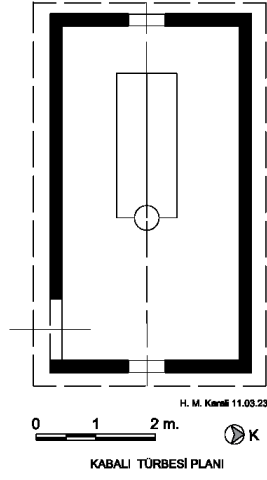
Şekil 3.174. İç mekândaki taş sanduka

3.2.26. Terme Kabalı Türbesi

Kabalı Türbesinin kitabesi bulunmadığı için tarihi belli değildir. Türbedeki sandukanın kime ait olduğu belli olmadığı için türbe mahallenin ismini almıştır.

Türbe, betonarme malzemeden inşa edilmiştir. Yapının üzeri, beşik çatıyla örtülüdür. Yapı, 3.38x6 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Güney cephede bulunan giriş kapısı, 0.50x1.64 m ölçülerinde ahşap malzemeden yeşile boyanmıştır. Türbenin doğu ve batı cephesinde 0.94x1.09 m ölçülerinde iki adet yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır.

İç mekâna girildiğinde zemin taş olup üzeri halılarla kaplanmıştır. Ortada bir adet 1.01x2.42 m ölçülerinde taş malzemeli sanduka yer almaktadır. Sandukanın üzeri yeşil puşideyle kaplı olup başlığında sarık bulunmaktadır. Sandukanın ayak kısmında aşınmış bir mezar taşı yer alır. Mezar taşı üzerinde Arapça harflerle üç satırlık bir yazı görülmektedir. Yazıda “Kapudanın ruhu için, Allah rızası için 1286/1869” yazmaktadır. Duvarlarda dış cephe gibi sade ve yalın bırakılmıştır.

Şekil 3.175. Kabalı Türbesi planı

Şekil 3.176. Kabalı Türbesi kuzey batı cephes

Şekil 3.177. İç mekânda yer alan mezar taşı

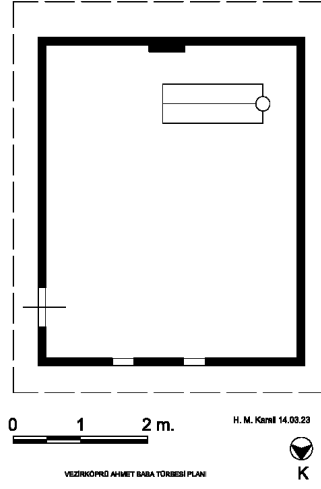
Şekil 3.178. İç mekândaki sanduka

3.2.27. Vezirköprü Ahmet Baba Türbesi

Samsun'un Vezirköprü ilçesindeki Ahmet Baba Köyü'nün yol kenarında yer almaktadır.

Yol kenarında kalan türbe, engebeli bir alanda ağaçlıkların arasına inşa edilmiştir. Yapıya ait kitabe bulunmamaktadır. Türbe 5.50x 6.65 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Yapının kaidesi taş üzerine alçı kaplamadır. Yapının üzeri düz olup saç ile örtülmüştür. Girişe çıkış altı basamaklı merdivenle sağlanmaktadır. Kuzey doğudaki cepheye bitişik olan kapı 1.76x0.81 m'dir. Demir malzemeden olan kapı yeşil yağlı boyayla boyanmış, kulpu ise altın rengidir. Cephenin kuzeyinde 0.79x0.46 m ölçülerinde kare niş içerisinde ahşap kanatlı pencereler yer almaktadır. Pencere ortasında mermer malzemeli panonun üzerinde türbenin ismi yazılıdır.

İç mekana girildiğinde zemin boşluk kalmayacak şekilde seccadelerle kaplanmıştır. Yapının iç mekanının tavanı ahşap malzemeden yapılmıştır. İç mekanın güneyinde mihrap nişi bulunmaktadır. Niş 150 m uzunluğunda 70 m genişliğindedir. Mihrap içi düz beyaz renk olup köşeleri bitkisel süslemelerle çevrelenmiştir. Mihrabın hemen yanında sivri kemerli bir kitap nişi yer almaktadır. 207x79 m ölçülerinde sandukanın üzerinde yeşil renkli bir puşide bulunur. Sanduka üzerinde puşide dışında havlular bulunmaktadır. Bu havluların köy halkı tarafından koyulduğu, şifa verebilmesi ümidiyle geri alınacağı düşünülmektedir.

Şekil 3.179. Ahmet Baba Türbesi planı

Şekil 3.180. Ahmet Baba Türbesi kuzey cephesi

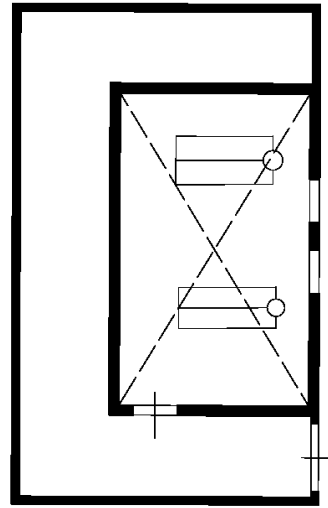

Şekil 3.181. İç mekândaki sanduka

3.2.28. Ladik Dikilitaş Türbesi

Ladik ilçesi şehir merkezinde Seyit Ahmet Kebir Caddesi, Şehreüstü Mahallesi'nde yol kenarında yer almaktadır. Yapının etrafında konutlar yer alır. Türbeye ait kitabe bulunmadığı için tarihi hakkında bilgi edinilememiştir. Türbe dikdörtgen planlı olup 4.81x6.81 m ölçülerindedir. Zeminden örtüye kadar 3.19 m yüksekliği vardır. Türbe iç ve dış taraftan kırma çatıyla örtülüdür. Kırma çatı üzeri kiremit kaplamalıdır. Yapının ana malzemesi kırmızımtırak kesme taştır. Aynı malzemeden yapılan türbeyi dışarıdan çevreleyen u şeklinde bir avlusu bulunmaktadır. Bu avluya 2.21x3.06 m ölçülerinde yuvarlak kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Açıklığı yarım kapatan 1.20x2.26 m ölçülerinde demir bir kapısı bulunmaktadır. Asıl türbe girişi 1.98x0.87 m ahşap malzemeli ve yuvarlak kemerlidir. Yol tarafına bakan cephede iki adet yuvarlak kemer içerisinde 1.18x0.89 m ölçülerinde ahşap ikiz pencereler yer almaktadır.

İç mekâna güneydoğuda bulunan kapıyla girildiğinde, içerde iki adet sanduka görülmektedir. Farklı ölçülerde olan sandukaların, duvara yakın olanının ölçüsü 1.99x1.01 m, yanındaki 2x0.83 m ölçülerindedir. Sandukaların üzeri puşideyle örtülüdür. İç mekânda zemin kartonpiyer kaplamalı olup üzerinde iki adet halı ve seccadeler bulunmaktadır. Duvarlar; yeşil tonlarında bir renkle boyanmıştır. Duvar üzerlerinde “Allah” Muhammed” yazıları yer almaktadır.

H. M. Karall 29.03.23
0 1 2 m. K

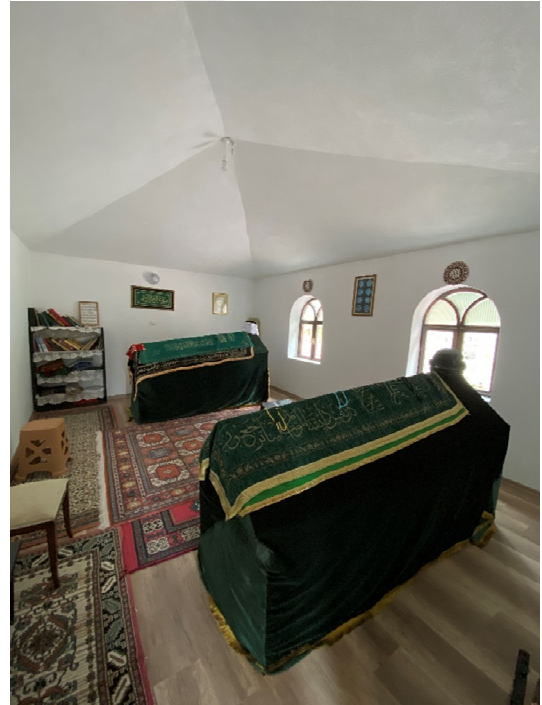
Dikilitaş Türbe Planı

Şekil 3.183. Dikilitaş Türbesi batı cephesi

Şekil 3.184. Türbe kuzey cephesi

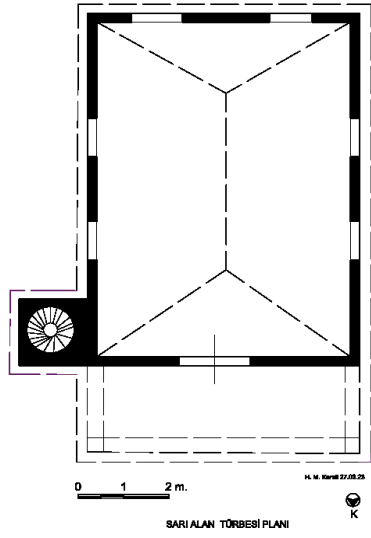
Şekil 3.185. Türbe iç mekân

3.2.29. Vezirköprü Sarı Alan Türbesi

Samsun'un Vezirköprü ilçesindeki Sarıalan Köyü'nde dağlık geniş bir arazide bulunmaktadır. Türbeye ait kitabe bulunmamaktadır. Türbenin 2006-2007 senelerinde, minarenin ise 2010 yıllarında yapıldığı hakkında bilgiler elde edilmiştir.²⁶ Yapının malzemesi beton olup, renkli mozaiklerle kaplanmıştır. Dikdörtgen planlı olan türbenin giriş revakı iki direk ile taşınan sundurma çatıyla örtülüdür. Revakın direkler arası genişliği 5.00 m'dir. Doğu ve batı kısımlar 1.67 m genişlikte olup revakın zemini mavi kare taşlarla kaplanmıştır. Asıl giriş ahşap malzemedan yapılmış 158x192 m ölçülerindedir. Kapının malzemesinde yer yer cam kullanılarak mermer basamakla yükseltilmiştir. Kapı kanatlarının üzerinde mozaiklerle "Bismillahirrahmanirrahim" yazılıdır. Kapının sağ ve solunda mozaiklerle gül dekore edilmiş üzerleri Allah ve Muhammed yazılıdır. Kuzey cephede yoğun mozaik şölen görülmektedir. Çeşitli çiçekler, geometrik diziler beyaz zemin üzerinde renkli bir şekilde kullanılarak ön plana çıkarılmıştır. Kible yönünde tek şerefeli bir minare yer almaktadır. Minareye çıkış, revak bitişinin yanındaki 0.70x1.00 m ölçülerinde yeşil demir kapıyla sağlanır. Minare, alüminyum kaplama olup yeşil şeritlerle çevrelenmiştir. Şerefesinde yeşilin ve sarının hâkim olduğu görülmektedir. Minarenin külâhı, yeşil rengin üzerine alüminyum şeritlerle belirginleştirilmiş, sarı renkli burgulu alemin üzerinde hilal motifiyle sonlandırılmıştır.

Türbenin girişi hariç, cephelerinde ikişer pencere düzeni görülmektedir. Pencereler pimapen malzemedan olup sade ve gösterişsizdir. Türbe içerisine girildiğinde zeminin halılarla kaplandığı görülmektedir. Tavan düz beton olup beyaz ile boyanmıştır. Duvarlarda turkuaz ve sarı renkler hakim olmuştur. Güney cephede iki pencere arasında kalan mihrap turkuaz renkle düz bir duvarda belirginleştirilmiştir. İç mekanda duvarlarda çeşitli Arapça "Allah", "Muhammed" yazılı panolar görülmektedir. Türbe içerisinde sanduka bulunmamaktadır. İsmi geçen türbede şu anda köy halkının ibadet ettiği bilinmektedir. Yapı daha çok cami formuna benzetilmektedir.

²⁶ Köy İmamı Yusuf Çobanlı minare inşasında orada olduğunu belirterek tarihi doğrulamıştır.

Şekil 3.186.Sarı Alan türbesi planı

Şekil 3.187. Sarı Alan Türbesi kuzey cephe

Şekil 3.188. Türbenin kuzey giriş cephesi

Şekil 3.189. İç mekan

4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. Dönemsel Analiz

Türbeler özgünlüğü bozulan ve bozulmayan olarak sıralandığında on dokuz türbenin günümüze özgünlüğünü korumaya devam ettiğini ancak yirmi dokuz türbenin özgünlüğünü kaybettiğini söyleyebiliriz. Özgünlüğü bozulmayan türbelerden Bafra ve Ladik ilçelerinde bulunan Emirza Bey, Hızır Bey, Sunullah Paşa ve Seyyid Ahmed-i Kebir türbeleri Selçuklu döneminde inşa edilen yapılardır. Bafra’da bulunan Emirza Bey türbesinin Zeki Oral tarafından kitabesinin okunmasıyla birlikte mart ayının 1381 yılında türbe inşa edilmiştir. Hızır Bey türbesi ise yakınlarda bulunan aynı isimde inşa edilen bir hamamın parçası olduğu düşünülmektedir. Yapının inşa tarihi 1411 yılları olarak kayda geçmiştir. Ahmed-i Kebir Türbesi 14. yüzyılda inşa edilmiş olmasına rağmen 20. yüzyılda geçirdiği restorasyon esnasında özgünlüğünü koruyan yapılar arasındadır. Yine aynı yüzyıllarda inşa edilen Sunullah Paşa Türbesi Selçuklu işçiliğinin korunduğu bir diğer türbedir. Bunlar dışında olan türbelerin ise ahşap olmasıyla birlikte Osmanlı son dönemlerinde inşa edilebileceği düşünülmektedir.

Özgünlüğü Bozulmayan Türbeler	Selçuklu Dönemi	Osmanlı Dönemi
Bafra Emirza Bey Türbesi	X	
Havza Veliyyüddin Bin Berekşah Türbesi	X	
Bafra Hızır Bey Türbesi (Kümbet Dede)	X	
Lâdik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	X	
Lâdik Sunullah Paşa Türbesi	X	
İlkadım Şeyh Seyyid Kudbüddin Türbesi	X	
Ladik Seyyid Zeynel Abidin Rubai Türbesi		X
Alaçam Soğukçam Türbesi		X
Ayvacık Baba Türbesi		X
Bafra Paşa Şeyh Türbesi		X

Çarşamba Dalbahçe Türbesi		X
Havza Sarılık Türbesi		X
Salıpazarı Samsama Türbesi		X
Salıpazarı Ahmet Dede Türbesi		X
Terme Şakir Zorlu (Şakırcuk) Türbesi		X
Terme Dağdıralı Köyü Türbesi		X
Terme Hüseyinoğlu Türbesi		X
Terme Kazım Karabekir Türbesi		X
Terme Hacı Aliko Türbesi		X
Terme Pazar Camii Türbesi		X
Terme Üfü Türbesi		X
İlkadım Hacı Hatun Camii Türbesi		X

Şekil 3.190. Özgün türbelerin dönemlerini gösteren dizinsel tablo

Özgünlüğü bozulan türbelerde beş türbenin selçuklu döneminde yapıldığı ancak ilerleyen zamanlarda betonarme olarak yeniden restore edildiği bilinmektedir. Osmanlı dönemi içerisinde yapılmış önceleri ahşapken daha sonraki yıllarda betonarme olarak inşa edilen yapılar altı tanedir ve yoğunlukla Terme ilçesinde görülmektedir. Özgünlüğünü kaybetmiş türbeler ağırlıklı olarak Cumhuriyet döneminde inşa edilmiştir. Bu yapılar tek tip olmakla birlikte kare ve dikdörtgen planlıdır.

Özgünlüğü Bozulan Türbeler	Selçuklu Dönemi	Osmanlı Dönemi	Cumhuriyet Dönemi
Ladik Seyfi Dede Türbesi	X		
Tekkeköy Şeyh Yusuf Zeynüddin Türbesi	X		
Çarşamba Gazi Hasan Türbesi	X		
Ladik Gülabdal Er – Rufai Türbesi	X		
Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi	X		

Kavak Şeyh Hamza Türbesi		X	
Terme Küçük Türbesi		X	
İlkadım Kılıçdede Türbesi		X	
Ladik Karaabdal Türbesi		X	
Terme Karabey Türbesi		X	
Terme Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi		X	
Alaçam Hüseyin Dede Türbesi			X
Alaçam Geyik Koşan Türbesi			X
Atakum Akalan Türbesi			X
Bafra Emir Efendi Türbesi			X
Bafra Şeyh Mahmut Türbesi			X
Çarşamba Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi			X
Çarşamba Seyyid Ömer Abdullah Türbesi			X
Havza Yahya Dede Türbesi			X
Havza Şeyh Savcı Türbesi			X
Ondokuz Mayıs Musa Tepesi Türbesi			X
Ondokuz Mayıs Şeyh Beğ Türbesi			X
Terme İnebel Türbesi			X
Terme Emrullah Nurullah Türbesi			X

Vezirköprü Müftü Türbesi	Şehit	X
Terme Türbesi	Kabalı	X
Vezirköprü Baba Türbesi	Ahmet	X
Ladik Türbesi	Dikilitaş	X
Vezirköprü Alan Türbesi	Sarı	X

Şekil 3.191. Özgün olmayan türbelerin dönemlerini gösteren dizinsel tablo

4.2. Bağlı Yapılar

Türbelerden İlkadım'da yer alan Kılıçdede Türbesi, aralarında 6 km mesafe bulunan Hacı Hatun Türbesi benzer şekilde cami içinde yer almaktadır. Yine İlkadım'da yer alan Şeyh Seyyid Kutbeddin Türbesi cami içinde yer almaktadır. Terme'de Karabey Türbesi cami içinde etrafı korkuluklarla çevrili bir şekilde bulunmaktadır. Ladik'te yer alan Dereköy Veliyyüddin Bin Bereket Şah türbesi camiye bitişik olarak inşa edilmiştir.

4.3. Konum

Samsun'un ondört ilçesinde bulunan türbeler ilçelere göre dizinsel olarak incelendiğinde; Atakum (1) merkezde caminin yakın mesafinde bulunmaktadır. Alaçam (1) ilçesi Yukarı Soğukçam Mahallesinde mezarlık içerisinde, Ayvacık (1) ilçesi Ardınç Köyü tepede yer alan mezarlığının içerisinde, Bafra ilçesinde Paşa Şeyh, Türbe ve Çetinkaya mahallelerinde olmak üzere merkezde de halkın kolay ulaşım sağladığı alanda yer alan türbeler bulunmaktadır. Çarşamba ilçesinin Dalbahçe, Karaağaç, Ordu, Yenikaracaali mahallelerinde yapılar engebeli arazilerin içerisinde yer almaktadır. Havza'nın merkezinde olmak üzere Dereköy, Mısımlağaç mahallelerinde merkeze uzak yerlilere özel mülklerin içindedir. Salıpazarı Ay Uşağı ve Kayadibi mahallelerinde yer alan türbeler mezarlık içindedir. Yoğun olarak Terme'de yer alan türbeler ilçenin özellikle mahallelerinde mezarlık içindedir. Ladik ilçesinde genel olarak yapıların ulaşımı kolaydır. Merkezde iki adet türbe olmak üzere, Hamit, Şehre Üstü, Karabdal, Mazlumoğlu mahallelerinde türbeler mezarlık içerisinde ve yol kenarlarında yer almaktadır. Ondokuz Mayıs ilçelerinde Şeyh Beğ

mahallesi ve Musa Tepesinde yer alan iki adet türbe bulunmaktadır. Vezirköprüde merkezde dükkan sırasında, Ahmet Baba mahallesinin tepe noktasında yer alan türbeler bulunmaktadır. Genel olarak türbeler mezarlık içerisinde veya mahallelerin tepe bölgelerinde inşa edilmiştir.

4.4. Mekân Anlayışı ve Plan

Samsun'un; Alaçam (3), Atakum (1), Ayvacık (1), Bafra (5), Çarşamba (4), Havza (4), İlkadım (3), Kavak (1), Ladik (7), Ondokuz Mayıs (2), Salıpazarı (2), Tekkeköy (1), Terme (14), Vezirköprü (3) ilçeleri olmak üzere toplamda 51 türbe incelemeye alınmıştır. Toplanan bilgiler sonucunda bu türbelerden 14 tanesi ahşap, 37'si ise beton, taş ve tuğla malzemeden inşa edilmiştir.

Samsun'un belirli ilçelerinde tespit edilen ahşap türbeler Terme ilçesinde, diğer ilçelere oranla yoğun olarak görülmüştür. Toplamda ilçelerde on dört tane ahşap yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 6'sı Terme ilçesinde, 2'si Salıpazarı'nda olmak üzere Ayvacık, Alaçam, Bafra, Çarşamba ve Havza ilçelerinde de birer tane ahşap malzemeli türbe yer almaktadır. Bu yapılar: Planları, mimari özellikleri, malzemeleri bakımından benzerlik göstermektedir. Samsun'da en erken tarihli (1195) Göğceli Camii planı, üst örtüsü, malzemesi tekniği itibarıyla ahşap türbeler ile benzer özellik göstermektedir (Bayraktar, 2009). Ahşap türbelerde Havza Sarılık türbesi ve Terme ilçesi Kocaman Beldesi'nde yer alan Hacı Aliko Türbesi diğer türbelerden farklı fonksiyonlarla inşa edilmiş, masif olarak kapı açıklığı bulunmayan yapılardır. Türbelerin kapılarının olmaması yöredeki halkın inanışlarının farklılıkları olarak yorumlanabilmektedir. Türbeler genelde ilçelerin köylerinde olup mezarlık içerisinde yer almaktadır. Terme Merkez Cami'sinin güneyine bitişik inşa edilmiş olan Es. Seyyid Mahmud Türbesi, bu özelliği ile diğer türbelerden ayrılmaktadır. Yine Terme'de Dağdıralı Cami'nin avlusunda yer alan Şakırcuk Türbesi (Şakir Zorlu Türbesi) camiye yakın konumda mezarlık içerisinde yer almaktadır. Tipoloji olarak sekizgen ve dikdörtgen plan tipinin yoğun olduğu ahşap türbelerde, özellikle sekizgen planlı türbeler daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum arazinin düzgün olmasına da paralellik göstermektedir. Engbeli arazide inşa edilmiş olan türbeler dikdörtgen plan tipindedir.

Ahşap yapıların dışında kalan beton, taş ve tuğla malzemeli yapılar toplamda 37 tanedir. Türbelerin tipolojisi altıgen, yedigen, sekizgen, kare ve dikdörtgendir. Bunların yanı sıra Terme'deki Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesinin planı tipik Erken Osmanlı plan

tipine benzer olarak ters T planlıdır. Bu yapılar malzeme bakımından beton ağırlıklıdır. Bunun sebebi restorasyon sırasında yapının büyük ölçüde bozulmasıdır. Özellikle köylerde mezarlık içerisinde yer aldıklarını söylemek mümkündür. Yapılardan Alaçam'ın merkezinde yer alan Soğukçam Türbesi, Çarşamba Karaağaç Köyü'ndeki Murat Yüzbaşı Türbesi, Ladik'te bulunan Gülabdal Er- Rufai Türbesi, Karaabdal Türbesi ve Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi, mescit ve türbenin bir arada kullanıldığı geniş kompleksli yapılardır. Özellikle bu yapılardan cami görünümü veren Vezirköprü'de Sarı Alan Türbesi, diğer türbelerden farklı olarak minaresi bulunan tek yapıdır. Yine türbeleri birbirlerinden ayıran özellikteki yapılardan biri de Lâdik'teki Sunullah Paşa Türbesi'dir. İki katlı olan bu yapı cenazelik ve sandukanın bulunduğu asıl kattan oluşmaktadır. Kullanılan malzeme ve görünüş itibarıyla Erken Osmanlı dönemi mimarisi olan Bursa Şehzade Mustafa ve Cem Sultan türbelerine benzemektedir (Önkol, 1999, s. 41). Yapıların çoğunluğu dikdörtgen planlı ve beton malzemedan inşa edilmiştir. Bu türbelerin yapıldığı yıllarındaki tipleri tamamen değişmiştir.

4.5. Mimari Elamanlar

4.5.1. Revak

Tübelerde az sayıda rastlanan revak, ahşap malzemeli türbelerde diğer yapılara oranla daha fazladır. Özellikle yapıların giriş kısımları uzatılarak iki veya en fazla üç gözlü revaklar dikkat çekicidir. Çarşamba Dalbahçe Türbesinde revak direkleri türbenin tahribinden dolayı hasar görmüştür. Yine ahşap malzemedan inşa edilmiş az sayıda dikkat çekici örneklerden Terme Üfü Türbesinin giriş açıklığı revak görünümündedir. Vezirköprü Sarı Alan Türbesinde tek gözlü geniş revak açıklığı hem betonarme hem de farklı bir örnek teşkil etmesiyle önemli örneklerdendir.

4.5.2. Cenazelik katı

Cenazelik katı yalnızca Ladik'te merkezde yer alan Sunullah Paşa Türbesinde bulunmaktadır. Sami Bayraktar'ın plan çizimine bakıldığında ise bu kat dıştan sekizgen içerden dikdörtgen planlıdır.

4.5.2.1. Kapı

Türbe kapıları genel olarak basit birer form olmakla beraber taçkapılar gibi gösterişli değildirler. Bazı türbelerde giriş kapısı ve açıklığı dahil bulunmamaktadır. Ahşap türbelerin kapıları basık ve genişken; beton, taş ve tuğla malzemedan olan türbelerin kapıları daha uzun ve enleri dardır. Çarşamba'daki Dalbahçe Türbesinin

kapısı yuvarlak kemerli olup sade tutulmuştur. Yine bu türbe kapısına benzer olarak Salıpazarı Samsama Türbesi giriş kapısı, aynı formda olup ahşap yeşile boyanarak farklı bir izlenim yansıtılmak istenmiştir. Kapısı bulunmayan yapılardan Havza Sarılık Türbesi, Terme Hacı Aliko Türbesi ve türbeye camiden girilen Terme Fenk Türbesi sadece içerisinde mezar ve sandukanın bulunduğu nadir örneklerden olmuşlardır. Beton, taş ve tuğla türbelerde genel olarak tek tip kapıları görmekteyiz. Demir malzemeli kapılara örnek olarak sade gösterişsiz olan Alaçam Hüseyin Dede Türbesi kapısının üzerinde üçgen formda sundurma bulunmaktadır. Bafra'da Emirza Bey Türbesi, demir malzemeli sivri kemerli kapıya sahiptir. Nadir örneklerden olan Kavak Şeyh Hamza'nın girişi camlarla kaplanmıştır. Ladik'teki Sunullah Paşa Türbesi kapısı, tıpkı taç kapıları andıran bir görünüme sahiptir.

4.5.2.2. Pencereler

Ahşap türbelerde: Alaçam Soğukçam Türbesi, Ayvacık Sofu Baba Türbesi, Bafra Paşa Şeyh Türbesi, Havza Sarılık Türbesinin pencere açıklıkları bulunmamaktadır. Bu türbeler dışında on türbenin, pencere veya parmaklıklı havalandırmaları mevcuttur. Beton, taş ve tuğla türbelerde pencereler genel itibariyle simetrik bir üsluba sahiptir. Hemen hemen her cephede bir pencerenin olması türbe için aydınlığı sağlayabilmektedir. Pencere sivri kemerli, yuvarlak kemerli ve basit kare formundadır.

4.6. Yapısal Elemanlar

4.6.1. Sandukalar

Türbelerdeki sandukalar genel itibariyle ahşap malzemelidir. Sandukalar yüksek bir platform üzerine yerleştirilmiştir. Baş kısımlarının genişliği ayak kısımlarına doğru daralmaktadır. Farklı örneklerinde teşkil edildiği yapılarda çini mozaik kaplama, mermer kaplama ve taş malzemeli sandukalar görülmektedir. Sandukalarda yetişkin ve çocuk olmak üzere boyut farklılıkları bulunmaktadır. Sanduka başlarında alçı kaplama sarıklar yer almaktadır. Bunun yanı sıra baş kısımlarında hiçbir şey bulunmayan sandukalar da mevcuttur. Beton, taş ve tuğla türbelerde de ahşap sandukanın yoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Taş sandukaların onaltı tanesinde içerisinde yer aldığı Bafra Emirza Bey türbesi, hem sandukaların malzemesi hem de orijinal olmasıyla önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra ahşap türbelerde sanduka yerine bir mezarlığın, kerestelerle çevrildiği masif türbe örnekleride bulunmaktadır.

4.6.2. Işıklandırma

Işıklandırma; beton, taş ve tuğla malzemeli yapılarda yoğunluk olarak kullanılırken ahşap türbelerden beş yapıda pencere ve havalandırma kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra dokuz türbede pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Plan itibarıyla büyük ölçülere sahip olan türbelerde geniş çapta avizeler kullanılırken diğer türbelerde tek tip lambalar kullanılmıştır. Ladik Seyyid Ahmed-i Kebir ve Terme Pazar Camii Türbesinde altın yaldızlı kandiller, Vezirköprü Şehit Müftü Türbesi'nde ise iki adet gaz lambası kullanılmıştır.

4.7. Strüktürel Elemanlar

4.7.1. Temel

Ahşap yapıların 8 tanesinin birleşik temel kullanılmıştır, bu temelin bir kısmı yamuk bir kısmı dikdörtgen olarak tercih edilmiştir. Türbelerin 5 tanesinin temelinde de beton diğer iki türbede ise topraktan kazık temel kullanılmıştır. Kagir, tuğla ve betonarme yapılarda ise sürekli temeller kullanılmıştır.

4.7.2. Duvarlar

Çantı yapım sistemiyle inşa edilen türbelerde, kurt boğaz ve kara boğaz teknikleri kullanılmıştır. Kapılar armoz direğine geçirilen kerestelerden oluşmaktadır. Ahşap yapılarda duvar kalınlıkları hemen hemen aynı olup 15-20 m kalınlığındadırlar. Duvarlar, yaklaşık benzer boyutlardaki kerestelerin üst üste 5 veyahut da 6 sıra dizilmesi sonucunda kavalelerle birbirlerine kenetlenerek oluşmuştur. Çalışılan ahşap türbelerin diğerlerine oranla en yükseği Terme'deki Dağdıralı Türbesidir.

Diğer türbelerde beton, taş ve tuğlanın kullanıldığı özellikle moloz taş ile tuğlanın birlikte kullanımının olduğunu söylemek mümkündür. Betonarme yapılar sıvayla kaplandıktan sonra üzerleri boyayla renklendirilmiştir. Cephe hareketlilikten uzak sade ve gösterişsiz kalmıştır.

4.7.3. Örtü Sistemi

Türbelerin örtü sistemi dört omuzdan kırma çatı ve beşik çatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatının üzerleri alaturka kiremit ve marsilya kiremitleriyle kaplanmıştır.

Beton, taş, tuğla malzeme türbelerin üst örtülerinde yoğunluk olarak kırma çatı görülmektedir. Sekizgen planlı olarak inşa edilen türbelerin örtüsünün kubbe ve sivri basık külah olduğunu söylemek mümkündür. Ladik'teki Sunullah Paşa Türbesi içten piramidal bir örtü, dışarıdan ise kubbe ile örtülmüştür. Kare planlı türbelerden; Emirza

Bey külâh ile Hızır Bey türbesi kubbeyle örtülü olup geçişleri türk üçgenleriyle sağlanmıştır. L plan tipi Gülabdal Er- Rufai türbesinde kubbe geçişlerinde türk üçgenleri görülmektedir.

4.8. Süsleme

4.8.1. Kalemîşi

Süsleme elemanı az olan türbelerde, diğer yapılardan farklı birtakım detaylara rastlanmaktadır. Özellikle kapı üzerinde ve sövelerinde görülen bu farklı süslemeler oldukça dikkat çekicidir. Terme Dağdıralı Türbesinin (Şakir Zorlu Türbesi) kapı sövesinde kırmızı boyayla Arapça harflerle usta ismi ve tarihi yer almaktadır. Ayrıca üç tane aşk merdiveni bitkisi ve güneş motifi çizilmiştir. Daha önce hiç görmediğimiz aşk merdiveni bezemesi yapıya orijinal bir fark kazandırmıştır. Güneş motifine ise yalnızca Soğukça Türbesi ve Şakir Zorlu Türbesinde rastlanılmamıştır. Bu motifin bir türbede kullanılması ise tamamiyle semavi anlayışın kaynağı olan göksel temadır. Kapı sövesinde kullanılan güneş bezemesinde İslam'ın bakış açısıyla yorumlandığında nuru temsil etmektedir. Nur suresi 35. Ayette geçen; “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağdı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” yazmaktadır. Ayetten yola çıkıldığında motifin konumuna göre, güneşin İslami açıdan Allah'ın nurunu sembolize ettiği düşünülebilir. Kalemîşi süslemelerde; Ladik Gülabdal er-Rufai Türbesi, İlkadım Kılıçdede Türbesi, Tekkeköy Şeyh Yusuf Zeynüddin Türbesi ve Ladik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesinin tavan ile kubbe göbeğinde kullanılan bitkisel ve geometrik süslemeler dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra duvarların büyük çoğunluğu ayetlerle kaplanmış olduğu Ladik Gülabdal er-Rufai Türbesinde süslemelerin ve yazıların müsenna bir şekilde tekrarının yapıldığı görülmüştür.

4.8.2. Geometrik Süsleme

Alaçam ilçesi Soğukçam Türbesinin ahşap kapısının üzerinde diğer tüm ahşap yapılarda olmayan bir üslup düzeni görülmektedir. Ahşap üzerine kazıma tekniği ile oluşturulan süsleme; kapının merkezinde dairesel formda çarkıfelek motifi ve yine daire içerisinde altı kollu yıldız motifleri görülmektedir. Kapı üzerindeki düğüm ve

zikzak motiflerinden oluşan bordürü etrafını üç sıra sarmal düğümle çevrelenmiştir. Bu düğümün tam ortasında Arapça harflerle kufi yazı çeşidiyle “Allah” yazmaktadır. Bir önceki Dağdıralı Türbesi kapı sövesinde de rastlanılan güneş motifinin, Allah’ın nurunu sembolize etmesindeki vurgu, Soğukçam türbesinde de görülmesiyle birlikte rastlantı olmadığı anlaşılmaktadır. motifinin, Allah’ın nurunu sembolize etmesindeki vurgu, Soğukçam türbesinde de görülmesiyle birlikte rastlantı olmadığı anlaşılmaktadır.

4.8.3. Mozaik

Ondokuz Mayıs Musa Tepesi Türbesi’nin dış cephesinde kullanılan mavi tondaki mozaiklerin, iç kısımda da kullanıldığı ve mozaik kaplamaların renklendirilmesiyle de bitkisel bir kompozisyon oluşturulduğunu görmekteyiz.

4.8.4. Çini

Bu yalın örneklerin haricinde ise Alaçam Hüseyin Dede Türbesi, Bafra Emir Efendi Türbesi, Çarşamba Seyyid Ömer Karacaali Türbesi ve Havza Yahya Dede Türbesinde çini süslemelere yer verilmiştir. Türbelerin duvarlarında ve sandukalarında kobalt mavisi, siyah, kırmızı rengin hakim olduğu çinilerde bitkisel kompozisyon dizileri görülmektedir.

4.8.5. Taş

Türbelerde taş süslemeleri genellikle mezar taşlarında görmek mümkündür. Çalışmada genel olarak sandukalar bulunsada türbe içinde de mezar taşlarına rastlanmıştır. Terme Kabalı Türbesi içerisinde, sandukadan bağımsız olarak zeminde bulunan aşınmış mezar taşı üzerinde üç Satırlık Arapçayla yazılı medfunun isim ve ölüm yılı yazılıdır.

4.9. Tefrişat Elemanları

4.9.1. Puşideler

Puşideler genel olarak yeşil ve firuze renklidir. Farklı örnekler olarak Seyyid-i Ahmed-i Kebir’de kullanılan siyah renk puşideler bulunmaktadır.

4.9.2. Levhalar

Türbelerin iç mekanında çoğunlukla Allah ve Muhammed levhaları yer almaktadır. Diğer levhalarda ise medfun kişiye ait bilgiler, türbenin inşa tarihi vb. ibareler yer verilmektedir. Özellikle cam içine alınan Arapça dualar, muhafaza edilmeleri açısından türbeye uygun dizayn edilmiş ve belli yüksekliklere

yerleştirilmiştir. Dikkat çeken bir husus ise geniş mekanlarda levhalar yoğun olarak kullanılırken dar mekanlarda kullanılmaması konusudur.

4.9.3. Geyik Boynuzu

Bafra'daki Şeyh Mahmut Türbesi duvarında geyik kafatası ve boynuzuyla karşılaşmıştır. Bu düzenlemenin hangi inançla alakalı olduğunu kavramamız için ilk olarak Türk İslam anlayışında geyiğin sembolik anlamını anlamamız etkili olacaktır. Eskiden beri destanlarda yer alan iyiyi sembol eden geyik, insanlara her zaman maddi ve manevi olarak yol gösteren bir hayvan olmuştur. İslam'da evliyaları koruyan onlara yardım eden bir figür olarak düşünülmektedir (Alsan & Akın, 2020, s. 226). Geyik bazen bir kabartma olarak, bazense motif olarak karşımıza çıkmıştır. Kullanım alanları dini, sivil ve askeri mimari olarak geniştir. Bunun yanında önemli devletlerin tabaklarında, bardaklarında ve sürahilerinde geyiğe birçok kez yer verilmiştir (Hillenbrand, 2020, s. 18). Hacı Bektaş müzesinde yer alan ünlü resimde: Hacı Bektaş'ın kucagında bir geyikle tasvir edilmesi bu anlamda geyik sembolizminin tarikat üzerinde gücünü yansıtmaktadır (Ocak, 1983, s. 162). Alevi tarikatının rutiellerinde musahipler (Cebecioğlu, 2005, s. 329), sırtlarına geyik postu geçirip üç kez sırtlarına değdirilen tarika ile belirli mısralar eşliğinde töreni sonlandırmaktadırlar. Burada bizzat geyikle ilgili unsurların kullanılması tarikat ve inanç doğrultusunda geyiğin, iyiliği sembolize etmesidir.

4.10. Malzeme ve Teknik

Türbelerin 14 tanesini ahşap malzemeli olarak, 37 tanesi beton, taş ve tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Bafra Paşa Şeyh Türbesi, Alaçam Soğukçam Türbesi, Ayvacık Sofu Baba Türbesi, Çarşamba Dalbahçe Türbesi, Hacı Aliko Türbesi, Havza Sarılık Türbesi, Salıpazarı Ahmet Dede Türbesi, Salıpazarı Samsama Türbesi, Terme Dağdıralı Köyü Türbesi, Terme Hüseyinoğlu Türbesi, Terme Kazım Karabekir Türbesi, Terme Fenk Türbesi, Terme Şakırcuk Türbesi, Terme Üfü Türbelerinin tamamı ahşap yığma olarak çivi kullanılmadan birbirlerine geçme tekniğiyle inşa edilmiştir. Türbelerin zeminleri taş, beton veya toprak olarak değişkenlik göstermektedir. Türbelerin malzemesinde; yoğunlukla kereste ve masif ahşap kullanılmıştır. Ahşap türbelerin yedisinde kurtboğaz tekniği görülmektedir. Ayvacık'ta Hacı Sofu türbesi diğer ahşap türbelerden farklı olarak düzensiz tahtaların birbirine çivilerle kenetlenmesinden oluşmuştur.

Bafra Hızır Bey Türbesi, Bafra Emirza Bey Türbesi, Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi, Ladik Sunullah Paşa Türbesi, Ladik Dikilitaş Türbesi, Tekkeköy Yusuf Zeynuddin türbelerinin duvar, taşıyıcıları, örtüye geçiş ve elemanlarında kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Bu grubun içerisinde az sayıda düzgün kesme taş kaplama da bulunmaktadır. Zeynel Abidin er Rufai Türbesi diğer türbelerden farklı olarak taş malzemedan baldaken tarzında inşa edilmiştir. İlkadım'da yer alan Kılıçdede Türbesi damarlı mermer malzemedan inşa edilmiştir.

Alaçam Hüseyin Dede Türbesi ve Terme Küçük Türbesinde kırmızımtırak tuğla kullanılmıştır. Bu yapıların dışında kalan Ladik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesinde kesme taş ve tuğlanın birlikte kullanımı görülmektedir. Yine ahşap malzemeli Terme Üfü Türbesinin duvarlarında tuğlanın kullanıldığı görülmektedir.

Atakum Akalan Türbesi, Alaçam Geyik Koşan Türbesi, Çarşamba Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi, Çarşamba Gazi Hasan Türbesi, Havza Yahya Dede Türbesi, Havza Şeyh Savcı Türbesi, Ladik Karaabdal Türbesi, Ladik Seyfi Dede Türbesi, On Dokuz Mayıs Şeyh Beğ Türbesi, Terme Emrullah Nurullah Türbesi, Terme İnebel Türbesi, Terme Akçagün Türbesi, Terme Kabalı Türbesi, Vezirköprü Ahmet Dede (Baba) türbeleri beton malzemedan inşa edilmiştir. Bunlardan Musa Tepesi Türbesi, Seyyid Ömer Türbesi, Emir Efendi Türbeleri beton malzeme üzerine çeşitli mozaikler yerleştirilerek inşa edilmiştir. Buna ek olarak diğer yapılardan farklı olarak Hasan Gazi Türbesinin tavanında ahşap kullanılmıştır.

Ahşap Türbeler	Bulundukları Yerler
Bafra Paşa Şeyh Türbesi	Paşa Şeyh Mahallesi
Alaçam Soğukçam Türbesi	Soğukçam Mahallesi
Ayvacak Sofu Baba Türbesi	Ardınç Mahallesi
Çarşamba Dalbahçe Türbesi	Dalbahçe Mahallesi
Hacı Aliko Türbesi	Terme Kocaman Mahallesi
Havza Sarılık Türbesi	Tekke Mahallesi
Salıpazarı Ahmet Dede Türbesi	Kayadibi Mahallesi
Salıpazarı Samsama Türbesi	Ay Uşağı Mahallesi
Terme Dağdıralı Mahallesi Türbesi	Dağdıralı Mahallesi
Terme Hüseyinoğlu Türbesi	Hoylan Mahallesi
Terme Kazım Karabekir Türbesi	Kazım Karabekir Mahallesi
Terme Pazar Cami Fenk Türbesi	Terme Merkez
Terme Şakırcuk Türbesi	Terme Dağdıralı Mahallesi
Terme Üfü Türbesi	Çanaklı Mahallesi
Kagir Malzemeli Türbeler	Bulundukları Yerler

Bafra Hızır Bey Türbesi	Çetinkaya Mahallesi
Bafra Emirza Bey Türbesi	Türbe Mahallesi
Kavak Şeyh Hamza Türbesi	Soğuksu Mahallesi
Ladik Dikilitaş Türbesi	Şehreüstü Mahallesi
Ladik Gülabdal Er -Rufai Türbesi	Tekke Altı Mahallesi
Lâdik Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	Şehre Üstü Mahallesi
Ladik Seyyid Zeynel Abidin Rubai Türbesi	Ahmet Saray Mahallesi
Lâdik Sunullah Paşa Türbesi	Bahşi Mahallesi
Samsun Kılıçdede Türbesi	İlkadım
Samsun Hacı Hatun Camii Türbesi	İlkadım
Tekkeköy Şeyh Yusuf Zeynüddin Türbesi	Merkez
Terme Kubatoğlu Cüneyt Bey Türbesi	Dibekli Mahallesi
Tuğla Malzemeli Türbeler	Bulundukları Yerler
Terme Küçük Türbesi	Yukarı Mahallesi
Alaçam Hüseyin Dede Türbesi	Tepebölmesi Mahallesi
Betonarme Türbeler	Bulundukları Yerler
Alaçam Geyik Koşan Türbesi	Merkez
Atakum Akalan Türbesi	Merkez
Bafra Emir Efendi Türbesi	Merkez
Bafra Şeyh Mahmut Türbesi	İkizpınar Mahallesi
Çarşamba Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi	Karaağaç Mahallesi
Çarşamba Gazi Hasan Türbesi	Ordu Mahallesi
Çarşamba Seyyid Ömer Abdullah Türbesi	Yeni Karacaali Mahallesi
Havza Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	Dereköyü Mahallesi'nde
Havza Yahya Dede Türbesi	Mısımlağaç Mahallesi
Havza Şeyh Savcı Türbesi	Şeyh Savcı Mahallesi
Ladik Karaabdal Türbesi	Karaabdal Mahallesi
Ladik Seyfi Dede Türbesi	Mazlumoğlu Mahallesi
Ondokuz Mayıs Musa Tepesi Türbesi	Dağ Mahallesi
Ondokuz Mayıs Şeyh Beğ Türbesi	Fevzi Çakmak Mahallesi
Samsun Şeyh Seyyid Kutbüddin Türbesi	İlkadım
Terme İnebel Türbesi	Ahmet Bey Mahallesi
Terme Akçagün Şeyh Abdullah Türbesi	Akçagün Mahallesi
Terme Emrullah Nurullah Türbesi	Geçmiş Mahallesi
Terme Kabalı Türbesi	Kabalı Mahallesi
Terme Karabey Türbesi	Mescitli Mahallesi
Vezirköprü Ahmet Baba Türbesi	Ahmet Baba Mahallesi
Vezirköprü Şehit Müftü Türbesi	Merkez
Vezirköprü Sarı Alan Türbesi	Sarıalan Mahallesi

Şekil 3.192. Türbelerin malzemelere göre ayrılması

5. SONUÇ

Türbeler medeniyetlerin kimliğini oluşturan bir parçadır. Eski medeniyetlerden beri süre gelen türbe geleneği Türk Cumhuriyeti yıllarında da muhafaza edilmektedir. Samsun'un; Alaçam (3), Atakum (1), Ayvacık (1), Bafra (5), Çarşamba (4), Havza (4), İlkadım (3), Kavak (1), Ladik (7), Ondokuz Mayıs (2), Salıpazarı (2), Tekkeköy (1), Terme (14), Vezirköprü (3) ilçeleri olmak üzere toplamda 51 türbe incelemeye alınmıştır. Toplanan bilgiler sonucunda bu türbelerden 14 tanesinin ahşap olması ve geri kalan mimarilerin ise taş, tuğla ve beton malzemeden inşa edildiğini söylenilebilmektedir.

Samsun'daki türbelerin diğer ilçelere oranla en fazla olduğu yer Terme ilçesidir. Burada bulunan türbelerin çoğunluğu betonarme ve taş malzemeden inşa edilmiştir. İlçede türbelerin konumu özellikle köy merkezlerinde olup mezarlıkların içerisinde yer almaktadır.

Yapıların dönemi Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yıllarını kapsamaktadır. Yapıların tarihlendirilmesinde kitabe ve vakviyelerden yararlanılmıştır. Kitabesi bulunmayan yapılar ise plan, mimari süsleme ve malzeme özelliklerine bakılarak tarihlendirilen yapılar, 1910'lar ile 1990'lar arası inşa edilmiş yapılardır. Çoğunlukla bulundukları yerlerde göz önünde alınırsa, ahşap türbeler köylerin yerel malzemeleriyle inşa edilmiştir. Samsun ilinde ahşap mimarinin erken devirlere kadar uzandığı tespit edilmiş (Nefes, 2010, s. 154) ve bu konuda çıkan araştırmaların sayısı bu tespitlerden sonra hızla artmıştır. Yapıların köy merkezlerinde bulunması, mimarinin muhafaza edilmesini kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte artan, beton malzemeden imal edilmiş türbeler; altıgen, yedigen, sekizgen, kare ve dikdörtgen plan tipinin hâkim olduğu yapılardır. Bu planların oluşumu arazinin düz olmasına bağlı olarak yorumlanabilmektedir. Engebeli arazide çoğunlukla kare planlı türbeler görülüyorken, düz arazilerde sekizgen, altıgen ve yedigen planlı türbeler tercih edilmiştir.

Hassas olan bir konu ise: halkın türbe mimarisinin dışında gelişen, metafizik boyutunda inançlarının getirdiği, türbelerdeki zatlardan yardım beklediği ziyaretler sırasında kayıt edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Acun, H. (2009). Türbeler. A. Dünder içinde, *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ağar, A. (2016). 18. Yüzyılda Osmanlı Türbeleri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Alsan, Ş. S., & Akın, S. (2020). Türk Kültür ve Sanatında Geyik Sembolizmi. *Ulakbilge*, 215-226.
- Aslanapa, O. (2004). *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Bayraktar, M. S. (2005). Samsun İlçelerinde Türk Mimari Eserleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanan Doktora Tezi*, 190.
- Bayraktar, M. S. (2009). Samsun'da Anadolu Selçuklu ve İlhanlı Döneminden Kalan Tarihi Yapılar. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 87-118.
- Bayraktar, M. S. (2016). *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*. Samsun: Canik Belediyesi.
- Bayraktar, M. S. (2017). *Terme'de Tarihi Yapılar*. Samsun: Canik Belediyesi.
- Beşirli, M. (2006). 19. Yüzyılın Ortalarında Samsun Vakıfları ve Gelirleri. *Geçmişten Geleceğe Samsun*.
- Bilgi, Ö. (2009). "Bafra İkiztepe kazılarının Işığında Samsun Bölgesinin Protohistoryası", *II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (Uluslararası I), Samsun.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: ANKA.
- Çakın, İ. (1981). Türkiye'de Şehirleşme ve Samsun İli. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Lisan Tezi*.
- Çakıroğlu, B. (2022). İslam Dinindeki Temel Kavramların Osmanlı Dönemi Türbe Mimarisine Yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 63- 94.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Danışman, H. G. (1986). Emirza Bey Türbesi, Bafra. *Anadolu Araştırmaları*, 544-545.
- Demirbaş, A. R. (2007). *Samsun İlinin Fiziki Durumu ve Avantajları*. Samsun: Samsun Tarım İl Müdürlüğü.
- Gün, R. (2017). Vezirköprü Yöresinde Bulunan 19 ve 20. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55.
- Hillenbrand, R. (2020). Seljuq Art: An Overview. R. Hillenbrand içinde, *The Seljuks and Their Successors* (s. 18-33). İngiltere: Edinburg Üniversitesi.
- Hüsameddin, A. H. (1331). *Amasya Tarihi* (Cilt III.). İstanbul.
- İpek, N. (2021). Kuruluşundan 19 Mayıs 1919'a Samsun. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 81-96.
- İşlek, A. E. (2015). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Canik Zaviyelerinde Yerine Getirilen Hayrî Hizmetler. *Studies of the Ottoman Domain*, 3-8.
- Karakoç, M. (2016). Paleotik Çağda Mezarlar ve Ölüm Kavramı. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*, 174-186.
- Kofoğlu, S. (2010). Taceddinoğulları. *İslam Ansiklopedisi*, 474-486.
- Köse, O. (2014). Samsun'da Camiler, Mescitler ve Kiliseler. O. Köse içinde, *Gelenekten Moderniyete Samsun*. Samsun: Canik Belediyesi.
- Kuzubaş, M. (2010). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Ladik. *Sosyal Bilimler Aratırmaları Dergisi*, 102-111.
- Murzioğlu, S. Z. (2015). *İktisadi Rapor*. Samsun: Samsun Ticaret ve Sanayi Odası.
- Nefes, E. (2010). Samsun'da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii. *ÖMÜİFD*, 151-174.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Öner, E. (1990). Samsun ve Çevresinin Jeomorfolojisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Önkal, H. (1999). *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Önkal, H. (2015). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkez Yayınları.

- Öz, M. (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özfırat, S. (2004). Doğu Anadolu Orta ve Son Tunç Çağı. *Arkeo Atlas Yaşayan Geçmişin Dergisi*, 104-129.
- Öztürk, E. (2011). Anadolu'nun İslâmlaşma Sürecinde Taceddin B. Er-Rifâi. *Dini Araştırmalar*, 62.
- Öztürk, L. (2004). Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler. *İSTEM*, 129-144.
- Petit, P. (2011). *The Palaeolithic Origins of Human Burial*. Londra: Routledge.
- Rumi, M. C.-i. (1957). *Divan-ı Kebir*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Şirin, O. A. (2017). Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği. *Uluslararası Amisos Dergisi*, 88-100.
- Tahralı, M. (1989). Ahmed Er Rifai. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 127-130.
- Tekkeci, R. (2011). *Evliya Atlası*. Samsun: Ahsen Vakfı.
- Tellioğlu, İ. (2014). Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihi Gelişimi. *Turkish Studies*, 1107-1117.
- Tellioğlu, İ. (2020). *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayınları.
- Torun, M. (1954). *Samsun ve İlçeleri Tarihi Araştırmaları*. İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzuneminoğlu, H. (1992). Samsun Bir Uygulamalı Şehir Coğrafyası. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Uzunlar, A. (2020). Anadolu'da İstanbul'da Riaffiye'nin Sayyaddiye Kolu. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, s. 23-265.
- Yaşar, A. (1994). Bafra'nın Şehir Coğrafyası. İstanbul: İsyambul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, N. (2017). Terme Tarihi. C. Yılmaz içinde, *Terme Araştırmaları* (s. 4-16). Trabzon: Serander.
- Yılmaz, A., & Gül, S. (2018). Samsun Şehrinde Tarihi Yapı Mimarisi ve Şehirselleştirme. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 50-67.
- Yılmaz, C. (2011). Samsun Şehri; Kuruluş Yeri, Nüfus ve Kentsel Gelişim Özellikleri. *Samsun Sempozyumu*, (s. 2-17). Samsun.
- Yılmaz, C. (2016). Ordu Köyü'nün Kuruluşu. N. İpek içinde, *Samsun- Çarşamba'da Beylik Merkezi Ordu Köyü* (s. 1-17). Samsun: Çarşamba Belediyesi.
- Yılmaz, C. (2016). Ordu Köyü. C. Yılmaz, *Ordu Köyü'nün Nüfus ve Kültürel Özellikleri* (s. 81-103). Samsun: Çarşamba Belediyesi.
- Yılmaz, C., & Zeybek, H. (2016). *Samsun Coğrafyası*. Samsun: Canik Belediyesi.
- Yılmaz, E. (2016). Kavak İlçesinde Bulunan Akşemsettin'in Babası Şeyh Hamza Türbesi. *Uluslararası Amisos Dergisi*, 16-21.
- Yılmaz, Ö. (2015). Fransız Arşiv Belgelerine Göre 20. Yüzyılın Başlarında Samsun Limanı. *BELLETEREN*, 1040-1072.

ÖZ GEÇMİŞ

Rize Özel Bil Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi bölümünden 28.06.2021 tarihinde mezun oldu. 22.09.2021 yılında OMÜ İslam Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. İyi derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları; araştırma yapmak, sertifika programlarına katılmak, fotoğraf çekmek ve farklı yerlerde seyahat etmektedir. İngilizce seviyesi B2 seviyedir. (24.07.2023).

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0001-9922-4247

Yayınlar:

1. 9th International Congress On Humanities And Social Sciences In a Changing World Proceedings Book- 08.10.2023 “The Jesus ve Muhammedun Rasûlullah Filmlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi”

